

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

2558

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

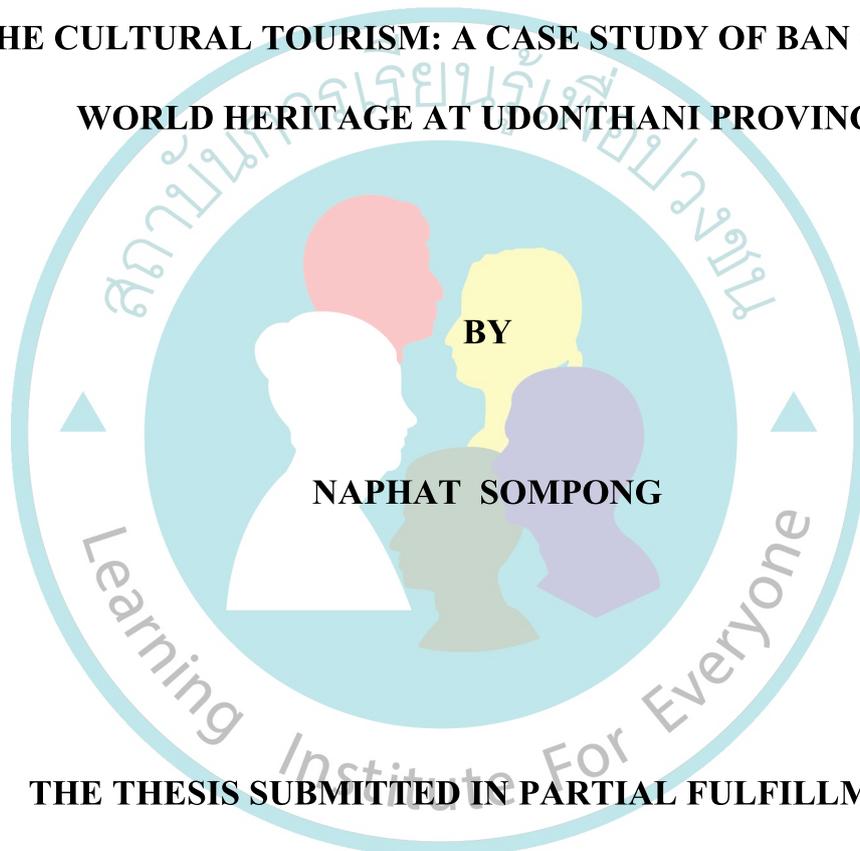
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง
จังหวัดอุดรธานี

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

**THE CULTURAL TOURISM: A CASE STUDY OF BAN CHAING
WORLD HERITAGE AT UDONTHANI PROVINCE**

BY

NAPHAT SOMPONG

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2015

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแหล่งมรดกโลก บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี
ผู้วิจัย	นภัทร สมพงษ์
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. สุวัฒน์ ไพไหล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ แดงตา

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

- ลงชื่อ..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. จรรยา สุวรรณทัต)
- ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร. ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)
- ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร. สุวัฒน์ ไพไหล)
- ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ แดงตา)
- ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร. เสรี พงศ์พิศ)
- ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร. ทวิช บุญธิรัมย์)
- ลงชื่อ..... เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแหล่งมรดกโลก บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี
ชื่อผู้เขียน	นภัทร สมพงษ์
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2558
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. สุวัฒน์ ไพไทร
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ แดงตา

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา (1) ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี (2) ศึกษาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

ระเบียบการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตและการมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมกลุ่ม การวิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ถามซ้ำ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย มีดังนี้ ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง คือ แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ชาวไทพวนบ้านเชียงเป็นคนมีน้ำใจ อหฺยาศัยเป็นมิตรกับทุกคนให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติ มีศิลปวัฒนธรรมสืบทอดกันมาเป็นเวลา 200 กว่า ปี วัฒนธรรมที่ยังคงยึดถือ ปัจจุบันเห็น ได้ชัดเจน คือ วัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ฮีต 12 กอง 14 และการพูดภาษาไทพวน ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง และเพื่อศึกษาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานีพบว่าชุมชนมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมชุมชน ชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมที่พับแบบโฮมสเตย์การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบ้านเชียง

ข้อเสนอแนะ ผู้นำชุมชนต้องเปิดโอกาส และสร้างโอกาสให้ประชาชนได้คิด และ
ร่วมมือปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมการทอเกี่ยวช่วยกันสร้างองค์กรของตัวเองในการวางแผนฟื้นฟู
ทรัพยากร

Abstract

Thesis Title	The Cultural Tourism: A Case Study of Ban Chaing World Heritage At Udon Thani Province
Researcher	Naphat Sompong
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integeated Local Development
Year	2015
Principal Thesis Advisor	Dr. Supat Pilai
Associate Thesis Advisor	Assoc. Prof. Dr. Sompong Taengtard

The objectives of the research were to study (1) historical fundamental data and resource of tourism of community nearby Ban Chiang, the world heritage source of UdonThani province (2) potentiality of the data source being for cultural tourism and participation in development for cultural tourism of Ban Chiang Community, UdonThani province.

The research procedure was comprised of documentary and qualitative research collected by in-depth interviews, investigation and participation. The research organization classification was actually the data triangulation by repeatedly asking, but for the data analysis, the content analysis was made in description method.

The findings were as followed:

The historical fundamental data and the resource of tourism of community nearby Ban Chiang, the world heritage are actually world heritage source of Ban Chiang in UdonThani province, Ban Chiang people are Thai Puan Tribe being really spiritual and friendly people and also regarding everybody coming to visit them as their relatives, they have got their own arts and culture being successive from their ancestors for more than 200 years. The culture obviously seen at the present is their community culture called in the local language as “Heet 12, Khong 14”, they speak Thai Puan language being their own linguistic identity. How to be potential for cultural tourism and how to have Thai Puan people be participation for cultural tourism, it was found that they have got participation for activity organization very well, and got ready for

potential development of cultural tourism, for example; the accommodation activity involving with home-stay would have been able to create income for Ban Chiang people very well.

The suggestions could be made as follows: The community leader should open opportunity and create the opportunity to have people imagine and mutually operate the tourism activity, and then create their own organization for planning of the resources rehabilitation.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก อาจารย์ ดร. สุวัฒน์ ไพไหล ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และรองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ แดงตาด อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้อุทิศแรงกายแรงใจให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนของการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขออ้อมรำลึกในพระคุณของคณาจารย์ประจำหลักสูตรทุกท่าน ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. เสรี พงศ์พิศ อธิการบดีสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อาจารย์ ดร. สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ อาจารย์ ดร. ทวิช บุญธีรศรี คณบดีบัณฑิตศึกษา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาเสนอแนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ พ.ต.อ. ดร. สมเกียรติ สมพงษ์ และคุณแม่วนิดา สมพงษ์ และพี่ร่วมสายโลหิตทุกคนที่ให้การสนับสนุนมาตลอด ทั้งด้านกำลังใจ ทรัพย์ ด้านกำลังความคิด และขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจมาโดยตลอด

ขอกราบพระคุณ คุณพ่อชุมพร สุทธิบุญ รองนายกเทศมนตรีและครอบครัวที่ให้ความสะดวกสำหรับข้อมูลและความสะดวกในชุมชนไทยพวน บ้านเชียง

ขอกราบพระคุณ คุณพ่อจิระพงษ์ สนิท อดีตรองนายกเทศมนตรีและชาวชุมชนบ้านเชียงทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลและความสะดวก รวมทั้งได้ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยเสมือนญาติ จนทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

นภัทธ สมพงษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
คำถามสำคัญในการวิจัย	5
ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่อง	6
กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	6
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	8
ประวัติความเป็นมาของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง.....	8
แนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	14
แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.....	23
แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.....	24
แนวคิดนโยบายด้านการท่องเที่ยว.....	25
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	27
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
กรอบแนวความคิดในการวิจัย	41

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3. วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย	42
ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มและขนาดตัวอย่าง	44
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	45
วิธีการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล	45
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	48
4. ผลการวิจัย	
พื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากร การท่องเที่ยวของชุมชน แหล่งมรดก โลกบ้านเชียง.....	50
การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมี ส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง.....	78
5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	81
อภิปรายผลการวิจัย.....	82
ข้อเสนอแนะ	85
บรรณานุกรม.....	88
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์.....	95
ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	99
ภาคผนวก ค. ภาพศิลปะหัตถกรรมชุมชนบ้านเชียง.....	104
ภาคผนวก ง. การแต่งกายบ้านเชียงแบบดั้งเดิม.....	105
ประวัติผู้วิจัย.....	109

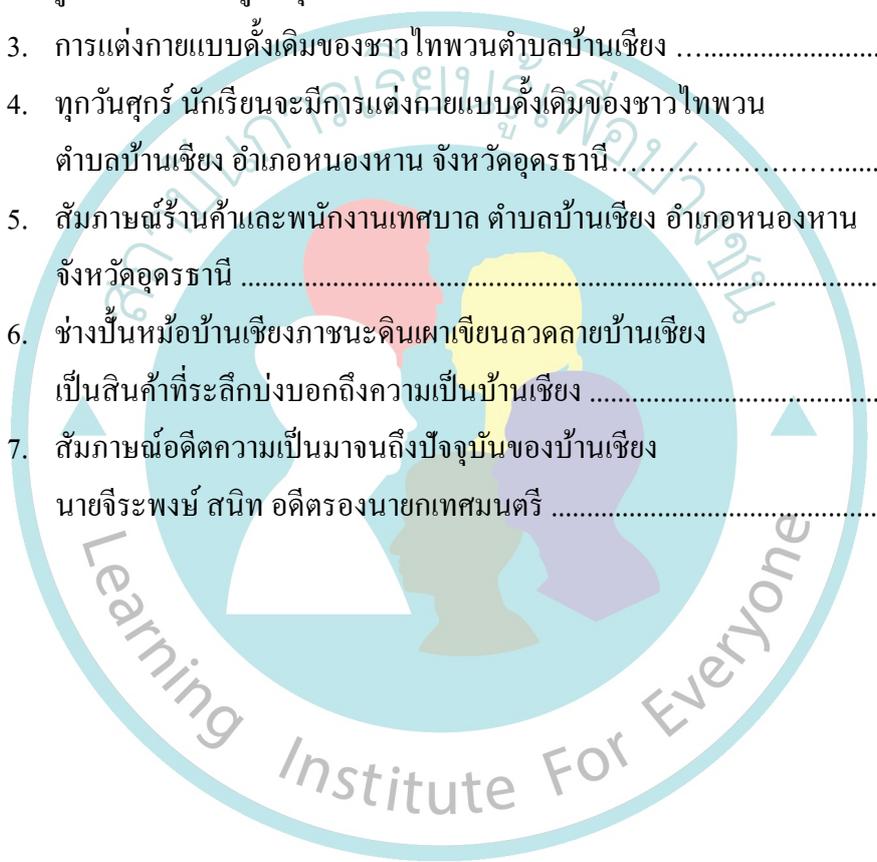
สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	48

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	41
4.1 ประเพณีในรอบ 1 ปี (ฮิตสิบสอง)	80
1. ภาพเครื่องปั้นดินเผา	104
2. รูปร่างโครงกระดูกมนุษย์โบราณบ้านเชียง	104
3. การแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไทพวนตำบลบ้านเชียง	105
4. ทุกวันศุกร์ นักเรียนจะมีการแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไทพวน ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี.....	106
5. สัมภาษณ์ร้านค้าและพนักงานเทศบาล ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี	106
6. ช่างปั้นหม้อบ้านเชียงภาชนะดินเผาเขียนลวดลายบ้านเชียง เป็นสินค้าที่ระลึกบ่งบอกถึงความเป็นบ้านเชียง	107
7. สัมภาษณ์อดีตความเป็นมาจนถึงปัจจุบันของบ้านเชียง นายจิระพงษ์ สนิท อดีตรองนายกเทศมนตรี	108

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

รูปแบบการท่องเที่ยว ได้มีการกำหนดเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ (1) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทะเล การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อการรักษาสภาพแวดล้อม (2) รูปแบบการท่องเที่ยว ในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (3) รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ หรือวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวผจญภัย การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และฟาร์มสเตย์ การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว การท่องเที่ยวแบบไร้รางวัล การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม การท่องเที่ยวแบบผสมผสาน (วาร์ฮ์ มัชฌิมบุรุษ, ม.ป.ป.)

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เจริญเติบโต และมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย รัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศไทยอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก เมื่อมีการบรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน (นรินทร์ สังข์รักษา, 2552) ทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้ อัตลักษณ์ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขั้นตอนการพัฒนาการตลาด การเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความสมดุลในมิติทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่การจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศผ่านทางการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่ากังวลว่า ผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้น จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรม จึงอาจจะกล่าว ได้ว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคม ถ้าไม่มี

การวางแผนอย่างเหมาะสม การจัดการเพื่อรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรีญา แสงลี้มสุวรรณ, 2556)

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรม ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น โดยให้ความสำคัญกับระบบความหมายและคุณค่าของวิถีชีวิตมากกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจ และมุ่งอธิบายความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมอย่างเชื่อมโยงกับภูมิโนเวศและกำกับด้วยภูมิธรรมที่ลึกซึ้ง (สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552)

แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกโลก ลำดับที่ 359 จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) เมื่อเดือนธันวาคม 2535 นอกจากนี้กลุ่มโฮมสเตย์เชิงอนุรักษ์บ้านเชียง (ชุมชนบ้านเชียงอนุรักษ์อารยธรรมโบราณสืบสานวิถีไทพวน) ยังได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Award) ครั้งที่ 13 ประจำปี 2558 ประเภทองค์กรสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว และยังได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยอีกด้วย (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555) ซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะเป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมือง ซึ่งคนในชาติควรที่จะช่วยกันดูแลรักษา เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และให้ผู้คนในโลกได้ชื่นชมมรดกทางวัฒนธรรมทั่วไปจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะต่าง ๆ เช่น บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะมีการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของชีวิตของกลุ่มชนและสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) หรือ United Nations Education, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ได้แบ่งการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ (กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรีญา แสงลี้มสุวรรณ, 2556)

1. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible cultural heritage) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้ และวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน

2. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) หมายถึง วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือแนวปฏิบัติทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นสากล และของท้องถิ่น ที่ถูกสร้างขึ้น และถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะด้วยวาจา หรือวิธีการอื่นใด ผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้โดยกระบวนการสั่งสมความรู้ และการประยุกต์ใช้

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ (2) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน (3) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม (4) ศิลปหัตถกรรมประติมากรรมภาพวาดรูปปั้นและแกะสลัก (5) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา (6) ดนตรีการแสดงละครภาพยนตร์ (7) ภาษาและวรรณกรรม (8) วิถีชีวิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร (9) ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านเทศกาลต่าง ๆ (10) ลักษณะงานและเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2530 และเห็นชอบให้นำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทยรวม 6 แหล่งเพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทางทะเลหมู่เกาะตะรุเตา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นายูง-ห้วยขาแข้ง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการมรดกโลกเป็นประจำทุกปี เพื่อรับทราบแนวทางในการอนุรักษ์และจัดการแหล่งมรดกโลกในระดับสากล เพื่อนำมาเป็นแนวทางการดำเนินงานในประเทศ นอกจากนั้นประเทศไทยยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการมรดกโลก ซึ่งมีทั้งหมด 21 คน จาก 21 ประเทศ โดยได้รับการเลือกตั้งในสมัยประชุมของสมัชชาของประเทศไทยในอนุสัญญาครั้งที่ 7 ปี พ.ศ. 2532 และมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกขึ้น โดยมี ศาสตราจารย์ ดร. อุดม วิเชียรเจริญ เป็นประธาน สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นฝ่ายเลขานุการ เพื่อดำเนินงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามข้อผูกพันของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เช่น การเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการมรดกโลกการเสาะแสวงหาแหล่งมรดกวัฒนธรรม และธรรมชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญ เสนอเพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อมรดกโลกรวมทั้งการให้ความคุ้มครองสงวนรักษาส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม และชาติให้คงอยู่เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติตลอดไป เป็นต้น

นอกจากนั้นคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกนี้ ยังมีหน้าที่ในการประสานงาน และสอดคล้องดูแลให้มีการดำเนินงาน ตามแผนการจัดการแหล่งมรดกโลก ซึ่งคณะกรรมการแห่งชาติฯ ได้ร่วมกันปรับปรุงข้อมูลรายละเอียดของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและชาติ 6 แหล่งที่ได้ทำการเสนอไปแล้วให้เป็นไปตามข้อกำหนด และเงื่อนไข

ของคณะกรรมการมรดกโลก และคณะกรรมการมรดกโลกได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาตรวจสอบข้อเท็จจริงและศักยภาพ ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติทั้ง 6 แห่ง โดยละเอียดและในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลก ครั้งที่ 15 ปี พ.ศ. 2534 ที่ประเทศสาธารณรัฐตูนิเซีย แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กับแหล่งมรดกทางธรรมชาติ 1 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่-ห้วยขาแข้ง ได้รับการประกาศให้บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก และในปีถัดมา คือ พ.ศ. 2535 ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกครั้งที่ 16 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศให้เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลกอีกแห่งหนึ่ง (เจียรินทร์ วัจนสุนทร, 2549)

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญแห่งหนึ่งอยู่ที่อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ที่ทำให้รับรู้ถึงการดำรงชีวิตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ย้อนหลังไปกว่า 5,000 ปี ร่องรอยของมนุษย์ในประเทศไทยสมัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการแล้วในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านความรู้ความสามารถหรือภูมิปัญญา อันเป็นเครื่องมือสำหรับช่วยให้ผู้คนเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตและสร้างสังคม-วัฒนธรรมของมนุษย์ได้สืบเนื่องต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน วัฒนธรรมบ้านเชียงได้ครอบคลุมถึงแหล่งโบราณคดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกกว่าร้อยแห่ง ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่มีมนุษย์อยู่อาศัยหนาแน่นมาตั้งแต่หลายพันปีแล้ว ด้วยเหตุนี้เององค์การยูเนสโกของสหประชาชาติ จึงได้ยอมรับขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงไว้เป็นแห่งหนึ่งในบรรดามรดกโลก สิ่งที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมบ้านเชียงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ศิลปะเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเชียง แบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ได้แก่

1. ภาชนะดินเผาสมัยต้น อายุ 3,000-5,600 ปี มีลายเชือกทาบ ซึ่งคาดกันว่าเป็นปอกัญชา ทั้งยังมีลายขูดขีด และมีการเขียนสีบ้าง โดยพบวางคู่กับโครงกระดูก บางใบใช้บรรจุศพเด็กด้วย
2. ภาชนะดินเผาสมัยกลาง อายุ 2,300-3,000 ปี สมัยนี้เป็นสมัยที่เริ่มมีการขีดทาสีแดง
3. ภาชนะดินเผาสมัยปลาย อายุ 1,800-2,300 ปี เป็นยุคที่มีลวดลายที่สวยงามที่สุด ลวดลายพิสดาร สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่สงบสุข ก่อนที่จะกลายมาเป็นการเคลือบน้ำโคลนสีแดงขี้เถ้า

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย โบราณวัตถุ และหลักฐานทางโบราณคดีประเทศต่าง ๆ ที่พบเป็นประจักษ์พยานยืนยันถึงสังคมวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนาการเหล่านั้น ได้เจริญรุ่งเรืองสืบกับมานับพัน ๆ ปี จึงนับว่าเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของโลก มีการพัฒนาการอยู่ร่วมกัน

เป็นหมู่บ้าน รู้จักปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี โดยการประดิษฐ์คิดค้น มีวิธีการเป็นของวัฒนธรรมบ้านเชียงเอง ต่อมาได้มีการจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งหนึ่งที่สำคัญที่เก็บรักษาศิลปะเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเชียง ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถไปเยี่ยมชมได้ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ตั้งอยู่ในจังหวัดอุดรธานี ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างประเทศ ได้มาท่องเที่ยวชมแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน ปีละหลายหมื่นคน ด้วยเหตุผลที่คนบ้านเชียงยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้มีหลักฐาน ชีวิตความเป็นอยู่ที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของยุคนั้น ให้คนรุ่นหลัง ได้เรียนรู้เป็นอย่างดี คณะกรรมการมรดกโลกได้ร่วมกันตกลงยอมรับให้ขึ้นบัญชี “แหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง” ไว้เป็นแหล่งหนึ่งในบรรดามรดกโลก เป็นอันดับที่ 4 ของประเทศไทย อันดับที่ 359 ของโลก เมื่อปี พ.ศ. 2535

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ว่ามีความเป็นมาอย่างไรจนถึงปัจจุบัน มีปัญหา และความต้องการของมนุษย์กับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านเชียงอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อศึกษาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง มีความเป็นมาอย่างไร และลักษณะอย่างไร
2. เพื่อศึกษาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี มีอะไรบ้าง อย่างไร

ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษา แหล่งมรดกโลก ชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เท่านั้น เพราะเป็นชุมชนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีการจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชน และโยงโยกันกับภาครัฐ เอกชน ตามวัตถุประสงค์ของสังคมอย่างมีความเป็นพลวัต และผูกพันกัน จึงถือว่าพื้นที่นี้จะเป็นตัวแทนที่ดีในการวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษา ความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของชุมชนบ้านเชียงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต อาชีพ และทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยของการมีส่งเสริมวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

3. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยใช้เวลาศึกษาในช่วงเวลาตั้งแต่ เดือน มกราคม 2558 จนถึง ธันวาคม 2558

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของมรดกโลกบ้านเชียง โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เฉพาะผู้รู้จริง หรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานบ้านเชียง เท่านั้น 10 ราย ซึ่งเป็นผู้ทำข้อมูลหลัก (key informant) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการเลือกตัวอย่างครั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกตัวอย่างเอง เพื่อให้มีความเหมาะสมกับการวิจัยโดยมีเหตุผล ดังนี้

ประการแรก ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะผู้มีความรู้ความเข้าใจ และทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานบ้านเชียงเท่านั้น ได้แก่ นายเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านเชียง ประธานสภาเทศบาลตำบลบ้านเชียง ประชาชนชาวบ้าน พระภิกษุสงฆ์ เจ้าหน้าที่ (ผู้อำนวยการ) พิพิธภัณฑสถานบ้านเชียง และผู้อาวุโส ชาวบ้านทั่วไปในชุมชนบ้านเชียง

ประการสอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลักในประการแรกนั้นจะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในเขตพื้นที่ศึกษาเท่านั้น

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และศึกษาหาความรู้ในพื้นที่ ที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งมีการบอกเล่าพัฒนาการของมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต

ชุมชนบ้านเชียง หมายถึง ประชาชน หรือบุคคลที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

การพัฒนาศักยภาพของชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านการเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพื่อการพึ่งตนเอง และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนบ้านเชียงได้ทราบถึงสภาพปัจจุบัน และแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ศักยภาพ วัฒนธรรม และความต้องการของชุมชน โดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ตามศักยภาพของชุมชน เพื่อนำไปสู่การวางแผน และการกำหนดอนาคตของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สอดรับกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และเกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณตำบลบ้านเชียงต่อไป
2. ชุมชนบ้านเชียงได้มีส่วนร่วมการตัดสินใจกันในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยความร่วมมือกัน และลงมือปฏิบัติ รวมทั้งประเมินผลสำเร็จตามเป้าหมาย
3. ผลการวิจัยครั้งนี้ ชุมชนบ้านเชียงสามารถนำไปกำหนดแผนนโยบายในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวในบริบทของแต่ละพื้นที่ได้ ของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น

บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับ เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เพื่อให้ได้แนวคิดและกรอบเกณฑ์การวิจัย ผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดประวัติความเป็นมาของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง
2. แนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
4. แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
5. แนวคิดนโยบายด้านการท่องเที่ยว
6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ประวัติความเป็นมาของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้จัดทะเบียนให้แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเป็นมรดกโลกทางประวัติศาสตร์ เมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2535 บ้านเชียง ถือกำเนิดขึ้นภายหลังจากการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร การขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2515 เพราะก่อให้เกิดความตื่นตัวของคนในท้องถิ่นที่จะช่วยกันดูแลรักษาแหล่งโบราณคดี บ้านเชียง ที่กำลังขุดทำลายจากขบวนการค้าโบราณวัตถุ ให้พัฒนาเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป จึงได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์

สถานแห่งชาติบ้านเชียง ในความดูแลของกรมศิลปากรขึ้นบนพื้นที่สาธารณประโยชน์บริเวณ บึงนาคำ ขนาด 15 ไร่ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การ

ในระหว่างนั้นการดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียงยังคงดำเนินการต่อมา และได้มีการขยายการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมบ้านเชียง ครอบคลุมในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในแหล่งโบราณคดีจังหวัดสกลนครและจังหวัดขอนแก่น ตามโครงการโบราณคดี ภาควิชาออกเฉียงเหนือ ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร ส่งผลให้ได้รับความรู้เพิ่มเติม เกี่ยวกับวัฒนธรรมบ้านเชียงกว้างขวางขึ้น จนสามารถนำไปจัดเป็นนิทรรศการถาวรภายในอาคาร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง

ในปี พ.ศ. 2525 มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียร่วมกับสถาบันสมิธโซเนียนแห่งประเทศ สหรัฐอเมริกา ได้จัดนิทรรศการเคลื่อนที่เรื่อง “บ้านเชียง: การค้นพบยุคสำริดที่สาบสูญ” โดยมีการนำโบราณวัตถุที่มีการขุดพบและผลการศึกษาวิจัยที่ได้นำไปจัดแสดงตามรัฐต่าง ๆ ของประเทศ สหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลาถึง 4 ปี และที่ประเทศสิงคโปร์อีก 1 ปี หลังจากนั้นจึงได้ส่งกลับมาจัดแสดงยังประเทศไทย ซึ่งกรมศิลปากรได้มีการสร้างอาคารเพื่อจัดแสดงนิทรรศการข้างต้น เป็นการถาวร โดยการสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างจากมูลนิธิ จอห์น เอฟ. เคนเนดี แห่งประเทศไทย

ต่อมาปี พ.ศ. 2535 คณะอนุกรรมการมรดกโลกขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศขึ้นทะเบียนบัญชีรายชื่อให้แหล่งโบราณคดี บ้านเชียงเป็นแหล่งมรดกโลกด้านวัฒนธรรม โดยเป็นลำดับที่ 359 ของโลกและเป็นลำดับที่ 4 ของประเทศไทยพร้อมไปกับการดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีอีกครั้ง หลุมขุดค้น ทางโบราณคดีสาขาตวัดโพธิ์ศรีในที่เปิดแสดงไว้ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2515 จึงได้มีการขุดค้น ทางโบราณคดีอีกครั้งเพื่อนำโบราณวัตถุขึ้นมาทำการอนุรักษ์ พร้อมกับปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร และปรับปรุงการจัดแสดงให้มีความคงทนถาวรมากยิ่งขึ้น

พ.ศ. 2549 กรมศิลปากรได้รับงบประมาณตามโครงการปรับปรุงแหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมบ้านเชียง เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในภูมิภาคอินโดจีน มาดำเนินการก่อสร้างอาคาร จัดแสดงนิทรรศการ และปรับปรุงการจัดแสดงนิทรรศการถาวรและส่วนบริการต่าง ๆ ให้มีความทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานนามของอาคารหลังใหม่ว่า “อาคารกัลยาณิวัฒนา” เป็นอาคาร 3 หลัง โดยสร้างเชื่อมต่อจากอาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งปรับปรุง เป็นส่วนต้อนรับและจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียน พร้อมทั้งปรับปรุงอาคารสำนักงานเดิม

เพื่อจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องชาวไทพวนบ้านเชียง (สุรพล นาถะพินธุ และประยูร ไพบูลย์ สุวรรณ, 2550)

เมื่อปี พ.ศ. 2509 นายสติเฟน ยัง (Stephen Young) นักศึกษาวิชาสังคมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งเป็นบุตรของเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา ประจำประเทศไทยในขณะนั้น ได้เดินทางมาศึกษาเรื่องราวของหมู่บ้าน และราษฎรชาวบ้านเชียง เขาจึงได้มีโอกาสพบเห็นเศษภาชนะดินเผาสมัยโบราณกระจายเกลื่อนอยู่ทั่วไปตามผิวดินของหมู่บ้าน และได้เก็บตัวอย่างไปมอบให้ ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี กรมศิลปากร ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี ได้ลงความเห็นว่า เป็นเศษภาชนะดินเผาสสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ

ในปีถัดมา คือ พ.ศ. 2510 กองโบราณคดี กรมศิลปากร โดยนายวิทยา อินทโกศัย จึงดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีครั้งแรกขึ้นที่บ้านเชียง และได้พบหลักฐานทางโบราณคดี ประเภทต่าง ๆ จำนวนมากมาย มีทั้งโครงกระดูกคน ภาชนะดินเผา ทั้งชนิดลายเขียนสีแดง และลายอื่น ๆ โบราณวัตถุที่ทำด้วยหิน โบราณวัตถุที่ทำด้วยสำริด และ โบราณวัตถุที่ทำด้วยเหล็ก ภาชนะดินเผาลายเขียนสีแดงที่ได้มาจากการขุดค้นที่บ้านเชียงนั้น จัดเป็นโบราณวัตถุลักษณะเด่นมาก

สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (2550) กล่าวถึง อายุสมัยของวัฒนธรรม สมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง มีร่องรอยคนก่อนประวัติศาสตร์เข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่อาศัยหลายสมัย สามารถแบ่งออกได้ 3 ระยะ ตามลักษณะการฝังศพและภาชนะดินเผาที่บรรจุลงเป็นเครื่องเช่น ในหลุมฝังศพ ดังนี้

1. สมัยต้นของบ้านเชียง (early period) มีอายุระหว่าง 5,600-3,000 ปี มาแล้ว มีการเพาะปลูกข้าว และการเลี้ยงสัตว์ (อย่างน้อยมีวัว และหมู) ประเพณีการฝังศพของคนในสมัยนี้มีอย่างน้อย 1 แบบ คือ

1.1 วางศพในลักษณะนอนงอเข่า

1.2 วางศพในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว

1.3 บรรจุศพในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ก่อน แล้วจึงนำไปฝัง การฝังศพแบบนี้ใช้กับศพเด็กเท่านั้น ในการฝังศพของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์รุ่นแรกที่บ้านเชียงนั้น ส่วนใหญ่มีการบรรจุภาชนะดินเผาลงไปหลุมศพ และมีการใช้เครื่องประดับร่างกายตกแต่งให้ผู้ตายด้วยภาชนะดินเผาที่ฝังอยู่ในหลุมฝังศพของบ้านเชียงสมัยต้นนั้น มีการเปลี่ยนแปลงประเภทไปตามช่วงเวลาต่าง ๆ ด้วย ดังนี้

ในระยะที่ 1 ของสมัยต้น หรือราว 4,500-5,600 ปี มาแล้ว มีภาชนะดินเผาประเภทเด่น คือ ภาชนะดินเผาสีดำ-เทาเข้ม มีเชิงหรือฐานเตี้ย ๆ ลำตัวภาชนะครึ่งบนมักตกแต่งด้วย

ลายขีดเป็นเส้นคดโค้งแล้วตกแต่งเพิ่มเติมด้วยลายกดประทับเป็นจุดหรือเป็นเส้นสั้น ๆ เดิมในพื้นที่ระหว่างลายเส้นคดโค้ง ส่วนครึ่งล่างของตัวภาชนะมักตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ซึ่งหมายถึงลวดลายที่เกิดจากการกดประทับผิวภาชนะดินเผาด้วยเส้นเชือก นั่นเอง

ในระยะที่ 2 ของสมัยต้นหรือราว 4,000-4,500 ปี มาแล้ว เริ่มปรากฏมีภาชนะดินเผาแบบใหม่เพิ่มขึ้นมา คือ ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ที่ใช้บรรจุศพเด็กก่อนนำไปฝัง นอกจากนี้ยังมีภาชนะดินเผาขนาดสามัญ ซึ่งมีการตกแต่งพื้นที่ส่วนใหญ่บนผิวภาชนะด้านนอกด้วยเส้นขีดเป็นลายคดโค้ง จึงดูเป็นภาชนะที่มีปริมาณลวดลายขีดตกแต่งหนาแน่นกว่าบนภาชนะของสมัยต้นช่วงแรก

ในระยะที่ 3 ของสมัยต้นหรือราว 3,500-4,000 ปี มาแล้ว เริ่มปรากฏภาชนะแบบที่มีผนังด้านข้างตรงถึงเกือบตรง ทำให้มีรูปร่างเป็นภาชนะทรงกระบอก (beaker) และยังมีภาชนะประเภทหม้อก้นกลม คอภาชนะสั้น ๆ ปากตั้งตรง ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบตลอดทั้งใบ

ในระยะที่ 4 ของสมัยต้นหรือราว 3,000-3,500 ปี มาแล้ว เริ่มปรากฏภาชนะดินเผาประเภทหม้อก้นกลมตกแต่งบริเวณไหล่ภาชนะด้วยลายเส้นขีดผสมกับการระบายด้วยสีแดง ส่วนบริเวณลำตัวภาชนะช่วงใต้ไหล่ลงมาตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผาแบบนี้มีการตั้งชื่อเรียกว่า ภาชนะแบบบ้านอ้อมแก้ว เพราะได้ พบว่า เป็นประเภทหลักที่พบในชั้นที่อยู่อาศัยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ช่วงแรกที่แหล่งโบราณคดีบ้านอ้อมแก้ว ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเชียง

ผู้คนในช่วงแรก ๆ ของบ้านเชียงสมัยต้นนั้นคงจะยังไม่มีการใช้วัตถุที่ทำด้วยโลหะ เครื่องมือมีคมที่ใช้กันส่วนใหญ่ นั่นคือ ขวานหินขัด เครื่องประดับร่างกายที่ใช้ก็ทำจากหินและเปลือกหอยทะเล แต่ต่อมาในช่วงเวลาระยะที่ 3 ของสมัยต้น หรือราว 3,500-4,000 ปี มาแล้ว จึงเริ่มมีการใช้โลหะสำริดบ้าง โดยใช้ทำทั้งเครื่องประดับ เช่น แหวน กำไล และใช้ทำเครื่องมืออื่น เช่น หัวขวาน และใบหอก เป็นต้น

2. สมัยกลางของบ้านเชียง (middle period) มีอายุระหว่าง 2,300-3,000 ปีมาแล้ว ในช่วงเวลานี้ คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง เป็นเกษตรกรที่มีการใช้โลหะทำเครื่องมือใช้สอยและเครื่องประดับแล้ว ทั้งนี้ โดยในช่วงแรก ๆ ของสมัยกลางนั้นยังไม่มีการใช้เหล็ก มีแต่เพียงการใช้โลหะสำริดซึ่งเป็นโลหะผสมที่มีทองแดงและดีบุก เป็นองค์ประกอบหลัก จนต่อมาในช่วงกลางสมัยซึ่งอยู่ในช่วงราว 2,500-2,700 ปี จึงเริ่มปรากฏการใช้เหล็กขึ้นที่บ้านเชียง ประเพณีการฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงสมัยกลางเป็นแบบวางศพ ในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว บางศพมีการนำภาชนะดินเผามากกว่า 1 ใบ มาทาบให้แตก แล้วใช้เศษโรยคลุมทับบนศพ ภาชนะดินเผาประเภทเด่นที่พบในหลุมฝังศพสมัยกลางของบ้านเชียง ได้แก่ ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ผิวนอกสีขาว ทำส่วนใหญ่ภาชนะหักเป็นมุม หรือโค้งมากจนเกือบเป็นมุมค่อนข้างชัด มีทั้ง

แบบก้นภาชนะกลมและก้นภาชนะแหลม บางใบมีการตกแต่งด้วยลายขีดผสมกับลายเขียนสี ที่บริเวณใกล้ปากภาชนะ ในช่วงปลายสุดของสมัยกลางเริ่มมีการตกแต่งปากภาชนะ ด้วยการทาสีแดง

3. สมัยปลายของบ้านเชียง (late period) มีอายุระหว่าง 1,800-2,300 ปี มาแล้ว ช่วงเวลานี้จัดเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายระยะที่มีการใช้เหล็กทำเครื่องมือเครื่องใช้กันแล้วอย่างแพร่หลาย ส่วนสำริดนั้นยังคงใช้ทำเครื่องประดับ ซึ่งเครื่องประดับสำริดของระยะเวลานี้มีรูปแบบและลักษณะที่ประณีต วิจิตรพิสดารมากขึ้นกว่าสมัยที่ผ่านมาประเพณีการฝังศพของคนสมัยนี้เป็นแบบวางศพนอกหลุมขุดดินแล้ววางภาชนะดินเผาที่บนศพ ภาชนะดินเผาที่พบในหลุมฝังศพช่วงต้นของสมัยปลาย ได้แก่ ภาชนะเขียนลายสีแดงบนพื้นสีขาวนวล ต่อมาในช่วงกลางสมัยเริ่มมีภาชนะดินเผาเขียนลายสีแดงบนพื้นสีแดงถัดมาในช่วงท้ายสุดของสมัยจึงเริ่มมีภาชนะดินเผาฉาบด้วยน้ำดินสีแดงแล้วขัดมัน (red slipped and burnished pottery)

สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (2550) ได้กล่าวถึง ประวัตินุชนบ้านเชียงปัจจุบันเมื่อประมาณ พ.ศ. 2360 ซึ่งอยู่ในราชรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ได้เกิดสถานการณ์วุ่นวายทางการเมืองในราชอาณาจักรลาว ชาวพวนกลุ่มหนึ่งจากแขวงเชียงขวางจึงได้อพยพจากหมู่บ้านเดิมของตน แล้วเดินทางข้ามแม่น้ำโขงไปยังดินแดนทางฝั่งตรงข้าม ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย หลังจากนั้น ผู้อพยพหลบภัยกลุ่มนี้ได้เดินทางเคลื่อนย้ายต่อจากฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงบริเวณพื้นที่ที่เป็นป่า เรียกว่า ดงแพง บริเวณดงแพงนี้เอง ชาวพวนกลุ่มนี้ได้พบพื้นที่บางส่วนของพื้นที่มีลักษณะเป็นเนินสูงน้ำท่วมไม่ถึงในฤดูฝน นอกจากนั้นบริเวณรอบ ๆ ยังเป็นที่ลุ่มเหมาะแก่การทำนาและมีแหล่งน้ำสำหรับกินและใช้อย่างบริบูรณ์ ดังนั้นเขาจึงพากันถางป่าและตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยกันเรื่อยมา (สุมิตร ปิติพัฒน์ และปรีชา กาญจนาคม, 2517, หน้า 4) จากหนังสือของนายเหรียญ แก้ววิเชียร ได้อธิบายความว่า เนินบ้านเชียง น่าจะเป็นป่าดงตาว ส่วนดงแพงนั้น ซึ่งอยู่ติดบ้านดงเย็นไปทางทิศตะวันออก (เหรียญ แก้ววิเชียร, 2522 อ้างถึงใน สุมิตร ปิติพัฒน์, 2517) หมู่บ้านที่ชาวพวนกลุ่มนี้ตั้งขึ้นมีชื่อเรียกว่า บ้านเชียง มาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งที่เริ่มตั้งมาจวบจนถึงปัจจุบัน ข้อความข้างต้นนี้ คือ ประวัติของการเกิดหมู่บ้านเชียง ในปัจจุบันที่ราษฎรในหมู่บ้านเล่าขานสืบต่อกันมา ตั้งแต่ 100 ปี มาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ราวเกือบ 50 กว่า ปีที่ผ่านมา ได้เริ่มมีการสังเกตพบโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่เนินของหมู่บ้านและส่งผลให้มีการศึกษาทางโบราณคดีเกิดขึ้น ทำให้ทั้งราษฎรชาวบ้านเชียงเอง และผู้คนนอกหมู่บ้านซึ่งยังสามารถกล่าวได้ว่า ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างเริ่มทราบเพิ่มเติมว่า ตามความเป็นจริงแล้วพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของบ้านเชียงปัจจุบันนั้น มีประวัติความเป็นมายาวนานมากกว่าที่เคยเล่าขานกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้คนทั่วไป

ได้เริ่มทราบกันว่า เคยมีคนตั้งหมู่บ้านขึ้น ณ บริเวณนี้มาแล้ว สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อนับพัน ๆ ปีก่อนหน้าจะมีการสร้างหมู่บ้านปัจจุบันขึ้นมา

นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีในช่วงเวลากว่า 30 ปี ที่ผ่านมาแล้วนั้น ยังเห็นว่า โบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่บ้านเชียง มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาเรื่องราว หลากหลายประการ เกี่ยวกับผู้คนและวัฒนธรรมสมัยโบราณในดินแดนของประเทศไทย และ ดินแดนของประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น บ้านเชียงจึงถูกจัดเป็นแหล่ง โบราณคดีสำคัญของประเทศไทยตั้งแต่เมื่อช่วงเวลาดังกล่าว

สมศักดิ์ รัตนกุล และคณะ (2550) สรุปว่า แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นแหล่งทรัพย์สิน ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย โบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่าง ๆ ที่พบจากแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ เป็นประจักษ์พยานยืนยัน ถึงสังคมวัฒนธรรมสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการทั้งด้านเศรษฐกิจ วิทยาการและศิลปะอย่างแท้จริง และพัฒนาการ เหล่านี้ได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมานับพัน ๆ ปี

วัฒนธรรมบ้านเชียงจึงนับว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของโลก มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานนับพัน ๆ ปี โดยมีการพัฒนาการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน รู้จักปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ตั้งแต่เริ่มแรก คือ เมื่อ 5,600 ปี มาแล้ว รวมทั้งมีการจัดระบบ เช่น การฝังศพเป็นประเพณีสืบทอดต่อ ๆ กันมาหลายสมัย นับเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเรื่อง การจัดระบบสังคมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญ ทางด้านเทคโนโลยี เช่น การผลิตภาชนะดินเผาด้วยฝีมือระดับสูง การผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้ ทำด้วยโลหะ โดยเป็นการประดิษฐ์คิดค้นที่มีวิธีการเป็นของวัฒนธรรมบ้านเชียง ไม่ได้รับอิทธิพล จากจีนหรืออินเดียตามที่เคยเข้าใจกัน

นอกเหนือไปจาก โบราณวัตถุประเภทต่าง ๆ ทำจากวัสดุธรรมชาติที่ช่วยสร้าง ความเข้าใจเรื่องสังคมและเทคโนโลยีแล้ว การขุดค้นที่บ้านเชียงยังพบกระดูกสัตว์ชนิดต่าง ๆ และ เปลือกหอยด้วย ซึ่งทำให้นักโบราณคดีสามารถเข้าใจและอธิบายถึงวิถีทางการดำรงชีวิตของมนุษย์ ใสมัยก่อนประวัติศาสตร์ช่วงนั้น ได้ จากหลักฐานการใช้เหล็กและจากกระดูกควายที่พบ นักโบราณคดี สรุปได้ว่า มนุษย์รู้จักการทำนาในที่ลุ่มและมีการไถนาแล้วเมื่อราวเกือบ 3,000 ปี มาแล้วส่วนหลักฐานจากกระดูกสัตว์ต่าง ๆ และเปลือกหอยหลายชนิด นักโบราณคดีสามารถบอก ได้ว่าสัตว์ชนิดใดน่าจะเป็นสัตว์เลี้ยงและชนิดใดเป็นสัตว์ที่ถูกล่าหรือจับมาเป็นอาหาร

วัฒนธรรมบ้านเชียงมิใช่จะมีอาณาบริเวณเฉพาะตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมอาณาเขตหลายจังหวัดใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง และแหล่งอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับบ้านเชียง

ก่อให้เกิดความคิดเห็นใหม่ ๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมโบราณในดินแดนของประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในความคิดเห็นในเรื่องกำเนิดและพัฒนาของการเกษตรกรรมและการโลหกรรม

สรุปได้ว่า หลักฐานที่ได้มาจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงนั้นนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่องานศึกษาวิจัยวิชาโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์และยังเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของมนุษยชาติด้วย ทั้งของประเทศไทยและของโลกอีกด้วย (สมศักดิ์ รัตนกุล และคณะ, 2550) ได้อัญเชิญพระราชดำรัสตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2515 เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศของเราที่เป็นเอกสารมีอยู่โดยจำกัด การศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณวัตถุ เทียบเคียงสันนิษฐานด้วยอย่างมาก ดังนั้น จึงถือได้ว่าโบราณสถาน และ โบราณวัตถุ ทุกแห่ง ทุกชิ้น เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างสำคัญ ซึ่งควรสำรวจและพิจารณาศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ขุดค้นและรวบรวมไว้แล้ว เช่น ศิลปะโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องระวังรักษาอย่างดีที่สุด ตลอดไปไม่ปล่อยให้เสียหายหรือสูญหาย เพราะถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนั้น เท่ากับได้ทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติซึ่งจะเป็นความเสียหายอย่างร้ายแรง

2. แนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เสฐียร โภเศษ นาคะประทีป (2515) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง สภาพอันความหมายได้หลายนัยแล้วแต่จะมุ่งมองวัฒนธรรมในแง่ใด ซึ่งวัฒนธรรมนี้มนุษย์เป็นผู้สร้างและปรับปรุงจากธรรมชาติและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจะเจริญหรือเสื่อมอยู่ที่คนในสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 5 หมวดใหญ่ คือ

1. วัฒนธรรมวัตถุ เช่น สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ อาหารการกิน เครื่องแต่งกาย อาวุธ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น
2. สถาบันสังคม กิจกรรมที่จัดตั้งเป็นระเบียบขึ้นไว้เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งที่สังคมสนใจ ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างปกติสุข ปราศจากเบียดเบียนที่กดขี่กัน อย่างมีสวัสดิภาพสังคม เช่น การจัดระเบียบครอบครัว การถ่ายทอดวัฒนธรรมรุ่นต่อรุ่น และ โครงสร้างการเมือง เป็นต้น
3. จิตใจ เช่น วัฒนธรรมทางความเชื่อ ศาสนา เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจยามมีทุกข์เดือนร้อน หรือเป็นเครื่องกำหนดบังคับใจไม่ให้ประพฤติชั่ว

4. คุณทริยภาพ การสร้างสิ่งที่เป็นความงาม ความไพเราะ เรียกว่า ศิลปะ ซึ่งแบ่งออกเป็น ศิลปะบริสุทธิ์ (pure arts) ศิลปะประยุกต์ (decorative arts)

5. ภาษาวัฒนธรรมจะยั่งยืนงและมีเจริญงอกงามได้อยู่ที่มนุษย์เพราะเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กัน ในสังคม เพื่อเป็นการสื่อความรู้และความรู้สึกแก่กัน จากที่กล่าวมาพอจะสรุปประเภทของวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ประเภท คือ

5.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อการกินอยู่ที่ดี มีความสะดวกสบายในการครองสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะตลอดจนอาวุธ เครื่องป้องกันตัวและอื่น ๆ

5.2 วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนาและจรรยา ศิลปะ และวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณีซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจให้สงบสบาย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจ ความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ซึ่ง บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 38) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่เน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรมประวัติศาสตร์โบราณคดีและสถานที่ต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม สำหรับ สิริ ฮามสุโพธิ์ (2543, หน้า 65) ยังได้กล่าวเสริมอีกว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและการเข้าร่วมใช้ชีวิตชีวิตเก่า ๆ ที่กำลังสูญหายไป ในบางท้องถิ่นเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมาการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรมประเพณี และงานเทศกาล เป็นต้น ทั้งนี้ ชูเกียรติ นพเกตุ (2542, หน้า 29) ได้กล่าวคล้ายคลึงกันว่า การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น ชมโบราณสถานศิลปะหรือการแสดงต่าง ๆ นอกจากนี้ สามพร มณีไมตรีจิต (2539, หน้า 14) กล่าวเสริมว่า วัฒนธรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวอันเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือมีลักษณะที่เป็นรูปธรรมที่จะนำมาพัฒนาให้เป็นจุดสนใจแก่นักท่องเที่ยวอัน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโบราณวัตถุ สถานแหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านเทศกาลงานประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าท้องถิ่นตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอัยยาศัยไมตรีของคนไทยอีกทั้ง พงศธร เกษสำลี (2539, หน้า 5) ได้ระบุไว้ว่าวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุ สถานแหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา และงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงชีวิตและอัยยาศัยไมตรี

ของประชาชนในท้องถิ่นนอกจากนี้ วรรณ วลัยวานิช (2546, หน้า 146) ยังได้ศึกษารวบรวมเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้ประโยชน์ท้องถิ่นซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญ คือ

1. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่นและสมควรที่จะดำรงรักษาไว้สืบต่อไป
2. เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผนการจัดการและการอนุรักษ์
3. มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น
4. มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลินความประทับใจและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 284-290) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึงการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่นเพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพความรู้ ความเข้าใจ และซาบซึ้งจริงใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและได้ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่ามี 4 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญคุณค่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยว ในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชมในขณะที่เดียวกันจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรักหวงแหนรักษาและดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก และการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรมศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม จะได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงานอันนำมา ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในขณะเดียวกันมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมโดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวด้วย ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่ 9 ประการ คือ (เพียงกานต์ นามวงศ์, 2552, หน้า 18-19)

1. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุดเพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน ทั้งเชิงเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือให้ผลกระทบน้อยที่สุด

3. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ต้องการศึกษาค้นคว้าแตกต่างทางด้านสังคม และวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้ และประสบการณ์ จากการท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

5. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการจัดการการท่องเที่ยว และได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยว เน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวโดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญควรมี 6 ด้าน ดังต่อไปนี้ (เพียงกานต์ นามวงศ์, 2552, หน้า 19-20)

1. องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอันประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการ คือ

1.1 ประวัติศาสตร์ และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

1.2 โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่น และสิ่งปลูกสร้างผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง

1.4 ศิลปหัตถกรรมประติมากรรมภาพวาดรูปปั้น และแกะสลัก

1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

1.6 ดนตรีการแสดงละครภาพยนตร์มหรสพต่าง ๆ

1.7 ภาษาและวรรณกรรมรวมถึงระบบการศึกษา

1.8 วิถีชีวิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายการทำอาหารธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

1.9 ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่าง ๆ

1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้รับผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจอีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และรับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดการบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวกและควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้รวมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วยการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กัน ซึ่งการรักษา มรดกวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่สังคมในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน การจัดหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดหลัก เพื่อใช้ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

1. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีจุดเริ่มต้นจากองค์การสหประชาชาติ (UN) ได้จัดการประชุมสหประชาชาติในปี พ.ศ. 2515 และได้ข้อสรุปให้ประเทศสมาชิกหันมา

สนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อม และชุมชน ทั้งนี้การประชุมครั้งต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ที่ประชุมได้ให้ข้อเสนอ จึงเป็นที่มาของแนวคิดเรื่อง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Theobald, 1994) ต่อมากรอบแนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาโดย Swarbrooke (1999) เพื่อมุ่งเน้นการการรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การเติบโตทาง เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนคำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน Ivanovic (2008) และ Cooper Fletcher Fyall Gilbert และ Wanhill (2008) กล่าวว่า วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการพัฒนา ในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ โดยแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญ ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้เข้าชม ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นการเดินทางไปสู่ ประสบการณ์และกิจกรรมการมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตที่อาจจะพบเห็นได้ยากในชีวิตประจำวัน (Goeldner & Ritchie, 2009) ทั้งนี้ Ismail (2008) เสนอแบบจำลอง เพื่อการจัดการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชุมชนจะได้รับจากการจ้างงาน และรายได้ที่สูงขึ้นควบคู่ไปกับการคงไว้ ซึ่งสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตแบบเดิมที่สามารถสนอง ความต้องการของชุมชนทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ Ximba (2009) ซึ่งเสนอว่า พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรเน้นความเข้าใจวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมภายใต้แนวคิด การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความประทับใจพร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีที่มาจาก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยมีจุดเริ่มต้นจากในแถบทวีปยุโรป ซึ่งจะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อเป็น ประสบการณ์ และการเพิ่มพูนความรู้ Raymond และ Richards ซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคม เพื่อการศึกษาการท่องเที่ยวและสันตนาการ (ATLAS) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการ ในขณะเดียวกัน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับการ สนับสนุนโดยองค์กร UNESCO โดยมุ่งเน้นการพัฒนา และสร้างเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ซึ่งส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจวัฒนธรรมอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนผ่านประสบการณ์

3. แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ (image management) การท่องเที่ยวของจังหวัด อุดรธานี

ยุพดี ทองโคตร และคณะ (2557) กล่าวถึง ภาพลักษณ์ (image) เป็นองค์รวมของความเชื่อ ความคิด และความประทับใจที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เกิดจากการหลอมรวมความรู้ และ ประสบการณ์เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการรับรู้และมีสิ่งที่ปรากฏขึ้นในใจ สิ่งนั้นยังคงอยู่ในความรู้สึก นึกคิดของบุคคล (personal judgment) ยากที่จะเปลี่ยนแปลง จึงอาจกล่าวได้ว่าภาพลักษณ์เป็นเรื่อง

ของการรับรู้ (perception) และความรู้สึก (feeling) เฉพาะตัวเข้าร่วมกับข้อเท็จจริง (objective facts) ดังนั้น ภาพลักษณ์จึงอาจแตกต่างจากสภาพความจริง (reality) ได้ ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นได้ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ แม้จะอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานต่อเนื่อง แต่ให้ผลคุ้มค่า ฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องสร้างกลวิธีในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (positive) เพื่อให้เป็นภาพของความรู้สึกของสังคมที่สามารถใช้เป็นส่วนสนับสนุนในองค์กรเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงในระยะยาว

การจัดการภาพลักษณ์ (image management) หรือการจัดการชื่อเสียงขององค์กร ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า องค์กรธุรกิจนั้นดำเนินงานที่แท้จริงอย่างไรหรือประชาชนรับรู้ การดำเนินงานของธุรกิจอย่างไร การสร้างภาพลักษณ์เป็นแนวคิดที่ทุกองค์กร โดยเฉพาะองค์กรธุรกิจตระหนักถึงความสำคัญ โดยพัฒนากลยุทธ์การสร้างภาพเป็นระบบจากที่อาศัยเพียงการประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือหลัก พัฒนามาเป็นการประยุกต์ และผสมผสานกลยุทธ์ การสื่อสารหลากหลายรูปแบบ โดยใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ อย่างเป็นเอกภาพ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานสู่เป้าหมายภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ขององค์กร (จิตติมา คนตรง, 2548) การกำหนดภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ (wish image/desired image) เพื่อสนับสนุนการตลาดขององค์กรธุรกิจให้มีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงความต่าง (differentiation) จากภาพลักษณ์ของกลุ่มแข่ง ในตลาดเดียวกันการกำหนดภาพลักษณ์ เพื่อส่งเสริมการตลาดที่พึงประสงค์ เริ่มต้นจากการวิเคราะห์จำแนกภาพลักษณ์ในแต่ละด้าน โดยอาศัยทฤษฎีส่วนผสมทางการตลาด (marketing mix) ทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (product) ราคา (price) ช่องทางการจำหน่าย (place) และการส่งเสริมการตลาด (promotion)

การจัดการภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของ จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิเคราะห์ความคิดเห็น ความนึกคิด หรือภาพที่เกิดขึ้นในใจของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี ตามคำขวัญของจังหวัดที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และเป็นการสำรวจลักษณะภาพลักษณ์ การท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ในทัศนะของผู้เกี่ยวข้องกับผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี เพื่อเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปเป็นฐานในการอนุรักษ์ สนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานีให้ยั่งยืน เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศ และต่างประเทศ (อุษณีย์ ผาสุข และวาริษฐ์ มัชฌมบุรุษ, 2557)

เมื่อปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมามีประเทศญี่ปุ่นได้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นสึนามิ แผ่นดินไหว พายุไต้ฝุ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ที่เดินทางมาลดน้อยลง ถึงแม้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินโครงการ Visit World Campaign (VWC) โดยส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศเป็นจำนวนถึง 20 ล้านคน โดยประเทศไทยได้ เป็น 1 ใน 9 อันดับแรกที่รัฐบาลญี่ปุ่นจะส่งเสริม แต่จำนวนนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่มาเยือนประเทศไทย

(จำนวนประมาณล้านกว่าคนต่อปี) กลับไม่เพิ่มขึ้นเท่าที่ควร อีกทั้งการจัดงาน Thai Festival ของ ททท. ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2555 ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น พบว่า สินค้าต่าง ๆ ของไทย ได้รับความนิยมน้อยอย่างมาก อาทิ ผลไม้ไทย อาหารไทย ทะเลไทย และมวยไทย แม้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ที่เดินทางมาไทยก็ยังมีจำนวนเพิ่มขึ้นไม่มากเท่าที่ควรจึงเป็นที่สังเกตว่า การจัดกลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ต้องทำบนรากฐานการจัดการอุปทานทางการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะระยะเวลาหลังนี้หลากหลายประเทศได้หันมาเน้น “กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ” กันมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าตลาดนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นสามารถตอบโจทก์กลุ่มนี้ได้ เนื่องจากว่านักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเป็นตลาดที่มีกำลังการซื้อสูง และมีคุณภาพเป็นที่หมายปอง จากประเทศต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ประเทศไทยเท่านั้น จะเห็นได้จากในช่วงที่ผ่านมาประเทศเพื่อนบ้าน มาเลเซีย เวียดนาม ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และลาว น่าสนใจเช่นกัน ซึ่งในแต่ละประเทศมีการจัดกลยุทธ์ เพื่อที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่แตกต่างกันออกไป

ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ประเทศไทยในปัจจุบันได้ก่อให้เกิด ภาพลักษณ์ในด้านที่ติดลบต่อประเทศไทย รวมไปถึงการท่องเที่ยวไทยด้วย จึงจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาให้ดีขึ้นแต่การฟื้นฟูประเทศในเวลานี้นั้นจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากร จากต่างประเทศเข้ามาช่วย อันเนื่องจากความเสียหายในประเทศมีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การศึกษา ภาพลักษณ์ของประเทศในมุมมองของชาวต่างชาติจึงมีความจำเป็นต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่จะกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศเพิ่มมากขึ้นและเพื่อเป็นการกำหนดแนวทาง ในการพัฒนาที่ไม่ได้เพื่อหวังผลในระยะสั้นเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ในการพัฒนาแผนการตลาด ทางด้านเศรษฐกิจในระยะยาวอีกด้วย และการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีมุมมอง ต่อภาพลักษณ์ การท่องเที่ยวประเทศไทยในด้านต่าง ๆ ใน 2 ประเด็น คือ ภาพลักษณ์ด้านบวก ได้แก่ ด้านคุณค่าและประสบการณ์จากการท่องเที่ยว ด้านคุณภาพ และความหลากหลายของ การท่องเที่ยว และด้านวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งของประเทศไทยตามลำดับ ซึ่งนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น มีความเห็นว่า การเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยทำให้ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ และสามารถ เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้อีกทั้งยังก่อให้เกิดความนิยมชมชอบต่อวัฒนธรรมวิถีชีวิตใหม่ ๆ เช่น อาหารไทย เครื่องแต่งกายแบบไทย และความมีน้ำใจของคนไทย วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ก็ยังคงเป็น แม่เหล็ก หลักในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นให้เดินทางมาประเทศไทยมากขึ้น นอกจากนี้ภาพลักษณ์ลบ ได้แก่ ด้านความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยว และด้านความสะดวก ในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ก็เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย

บูรณาการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเหมาะสมในระยะยาว ซึ่งหากไม่มีการวางแผนพัฒนาการใช้ที่เหมาะสมแล้ว นอกจากทรัพยากรและปัจจัยต่าง ๆ หมดยุติไปโดยไม่คุ้มค่าแล้วอาจส่งผลกระทบต่อเชิงลบกลับคืนมา ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ผู้ประกอบการ ทุน และเทคโนโลยี

ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอด ซึ่งครอบคลุมถึงการรวมตัวของคนที่มีความรู้ เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจ สายใยแห่งความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงาม ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ และสังคมให้สมบูรณ์จากขอบข่ายของการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าว การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในภาพรวมจึงครอบคลุม การทำให้เกิดความเจริญเติบโต และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างของสถาบันในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการบริการตลอดทั้งค่านิยม ทัศนคติ เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยมุ่งขจัดปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับจุลภาคการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ เป็นการเพิ่มรายได้ต่อผลผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นจากสังคม และท้องถิ่น โดยก่อตัวมาจากระบบคุณค่า และจินตภาพของชุมชนต้องพัฒนาหลายรูปแบบตามลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น โดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชน และท้องถิ่นเป็นสำคัญ

4. แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ความหมายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537, หน้า 21-27) ความหมายว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ว่าการพัฒนาจะสำเร็จได้จะต้องพัฒนาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการ คือ (1) สิ่งดึงดูดใจจากการท่องเที่ยว (attractions) ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ อาจจะเป็นสิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับสถานที่ (site) หรือสิ่งดึงดูดใจจากเหตุการณ์ (events) (2) ความสำราญจากแหล่งท่องเที่ยว (amenities) แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ (2.1) ปัจจัยพื้นฐาน อันได้แก่ การคมนาคม ยานพาหนะ ลานจอดรถ น้ำ ไฟฟ้า ระบบกำจัดน้ำเสีย ระบบกำจัดขยะ ระบบการสื่อสาร (โทรศัพท์ไปรษณีย์ ฯลฯ) และ (2.2) สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร ภัตตาคาร ร้านขายของที่ระลึก สถานเริงรมย์ บริการรถเช่า บริการนำเที่ยว เป็นต้น และ (3) ความสามารถในการเข้าถึง (accessibility) คือ วิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว มีความหมายครอบคลุมเรื่องของยานพาหนะ ระยะทาง ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งความสามารถในการเข้าถึง

5. แนวคิดนโยบายด้านการท่องเที่ยว

ญาณิศา บุญจิตรี (2554, หน้า 24) เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า การท่องเที่ยวไทย เป็นโอกาสที่สำคัญมากสำหรับการพัฒนาประเทศไปจนถึงท้องถิ่นต่าง ๆ ให้พลิกฟื้นจากปัญหา ความยากจนสู่ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลหลายยุคหลายสมัย จึงทุ่มเทความสนใจและ ตั้งเป้าหมายให้การส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นแนวทางหลัก ในการฟื้นฟูสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการกระจายงบประมาณ เพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการตอบรับ กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว แต่ละจังหวัด อำเภอ ตำบล และท้องถิ่นต่าง ๆ พากัน เสนองบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่ตนเองคิดว่าน่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีและ สร้างรายได้ แต่โครงการส่วนใหญ่เน้นที่จะพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย พัฒนาถาวรวัตถุ โดยเข้าใจว่าจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง การมุ่งเน้นเปิดพื้นที่เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น โดยขาดกำลังคนที่จะดำเนินการและขาดความเข้าใจถึงแก่นแท้ ชุมชนท้องถิ่นถูกคาดหวังให้เข้ามา มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการ ทรัพยากรทางธรรมชาติ การให้ความรู้และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่หน่วยงานภาครัฐไม่ว่า จะเป็นกระทรวงต่าง ๆ หน่วยงานในท้องถิ่น และชุมชนทั่วไปยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ทำให้เกิดการคิดแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยสามารถสรุป แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้ 3 ประเด็น ดังนี้ (1) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism) (2) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism) (3) พัฒนามาจากแนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน ปัจจุบันความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ยังคงมีความหมายที่กว้างการประจุม โลก (Globe 90) ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มี หมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศด้วย (สมัคร ณะเกิงสุข, 2546, หน้า 25)

สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550, หน้า 8) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคม อย่างเสมอภาคกันทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น

ภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ให้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นไว้ให้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เช่น นโยบายด้านการอนุรักษ์และการปฏิบัติ นโยบายจากรัฐบาลกลาง การใช้ทรัพยากรชุมชนนักท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น การท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนถือเป็นการเพิ่มผลกระทบทางบวกให้เกิดขึ้นมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ลดผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุด นอกจากนี้ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลัก คือ ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกันมากขึ้น จึงจะช่วยขจัดข้อขัดแย้งและทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต่างจากรูปแบบเดิมที่ทุกฝ่ายไม่ได้ร่วมมือกันอย่าง เป็นรูปธรรมเพียงแต่รู้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Swarbrooke, 2000 หน้า 150) จากแนวคิดดังกล่าว การดำเนินการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยว แบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในเรื่อง

1. การจัดตั้งองค์กรและ โครงสร้างการบริหารจัดการที่จำเป็นกับการท่องเที่ยว เช่น ท่องถิ่นที่เป็น แหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐ เป็นต้น
2. การได้รับและนำเครื่องมือ (Instruments) ไปใช้บริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม
3. การตรวจสอบติดตามและประเมินผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

แชร์เล (Shirley, 1993 อ้างถึงใน ประหยัด ตะคอนรัมย์, 2546 ,หน้า 27) ได้ให้หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบ ต่อระบบนิเวศวัฒนธรรม สังคม การประสานความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กล่าวโดยสรุปการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ได้รับการจัดระเบียบอย่างดี จนกระทั่งทำให้ทรัพยากรดั้งเดิมที่เราใช้ประโยชน์ในทุกวันนี้อย่างยั่งยืน ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนว่า แนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นการมองการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชมธรรมชาติ ชุมชน ซึ่งเป็นการประสาน ผลประโยชน์กันทั้งสองฝ่าย การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. วัดผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ที่มาจากการท่องเที่ยว
2. พัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดเขตท่องเที่ยว (tourism zone) และให้องค์กรท้องถิ่นพัฒนาและกำกับแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน กำหนด แจกแจงอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และให้อำนาจองค์กรที่ประสานงานและติดตามปัญหาการท่องเที่ยว กำหนดค่าธรรมเนียมท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมขึ้นเกาะ ค่าธรรมเนียมเข้าเขต พัฒนาอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวสิทธิการพัฒนาที่โอนได้ (transferable development right)
3. จัดงบประมาณเฉพาะ เพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืน ซึ่งมีวงเงินงบประมาณไม่ต่ำกว่าร้อยละ 2 ของรายได้ จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อดำเนินการตามแผนดังกล่าว และให้มีแผนงานด้านการท่องเที่ยวในงบประมาณ ซึ่งประมาณกึ่งหนึ่งของงบประมาณนี้จะกระจายรายได้ไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่น
4. จัดตั้งสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการอำนวยการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (สกอ. พสท.) ภายใต้คณะกรรมการอำนวยการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (กอ. พสท.) เพื่อแก้ไขอุปสรรคในการจัดการสะสางปัญหาการท่องเที่ยว และประสานงานกับกระทรวงต่าง ๆ และองค์การปกครองท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวในลักษณะของทางด่วนท่องเที่ยว (tourism fast track) ให้เกิดประสิทธิภาพ และความยั่งยืนร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) การท่องเที่ยว ซึ่งจะกำหนดบทบาทหน่วยราชการต่าง ๆ ที่ชัดเจน รวมทั้งข้อเสนอที่ (1)-(4) (5) ร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) การท่องเที่ยว ซึ่งจะกำหนดบทบาทหน่วยราชการต่าง ๆ ที่ชัดเจน รวมทั้งข้อเสนอที่ 1-4 (6) ปรับปรุงกฎหมายอื่น ๆ
5. จัดตั้งสมัชชาองค์กรบริหารการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีภารกิจสำคัญด้านการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการบริหารการท่องเที่ยวระดับจังหวัดและท้องถิ่น

6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายการมีส่วนร่วม

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, หน้า 20) ความหมาย การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องที่กระทบถึงตัว

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) ความหมาย การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional invement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวง สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (2541) ได้อ้างถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวไปสู่จุดหมาย โดยเปิดโอกาสให้การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผลในโครงการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ซึ่งได้กำหนดแนวทางสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ ได้แก่

1. จัดกระบวนการ หรือกลไกบริหารจัดการของรัฐที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การจัดทำแผน และดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน
2. จัดให้มีกระบวนการ และช่องทางของการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการพัฒนา ระบบควบคู่กันไป คือ ระบบการมีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรมการพัฒนาใหม่ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ ซึ่งภาครัฐเป็นฝ่ายส่งเสริมและสนับสนุนในด้านนโยบาย มาตรการและงบประมาณสนับสนุน

2.1 เสริมสร้างวิสัยทัศน์ และสร้างขีดความสามารถในการจัดการ หรือมีส่วนร่วมให้แก่องค์กรประชาชนองค์กรพัฒนา และสร้างขีดความสามารถในการจัดการ หรือการมีส่วนร่วมให้แก่องค์กรประชาชนองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สาธารณชน และภาคธุรกิจเอกชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินแผนงาน โครงการของรัฐ หรือของชุมชน เช่น การใช้มาตรการจูงใจทางภาษี การสนับสนุนการฝึกอบรมทางด้านการจัดการ และการส่งเสริมความร่วมมือกับฝ่ายอื่น ๆ ในสังคม

การมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับทั้งในแง่ของหลักการ และกลไกที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการพัฒนาต่าง ๆ หรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ไม่ว่าโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ จะเป็นของภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นโดยทั่วไปจึงมีการดำเนินการ เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้

1. เพื่อได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น
2. เพื่อช่วยในการชี้ประเด็นปัญหาและคุณค่าต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อม

3. เพื่อแสดงความคิดเห็นอันอาจจะเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา
4. เพื่อช่วยในการให้ข้อมูลย้อนกลับ และช่วยในการวิเคราะห์ผลกระทบต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินงานและการตรวจเฝ้าระวัง
5. เพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้งและเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกัน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีความต่อเนื่องในการพัฒนาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยเฉพาะการใช้การผนึกกำลังร่วมกันของประชาชนทุกภาคทุกส่วนในสังคมไทย ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับขั้นตอน โดยยึดหลักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ โดยขยายกระบวนการการมีส่วนร่วมให้กว้างขวางขึ้นทุกระดับของประเทศ

นำชัย ทนุผล (2542) กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นนั้น เป็นเป้าหมายสำคัญของกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์กรรวมของระบบ และจัดเป็นองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ และแนวคิดนี้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่นในการที่มีบทบาทในการกำกับดูแล ควบคุม ทรัพยากร และการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้น สามารถให้ประชาชนท้องถิ่นดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวเป็นแนวคิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น หรือเป็นความพยายาม ที่จะให้มีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจากส่วนล่างขึ้นสู่ส่วนบน ทั้งนี้เพราะชุมชนท้องถิ่นคือ ผู้รู้ปัญหา และความต้องการของตนเองดีกว่าผู้อื่น เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร และจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท้องถิ่นของตนเอง

ทิศทาง และแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นจะต้องมีการมุ่งไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ได้แก่

1. ระดับนโยบาย จะต้องมีการหาทางให้สมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ทุกคนทุกระดับรับทราบนโยบายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. ระดับแผน จะต้องหาทางให้ชุมชนเข้าใจแบบแผนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้ชัดเจนทุกระดับของแผน
3. ระดับปฏิบัติ ให้สมาชิกของชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ทุกชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวศึกษา แผนปฏิบัติแนวทางและวิธีปฏิบัติให้เข้าใจ จนสามารถให้ความร่วมมือ และปฏิบัติ

ได้อย่างถูกต้อง มีการแนะนำอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ จนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกชุมชน ทุกชุมชน ทุกคน ทุกระดับดำเนินการไปถูกต้องทุกทางแล้ว

4. มีการติดตามผลและให้การแนะนำอย่างต่อเนื่องกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบ โดยตรงกับชุมชนท้องถิ่นทั้งทางบวกและทางลบ ได้จำแนกผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นไว้เป็น 4 ด้าน คือ

4.1 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างงาน การเพิ่มรายได้ การกระตุ้นการผลิต และการแก้ปัญหาดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ส่วนผลกระทบทางลบ ได้แก่ ปัญหารายได้ไม่ต่อเนื่องเพราะฤดูกาลของการท่องเที่ยว คุณภาพแรงงานไม่เหมาะสมกับระบบการผลิตภัณฑ์ ราคา และบริการ อาจมีการแย่งชิงผลประโยชน์ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาด้านทุกอื่น ๆ เช่น แรงงาน ที่ดิน เงิน การใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศ เป็นต้น

4.2 ผลกระทบการท่องเที่ยวดังกล่าวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสังคม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวก และทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแผนการประกอบอาชีพ ช่วยยกระดับมาตรฐานการครองชีพ สร้างความสามัคคี ป้องกันการอพยพย้ายถิ่น เสริมสร้างการศึกษา สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และค่านิยมท้องถิ่น ปัญหาการหลอกลวงนักท่องเที่ยว มีการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนอื่นเข้ามา ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวระดับชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

4.3 ผลกระทบของการท่องเที่ยวดังกล่าวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม อาจพิจารณาได้เป็นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ การใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจที่ดีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดความรัก ความหวงแหนภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความร่วมมือร่วมใจในการฟื้นฟูสืบทอด และอนุรักษ์วัฒนธรรมส่วนผลกระทบในแง่ลบ ได้แก่ การเกิดปัญหาการขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมรูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่น การลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปวัตถุ การทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น การทำวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

4.4 ผลกระทบของการท่องเที่ยวดังกล่าวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม พิจารณาได้เป็นทั้งทางบวก และทางลบ ซึ่งผลกระทบในทางบวก ได้แก่ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นช่วยรักษา พัฒนา ปรับปรุง และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน และ

ค้นคว้าแนวทางรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบในทางลบ ได้แก่ เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรทางชีวภาพ เกิดปัญหามลภาวะ ปัญหาการทรุดตัวของดิน การทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

สมชาย สนั่นเมือง (2541) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญมาก ทั้งนี้ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยวจะสามารถกำหนดได้ใน 2 ลักษณะ คือ (1) ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับทางเศรษฐกิจ คือ จะเกิดการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพการท่องเที่ยว เกิดระบบตลาด ระบบผลิตวัตถุดิบ เป็นแหล่งรายได้ และครอบครัวชุมชนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งทางตรง และทางอ้อม และผลประโยชน์ทางสังคม คือ เกิดการพัฒนาทางสร้างสรรค์ในสังคม การติดต่อที่มีรูปแบบมากขึ้น มีการสร้างสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบแก่ประชาชนในชุมชน ระบบสาธารณูปโภค และการบริการสังคม เช่น ความปลอดภัย และการมีระเบียบอิสระของสังคมจะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น (2) ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนทั้งทางบวกและลบ ซึ่งทางบวก คือ จะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสังคม ส่วนทางลบ คือ ความทรุดโทรมของสังคมที่เนื่องมาจากการจัดการที่ไม่ดี โครงสร้างการบริหารชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุมาจากการจัดการชุมชนไม่ดีเช่นกัน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้เสนอถึงวิธีการการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังต่อไปนี้

1. การร่วมประชุมวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเป็นการร่วมถกเถียงปัญหาของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. การให้คำปรึกษาในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหาร โครงการท่องเที่ยวให้ชุมชนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจวางแผน

3. การสำรวจความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นด้านการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

ดังนั้นจากที่มีผู้ให้นิยามข้างต้นจึงกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่กลุ่มคนที่อยู่ในสังคมหรือชุมชนเดียวกันได้มีการตัดสินใจกันในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยความร่วมมือกัน และลงมือปฏิบัติ รวมทั้งประเมินผลให้สำเร็จตามเป้าหมาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะวิจัยคลินิกธุรกิจชุมชน คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุดรธานี (2546) ได้ศึกษาความเป็นไปได้ และความพร้อมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของชุมชนบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี พบว่า พื้นฐานความคิดทั่วไป ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความรู้ ความเข้าใจและสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านเชียง หากแต่ยังมีส่วนร่วมน้อยทำให้ขาดความสนใจต่อการร่วมมือ หรือเข้าร่วมมือ หรือการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านเชียง องค์กรชุมชนและชุมชนมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไปสู่ทิศทางพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านเชียง มีความแก่กล้า ภูมิปัญญา มีความใฝ่รู้และแก่กล้าทางความคิด พร้อมทั้งจะเรียนรู้ส่งเสริมประสบการณ์ในสิ่งใหม่ ที่เข้ามาหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านเชียง

นอกจากนี้ พบว่า ผู้นำมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานความสัมพันธ์คุณภาพชีวิต กลุ่มอาชีพต่างๆ มีความตื่นตัวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมรดกโลกบ้านเชียง ทำให้ทราบถึงจุดท่องเที่ยวหลักที่ต้องดำเนินการ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจุดท่องเที่ยว ให้ข้อเสนอรูปแบบการจัดงานมรดกโลกที่ชุมชนต้องการและยังพบจุดชมการท่องเที่ยวถึง 17 จุด

เจียรินทร์ วัฒนสุนทร (2549, หน้า 21) บ้านเชียงจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพพัฒนา และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ในปัจจุบันบ้านเชียงยังขาดการบริหาร และการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว ความสำคัญที่จะพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเชียง จึงได้ทำการศึกษาพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง โดยผ่านกระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

จะเด็ด ศิริงาม (2545) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวในเขตอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย โดยการรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว 59 ราย และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวใน อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการศึกษาปรากฏได้ดังนี้

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก ในปัจจัยด้านความเป็นมิตรไมตรีของผู้คน ในท้องถิ่น มีความพึงพอใจในระดับกลาง ในปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว การคมนาคม ที่พัก/รีสอร์ท ร้านอาหารและบริการ ธุรกิจจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง/ของที่ระลึก มาตรการการรักษาความปลอดภัยการประชาชนสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสาร และมีความพึงพอใจในระดับน้อยในปัจจัยธุรกิจบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์

ศุภา นาแซง (2545) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย ของนักท่องเที่ยว จำนวน 400 คน ที่เข้ามาท่องเที่ยวในช่วงเดือน มีนาคม 2545 ถึง เดือน เมษายน 2545 ผลการศึกษา นักท่องเที่ยวเห็นว่า ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว และการบริการและด้านทำเลที่ตั้งเป็นปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยว จังหวัดหนองคาย มากที่สุดอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่ด้านปัจจัยค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวด้านการสื่อสาร และประชาสัมพันธ์จูงใจนักท่องเที่ยวในระดับกลาง โดยมีรายชื่อที่นักท่องเที่ยวจูงใจในระดับมาก ได้แก่ ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว บรรยากาศ สภาพแวดล้อม มีอาณาเขตติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเดินทางไปจังหวัดอื่นง่าย มีการคมนาคมสะดวก ปลอดภัยมีบริการข่าวสาร ด้านการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

นักท่องเที่ยวชาวไทย มีรายได้แตกต่างกัน มีปัจจัยโดยรวม และในด้านต่าง ๆ จูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายแตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่าเห็นปัจจัยจูงใจมากกว่าเห็นปัจจัยดังกล่าวจูงใจมากกว่านักท่องเที่ยวที่มีรายได้น้อยกว่า และนักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน โดยรวมและรายด้านต่าง ๆ (ยกเว้นด้านการสื่อสาร) เป็นปัจจัยจูงใจนักท่องเที่ยวแตกต่างกัน โดยนักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีเห็นว่า ปัจจัยด้านดังกล่าวจูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายมากกว่านักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาระดับประถม มัธยมศึกษา และประกาศนียบัตรวิชาชีพ

นักท่องเที่ยวเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดหนองคาย ลำดับแรก คือ การคมนาคม รองลงมาอีกด้านปลอดภัยของนักท่องเที่ยว สินค้าที่ระลึก การควบคุมสินค้าและบริการในราคายุติธรรม และการค้นหาพัฒนาและท่องเที่ยวใหม่ ๆ ตามลำดับ

ประภัสสร เผ่าพงศ์ช่วง (2546) ได้ศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยนักท่องเที่ยวไทยมาเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 400 คน ที่มาเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงเดือน เมษายน 2546 ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 20-30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ มีรายได้ระดับต่ำกว่า หรือเท่ากับ 5,000 บาทต่อเดือน มีภูมิลำเนาอยู่ภาคอื่น ๆ เดินทางมาเที่ยวมากกว่า 3 ครั้ง และเดินทางไปจังหวัดอุบลราชธานี ชอบเดินทางมาท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม เช่น อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ เหตุผลเป็นแหล่งท่องเที่ยวสวยงาม เช่น อุทยานตะนะ เหตุผลในการเดินทางมาประมาณ 1-5 คนในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ในวันหยุดจะใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางพักผ่อนที่จังหวัดอุบลราชธานี ในเวลาพักผ่อนบ้านญาติเป็นเวลา 2-3 วัน ค่าใช้จ่ายเดินทาง ต่ำกว่า 2,000 บาท ชื่อของฝากและของที่ระลึกประเภทอาหาร เช่น หมูยอ แหนม กุนเชียง

2. นักท่องเที่ยวเห็นว่า ปัจจัยจุดท่องเที่ยวด้านความเป็นมิตรไมตรีของผู้คน ในท้องถิ่นด้านสถานที่ท่องเที่ยว ด้านสถานที่พัก ด้านร้านอาหาร ด้านการคมนาคม ด้านสินค้า ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ด้านมาตรการรักษาความปลอดภัย การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ มีระดับการพอใจอยู่ในระดับดีมากตามลำดับ ส่วนปัจจัยด้านบริการนำเที่ยวมีระดับการพอใจมากที่สุดในแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านสถานที่ท่องเที่ยว คือ สถานที่ท่องเที่ยวบรรยากาศดี สวยงาม ด้านการคมนาคม คือ เส้นทางคมนาคม เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่พักสะดวกทั่วถึง ด้านร้านอาหารคือ ร้านอาหารเพียงพอบริการและอาหารมีให้เลือกหลากหลาย ซึ่งมีความเฉลี่ยเท่ากัน ด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยเท่ากัน ด้านมาตรการรักษาความปลอดภัย คือ มีความสะดวกรวดเร็วและเจ้าหน้าที่มีอัธยาศัยดี และด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว คือ มีการประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

3. นักท่องเที่ยวเห็นว่า ปัจจัยจุดด้านสินค้าของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 โดยนักท่องเที่ยวที่มีภูมิลำเนาอยู่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเห็นว่า ปัจจัยจุดด้านสินค้าของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมืองระดับพอใจ มากกว่านักท่องเที่ยวภาคอื่น ๆ

อุดมพร กงเพชร (2548) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผอยลม อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี โดยศึกษาจากบุคลากร 2 กลุ่ม คือ หัวหน้าโครงการ และบุคลากร จำนวน 4 คน นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน ในช่วงเดือน พฤษภาคม 2547 ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

1. ประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 25-50 ปี มีการศึกษาระดับ ปวช./ปวส. เป็นนักเรียน-นักศึกษา รายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท มาท่องเที่ยวเป็นครั้งที่ 3 เพราะมีธรรมชาติสวยงาม จำนวนคนร่วมเดินทาง 1-5 คน เดินทางโดยรถยนต์มาท่องเที่ยววันหยุด สุดสัปดาห์ไม่พักค้างคืน ถ้าพักค้างคืนจะนอนเต็นท์และพักประมาณ 1 วัน ได้รับข้อมูล การท่องเที่ยวจากเพื่อน/ญาติ/คนรู้จักและจะเดินทางกลับมาเที่ยวผอยลมอีก

2. นักท่องเที่ยวเห็นว่าปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยวโดยรวม และเป็นรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านกระบวนการ ด้านทำเลที่ตั้ง

3. นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเชิงนิเวศผอยลมมีความพึงพอใจ โดยรวม และเป็นรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยกว่า 3 ลำดับแรก คือ ด้านสถานที่ท่องเที่ยวด้านการคมนาคม และด้านบุคลากร

4. นักท่องเที่ยวที่มีเพศต่างกัน เห็นปัจจัยโดยรวม และรายด้านมีความสำคัญต่อการตัดสินใจมาเที่ยวไม่แตกต่างกัน ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกัน เห็นว่าปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ด้านการส่งเสริมการตลาด และด้านกระบวนการ มีความสำคัญต่อการตัดสินใจมาเที่ยวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05 และนักท่องเที่ยวที่มีรายได้ต่างกัน เห็นว่าปัจจัยโดยรวม และเป็นรายด้านทุกด้าน มีความสำคัญต่อการตัดสินใจมาเที่ยวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05

ชลธิ์ เจริญรัฐ (2553) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพของทรัพยากรและรูปแบบการท่องเที่ยว โดยการวิจัยแบบมีส่วนร่วม จากวิธีการศึกษา 4 รูปแบบ คือ กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การประชุมเชิงปฏิบัติการการสร้างความตระหนักร่วมกัน การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อสรุปผล ผลการศึกษาพบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวในการควบคุมดูแลของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ประกอบด้วย อาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หลุมขุดค้นวัดโพธิ์ศรีใน และบ้านไทพวน ส่วนทรัพยากรการท่องเที่ยวในการควบคุมดูแลของชุมชน ประกอบด้วย ศูนย์สินค้าที่ระลึก จุดแสดงวัฒนธรรมไทพวน จุดสาธิตของวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวมีความหลากหลาย ตามความต้องการ และช่วงเวลาที่มียักท่องเที่ยว การบริหารจัดการต้องดำเนินการ โดยคณะกรรมการร่วมภาครัฐ และภาคเอกชน ทั้งระดับชุมชน ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ

สุธารัตน์ ศรีจันทร์ (2553) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุชุมชน กับงานวัฒนธรรมใน จังหวัดอุดรธานี เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (survey research) มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาร่วมกันของนักจัดรายการวิทยุ กับงานวัฒนธรรม และศึกษาปัญหาอุปสรรค และความต้องการของนักจัดรายการวิทยุตรวจสอบข้อมูล เพื่อยืนยันความถูกต้อง โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) กับผู้แทนเครือข่ายวิทยุชุมชน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ จำนวน และร้อยละ วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ในประเด็นปัญหาอุปสรรค ความต้องการได้รับการสนับสนุนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ทรงคุณ จันทจร (2552) ศึกษาคุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ พบว่า เกิดขึ้นจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คุณค่าอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เนื่องจากเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในชุมชนมากยิ่งขึ้น และในภาวะความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ทำให้ ศิลปวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ กำลังสูญหายไปโดยไม่ได้ รับการพัฒนาส่งเสริม อนุรักษ์ และการประโยชน์ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ศึกษา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน พบว่า การแข่งขันในตลาดโลกได้ให้ความสำคัญในการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในตัวผลิตภัณฑ์ หรือบริการที่ตนจำหน่าย เพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง ซึ่งสอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) ที่กำลังมาแรง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนับเป็นอุตสาหกรรม หนึ่งในที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขาย เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกัน และยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทาง ประวัติศาสตร์ เชื่อมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชีย และแอฟริกา รวมถึงชื่อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรม และ งานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมครอบคลุมถึงเรื่อง ต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและพิพิธภัณฑ ์ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ ภาษา และวรรณกรรม วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่าง ๆ ลักษณะงาน และ เทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว (2556) ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ประเทศต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการสร้างรายได้ให้กับประเทศ ของตนอย่างมหาศาล จึงนำวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในกลยุทธ์ของประเทศ เช่น ประเทศเกาหลี ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานอิสระที่สนับสนุนภาคเอกชน ในการส่งออกสินค้าวัฒนธรรมซึ่งเราจะเห็น โฆษณาการท่องเที่ยวของเกาหลีที่เน้นการสัมผัสวัฒนธรรมและเทคโนโลยี รวมถึงการโฆษณาแฝง ในภาพยนตร์ซีรีส์ต่าง ๆ ของเกาหลี ในขณะที่ประเทศสิงคโปร์พยายามใช้ความหลากหลาย ของเชื้อชาติ เป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเช่นกัน ภายใต้แนวคิดที่ว่า Uniquely Singapore โดยมีการฟื้นฟูแหล่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนสิงคโปร์ เชื้อชาติจีน อินเดีย และมลายูในประเทศ ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สำหรับประเทศมาเลเซีย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นความเป็น มุสลิมสำหรับนักท่องเที่ยวที่อยากสัมผัสมิติต่าง ๆ ของมุสลิม ยังมีประเทศอื่น ๆ อีกมากมายที่มีการจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ เช่น จีน ประเทศในยุโรป และออสเตรเลีย ในขณะที่บางประเทศมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังมีปัญหา ในด้านการเมืองภายในประเทศ หรือยังไม่มีนโยบายที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เช่น พม่า เวียดนาม ประเทศในแอฟริกา และตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้น

กวิณ วงศ์ลีดี (2554) การวิจัย เรื่อง ความพึงพอใจ ด้านปัจจัยการตลาดที่ทำให้ นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันตัดสินใจที่กลับมาเที่ยวประเทศไทยอีกครั้ง มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาความพึงพอใจ ด้านปัจจัยการตลาดที่สำคัญ 4 ด้าน ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของ นักท่องเที่ยวชาวอเมริกัน ที่สนใจกลับมาเที่ยวประเทศไทยอีกครั้ง โดยกำหนดให้ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระ ส่วนพฤติกรรมกรบรีโภค และ ความพึงพอใจในการตลาดสี่ด้าน คือ ปัจจัยด้านสินค้าของ การท่องเที่ยว ปัจจัยด้านราคาสินค้า ของการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านสถานที่ของการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านข้อมูลข่าวสารของการท่องเที่ยว เป็นตัวแปรตาม

กรองจิต ครอบแก้ว (2554) ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะ ทางเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร รวมไปถึงการศึกษาถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร ได้ทำการเลือกตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง จากประชากรนักท่องเที่ยวที่มา เที่ยวชมบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้แบบสอบถามในการ เก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics)

พรรัชชล แข็งขัน (2555) ศึกษาโครงการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญา ท้องถิ่นอีสาน ซึ่งศูนย์วิจัยพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช อุดรธานี จัดโครงการนี้ขึ้น เพื่อให้เยาวชนได้เข้าถึงศิลปะของชาวอีสาน มีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล บ้านเรือนของชาว อีสานสร้างสถาปัตยกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษ สถานที่ที่เราจะสามารถชม ศิลปะแบบอีสานได้ดีที่สุด คือ ตามศาสนสถานวัดวาอารามต่าง ๆ ประเพณีของชาวอีสาน มีความ หลากหลาย และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีส่วนใหญ่จะเกิด จากความเชื่อค่านิยม และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น

กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ (2556) ศึกษา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า การท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศไทย และยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรงทำให้ประเทศไทยต้อง ปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้เอกลักษณ์ ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการเสนอแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขึ้นตอนการพัฒนาการตลาดการเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการส่งเสริม การท่องเที่ยวให้มีความสมดุลในมิติทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ อันนำไปสู่การจัดการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ชัยพร วณิชฤทธา (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ในชุมชน: กรณีศึกษา ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ในชุมชน มีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ความรู้ คน และกระบวนการ ความรู้ คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการ โดยมีคนเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการหรือ กิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการจึงเป็นวิธีเชื่อมประสานคน ความรู้และกระบวนการเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งรูปแบบการจัดการความรู้มีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาหู (TUNA Model) อย่างยิ่ง และกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนที่ได้สามารถสังเคราะห์เป็นแบบจำลอง ที่มีลักษณะเป็นเกลียว ของความรู้ที่เชื่อมต่อกัน เมื่อการนำไปใช้และพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ จะมีการเพิ่มพูนความรู้ ยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นภายในการกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านการพูดคุยแต่สิ่งดี ๆ ให้แก่กัน

ยุพดี ทองโคตร (2557) งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์ภาพที่เกิดขึ้นในใจของ นักท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี มีขอบเขตการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ คำขวัญของจังหวัดเป็นตัวกำหนดแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไป เป็นฐานในการอนุรักษ์ สนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด การคัดเลือกกลุ่ม ตัวอย่างใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวนหนึ่งอำเภอ โดยเลือกอำเภอที่มีแหล่งท่องเที่ยว และมีจำนวน นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ อำเภอบ้านผือ แบ่งกลุ่มประชากร ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ประชาชนในพื้นที่ นักท่องเที่ยวชาวไทย และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี เพราะสนใจศึกษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และ โบราณสถาน/โบราณวัตถุ นักท่องเที่ยวมีความประทับใจ ในความมีน้ำใจ และความมีอัธยาศัยที่ดี ของประชาชนของจังหวัด ซึ่งให้ความช่วยเหลือ และให้คำแนะนำเป็นอย่างดีในการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี

รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร (2556) ได้ศึกษา แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อความยั่งยืน ชาวชุมชนหมู่บ้านมั่งขุนช่างเคียน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็น ผู้ประกอบการร้านค้า จำนวน 150 ราย โดยเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ชุมชนคอกปุยมัธยมศึกษา การรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่าในทุกด้าน ได้แก่ ความดึงดูดใจ ความสามารถเข้าถึงได้ทั้งทางกายภาพ แนวคิดและประเพณีวัฒนธรรม การมีที่พักอาศัย หรือ ที่พักผ่อนหย่อนใจที่ดีพอสมควร การมีกิจกรรมที่เป็นทั้งเชิงวัฒนธรรม และเป็นไปตามธรรมชาติ ของท้องถิ่น และความประทับใจ ทั้งทางด้านสถานที่พักและความประทับใจทางธรรมชาติ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเผ่าอย่างยั่งยืนควรมุ่งเน้น

1. บริหารการจักระบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพในมิติต่าง ๆ เพื่อผลในมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2. ต้องให้ความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อผลในมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. การกำหนดกฎ กติกา และจัดการร่วมกันในด้านการจัดการสิ่งปลูกสร้างเพื่อดำรงไว้ของวัฒนธรรมชนเผ่า
4. การตลาด ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ และสร้างผลิตภัณฑ์ต้องมีเอกลักษณ์ ความโดดเด่น และสื่อถึงการสืบสานวัฒนธรรมชนชนชนเผ่า

จุฑารัตน์ เจือจิ้น (2555) ศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด ซึ่งเป็นพื้นที่เก่าที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความเหมาะสม และยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักแต่ยังขาดข้อมูลองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนเก่า เพื่อให้ความเข้าใจชุมชนภาคภูมิใจ และธำรงรักษาวัฒนธรรมอันเป็น อัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ได้อย่างเหมาะสม และยั่งยืน

จากการศึกษา ของผู้รู้ นักวิชาการ ดังกล่าว สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปในชุมชน หรือท้องถิ่นที่มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมที่มีความต่าง และความเหมือนกับชุมชนอื่น หรือมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นกว่า ทำให้เกิดความรัก ความรู้ ความเข้าใจ ในชุมชนนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สังคมวัฒนธรรมรวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น

พรทิพย์ กิจเจริญ ไผศาล (2553) การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในจังหวัดปทุมธานี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญในจังหวัดปทุมธานี และเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ด้านทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมอญ ความคิดเห็นของภาคเอกชนภาคประชาชน และนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในจังหวัดปทุมธานี ตลอดจนพฤติกรรม และทัศนคติการท่องเที่ยวจังหวัดปทุมธานี มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงโดดเด่นด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวมอญด้านประวัติศาสตร์ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ วัดมอญเตาโอ่งอ่าง เครื่องปั้นดินเผาตุ่มสามโลก ตลอดจน ด้านประเพณีเทศกาล ได้แก่ งานสงกรานต์ งานแห่เสาหงส์ธงตะขาบ และวิถีชีวิตของชุมชนชาวมอญ ได้แก่ อาหารการกิน การแต่งกาย แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ควรเน้นการพัฒนาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ อนุรักษ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ให้คงอยู่

อย่างต่อเนื่อง แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนชาวมอญ ควรพัฒนาด้านการคมนาคม โดยการปรับปรุงถนน และพัฒนาเส้นทางเดินทางท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงถึงกัน ตลอดจนพัฒนาด้านบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วิระพล ทองมา (2554) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (sustainable cultural tourism) นั้นเป็นจุดประสงค์หลักสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวทางเลือก (alternative tourism) ประเภทนี้นั้นปรารถนาที่จะลดความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจระหว่างคนภายในชุมชนสังคมและประเทศชาติ ให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และเคารพในศักดิ์และศรีของความเป็นคน โดยที่การวิจัยได้มุ่งศึกษาเฉพาะชุมชนชาวจีนยูนานในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่อง อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ และหลังจากที่มีการประชุมเวทีชาวบ้านแล้วเปิดโอกาสให้ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮ่อง ผู้นำชุมชนตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้พิจารณาคัดเลือกชุมชนที่พวกเขาคาดว่าจะมีศักยภาพ ในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีฉันทามติให้คณะผู้วิจัยดำเนินการในพื้นที่ชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านยาง) ตำบลแม่ฮ่อง ชุมชนชาวจีนยูนาน บ้านยาง ยังคงรักษาเอกลักษณ์ ด้านความเชื่อและค่านิยมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่สามารถศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านยางแห่งนี้ ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือนการแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียน หรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง

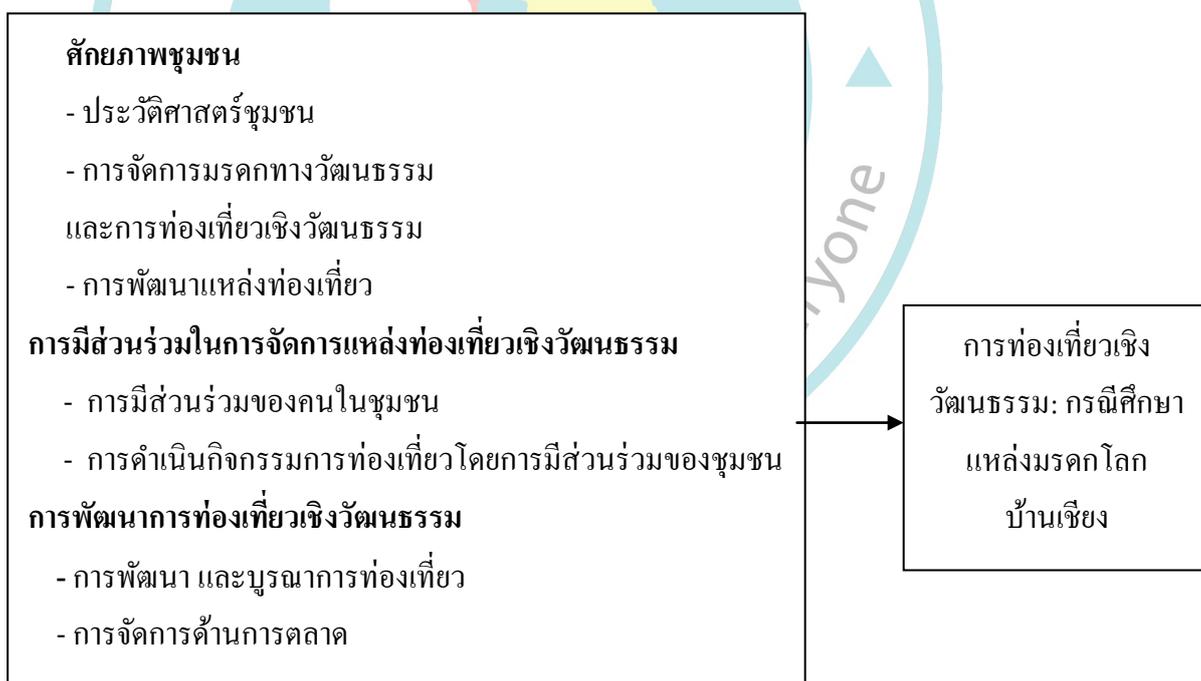
นอกจากนี้ชุมชนบ้านยาง ยังได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบ โฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความหลากหลายของศาสนา และความเชื่อ โดยเฉพาะศาสนาเจ้าแม่กวนอิม พุทธศาสนาคริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกกี๊ยูนาน ขาหมู หมั่นโถ และไก่ตุ๋นยาจีน เป็นต้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในชุมชนผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ามีส่วนร่วมในระดับมากในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทางความคิด (ความเชื่อและค่านิยม) และวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน) ส่วนด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาหารและพืชสมุนไพร) รวมทั้งด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ (ศิลปะและหัตถกรรม) นั้นผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้าน และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมวิธีการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม โดยกระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้มีความสำคัญกับการท่องเที่ยวบนพื้นฐานการรู้เท่าทัน

2. ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมในปัจจุบันสำนักงานเทศบาลบ้านเชียง ได้จัดตั้งกลุ่มอาชีพได้ความร่วมมือสร้างงานให้กับชุมชนสร้างรายได้นำไปสู่เศรษฐกิจที่ดีขึ้น วิถีชีวิตไทยพวนของชุมชนเป็นจุดขายอีกอย่างของชุมชนบ้านเชียง

3. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง โดยศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนการเข้าถึง การสื่อสาร การเกษตร ผลิตภัณฑ์ สังคม แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจน โครงการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เหมาะของชุมชนบ้านเชียง

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และเพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่เหมาะสมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอน และวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบในการวิจัย วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย
ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบในการวิจัย วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยใช้จากเอกสาร และข้อมูลจากการวิจัยภาคสนามเชิงลึก โดยนำกระบวนการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ รวบรวมข้อมูล เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) วิเคราะห์ข้อมูลพัฒนาแผนงานเก็บรวบรวมข้อมูลได้หลากหลายมิติจากสภาพความเป็นจริงในชีวิต และการปฏิบัติเป็นการศึกษาในเชิงลึกที่มีความละเอียดเที่ยงตรง และเชื่อถือได้ โดยทำการศึกษา ประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน บ้านเชียง วัฒนธรรม วิถีชีวิต โครงสร้าง รูปแบบของชุมชนบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการ หรือขั้นตอนในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยหรือบทความที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเชียง ตามที่มีผู้ศึกษาวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาโดยการเข้าสนามวิจัย พร้อมกับสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้อาวุโสในช่วงเวลาที่อยู่ในภาคสนาม โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 เข้าสนามวิจัย ทำความคุ้นเคยกับชาวบ้าน สร้างสัมพันธภาพที่ดีศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ระเทศฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ ใช้เวลา 2 เดือน

ระยะที่ 2 ศึกษาชุมชนโดยการเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อ สนทนา สัมภาษณ์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำผู้รู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านเชียงเริ่มจากการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมาของการเป็นมรดกโลกบ้านเชียง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จนถึงปัจจุบัน 6 เดือน

ระยะที่ 3 ทบทวนข้อมูลที่ศึกษา สรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มีการค้นข้อมูลเพิ่มเติม วิเคราะห์ข้อมูล เขียนรายงานการวิจัย ใช้การประมาณ 4 เดือน

รูปแบบวิธีวิจัยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัย 3 รูปแบบ ดังนี้

1. วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (documentary researched)

1.1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านเชียง รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2 แยกแยะและจัดหมวดหมู่ จัดประเภทของเอกสารทั้งหมด

2. วิธีการศึกษาจากการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนที่ศึกษา

โดยเข้าไปอยู่ในชุมชนเป็นเวลานาน มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนไม่ห้าม อาจจะเป็นความลับปกปิดที่คนภายนอกไม่อาจจะกระทบได้ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องมีวิธีการ หรือเทคนิคในการวิจัย และรูปแบบเข้ามาประกอบกันเพื่อให้ได้ข้อมูลให้มากที่สุด ทำในระดับปัจเจกบุคคล รวมทั้งในระดับชุมชนหรือสังคม โดยใช้เทคนิคในการวิจัยสำคัญดังนี้

2.1 การสังเกตการณ์แบบทั่วไป (general observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ลงพื้นที่การสนทนา การสังเกตการณ์ เพื่อทำการสำรวจพื้นที่และข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อจะให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเตรียมตัวในเรื่องต่าง ๆ เป็นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.2 การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน มีการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนั้นเหมือนคนทั่วไปมีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน เพื่อเก็บข้อมูลต่าง ๆ สภาพความเป็นจริง ในชีวิตประจำวัน งานพิธีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการท่องเที่ยวผู้คนในท้องถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนที่ศึกษาจนทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการ ศัพทภาพชุมชน ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่ศึกษา

2.3 การสัมภาษณ์ (interview) การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์และรูปแบบทำการสัมภาษณ์แบบทั่วไป การสัมภาษณ์และรูปแบบทำการสัมภาษณ์แบบทั่วไป การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (key informant) ได้แก่ ปรานัญชาวบ้าน นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล และผู้เกี่ยวข้อง มีการสัมภาษณ์ถึงบริบทของชุมชน การได้รับเป็นมรดกโลกบ้านเชียง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ฯลฯ มีความเป็นมาอย่างไรบ้าง มีผลดีผลเสียอย่างไรกับการท่องเที่ยวบ้าง มีหรือไม่อย่างไร มีศักยภาพชุมชนอะไรบ้าง ที่จะต้องนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง เป็นต้น

2.4 การบันทึกข้อมูลภาคสนาม (field note) ต้องมีการจดบันทึกข้อมูลทุกวัน โดยละเอียด มีการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง เป็นต้น

ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ใน ชุมชนบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบล เลขานุการที่ปรึกษานายกเทศบาลตำบล หัวหน้าฝ่ายแผนงาน และงบประมาณ ผอ.รองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน แกนนำชาวบ้าน ปรานัญชาวบ้านและประชาชน หรือชาวบ้านในชุมชนบ้านเชียง

2. วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางในการเลือกดังนี้

2.1 มีตำแหน่งเป็น นายกเทศมนตรีเทศบาล ตำบลบ้านเชียง

2.2 เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเชียง ของหน่วยงาน เทศบาลตำบลบ้านเชียง

2.3 เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตหรือขนาดตัวอย่าง คือ จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก (กลุ่มผู้นำอย่าง เป็นทางการ 7 คน กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ 6 ราย) รวม 13 ราย

การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง ได้ใช้แนวทางการคัดเลือก ดังนี้

1. เป็นชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัย ที่แกนนำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสุขภาพหมู่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน
2. เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับ มรดกบ้านเชียง และการท่องเที่ยวขนาดตัวอย่าง ได้กำหนดขอบเขตจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองทั้งสิ้น 47 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเตรียมแบบสัมภาษณ์โดยนำไปใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ สันทนาการประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่เหมาะสม และศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และสังเกตการณ์ การเข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมโฮมสเตย์ กลุ่มปั่นหม้อเขียนลาย บ้านคำอ้อ ในการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเชียงที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยเตรียมแบบสัมภาษณ์แนวคำถามสัมภาษณ์ แบบบันทึกภาคสนาม (field notes) กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลในลักษณะที่แตกต่างกัน 2 ส่วน สำคัญ คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data)

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชนบ้านเชียง หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวรวมถึงพัฒนาการของรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของชุมชน วิเคราะห์ถึงผลกระทบกับความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ที่มาจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

ของชุมชน ศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยว เพื่อสรุปแนวทางการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเชียง สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัย คือ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มชาวบ้าน องค์กรและกลุ่มภายนอก ที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาภาคสนาม (field research) มีการใช้การประชุมกลุ่มแกนนำต่าง ๆ ของหมู่บ้าน แล้วใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจดบันทึก ข้อมูล สรุปความคิดในการประชุม โดยใช้กระดาษปรีฟ ทำเป็นแผนผังสรุปในการประชุม ใช้เครื่อง บันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป อีกทั้งอาศัยข้อมูลจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ ชุมชนเพื่อนำไปประกอบผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร(documentary study) คือ เอกสารวิชาการวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย วารสาร เอกสารประกอบการประชุมเสวนา รวมทั้งบริการสืบค้น ข้อมูลทาง อินเทอร์เน็ต เพื่อศึกษาแนวคิด และทฤษฎีในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดย ชุมชน แนวคิดการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว แนวคิดศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม อีกทั้งค้นคว้างานวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน จากเอกสารของชุมชนและ หน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ แผนพัฒนาโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคอีสานตามเส้นทางอารยธรรม โบราณ ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แผนที่ตั้งชุมชนใน การวิจัยครั้งนี้ได้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารกับการเข้าพื้นที่เบื้องต้น เพื่อศึกษา สภาพการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่

ระยะที่ 2 เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงลึก เพื่อสำรวจสถานการณ์ของการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติในมิติการเติบโตของการท่องเที่ยวสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวโน้ม ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการศึกษาถึงบทบาทของรัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่น

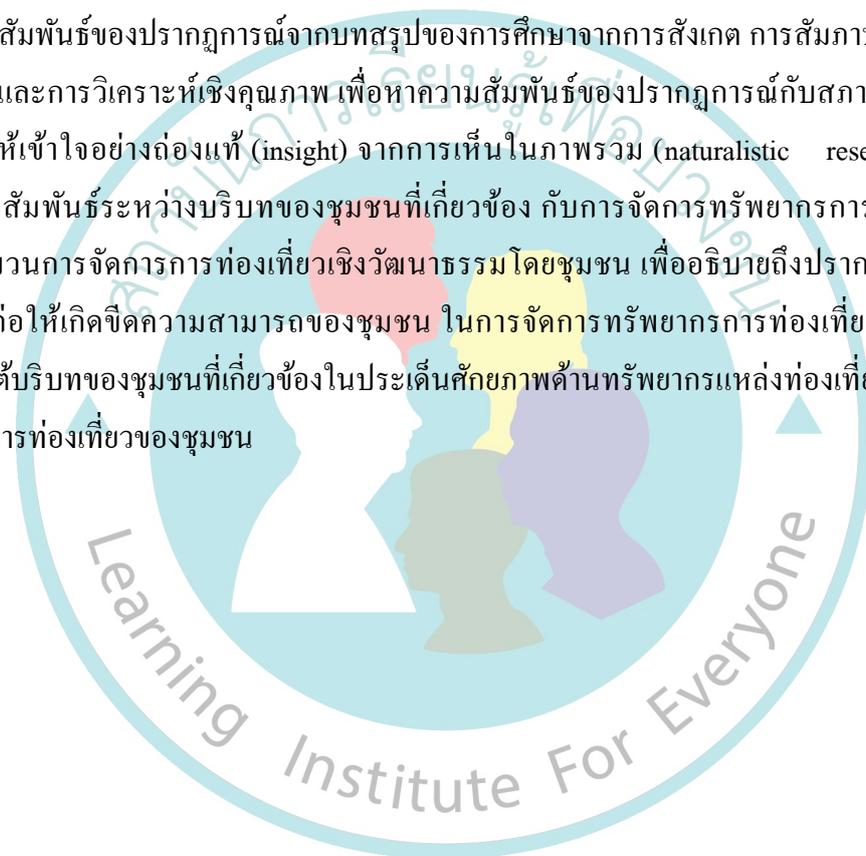
การวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการเสนอผลงาน

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์จะเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต บันทึกข้อมูล แล้วดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป และวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเอกสารประกอบ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน แห่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของชุมชนกับการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เพื่อให้ได้ ข้อมูลตามประเด็นศึกษา โดยใช้หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านเชียง

3. การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์จากบทสรุปของการศึกษาจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม และเพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ (insight) จากการเห็นในภาพรวม (naturalistic research) วิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และ กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ที่ส่งผล หรือก่อให้เกิดขีดความสามารถของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้บริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้องในประเด็นศักยภาพด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ระยะเวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
มกราคม-กุมภาพันธ์ 2558	การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากตำรา เอกสาร งานวิจัยข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต	ผู้วิจัย
มีนาคม-พฤษภาคม 2558	กำหนดขอบข่ายเนื้อหาสาระของเครื่องมือให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ยกร่างแบบสัมภาษณ์ตามขอบข่ายที่กำหนดเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุง	ผู้วิจัย
มิถุนายน-ตุลาคม 2558	เข้าสนามวิจัย ทำความคุ้นเคยกับชาวบ้านสร้างที่สัมพันธภาพที่ดี ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ได้แก่ ประเพณีความเป็นมาของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียงผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนโดยศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน	ผู้วิจัย
พฤศจิกายน-ธันวาคม 2558	ทบทวนข้อมูลที่ศึกษา สรุปรูปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มีการค้นข้อมูล เพิ่มเติม วิเคราะห์ข้อมูล	ผู้วิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และสภาพปัจจุบันทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิต อาชีพ และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยเสนอผลของการวิจัย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่ง มรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

1. ข้อมูลจังหวัดอุดรธานี และหมู่บ้านที่ศึกษา จังหวัดอุดรธานี
2. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง
3. สภาพปัจจุบันทางสังคม วิถีชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง
4. ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง
 - 4.1 พิพิธภัณฑสถานบ้านเชียง คือ ความเป็นของแท้ และดั้งเดิม
 - 4.2 การบริการความรู้ ความเข้าใจกับคุณค่าวัตถุโบราณ หลักฐาน ร่องรอย อันบ่งบอกถึงความเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ และการจำลองวิถีชีวิตมนุษย์โบราณ
 - 4.3 ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรม นันทนาการของชาวไทพวนบ้านเชียงในชุมชนบ้านเชียงปัจจุบัน
 - 4.4 ภาพลักษณ์ของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง

แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่เหมาะสมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

พื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน แหล่งมรดกโลก บ้านเชียง พบว่า

1. ข้อมูลจังหวัดอุดรธานี และหมู่บ้านที่ศึกษา จังหวัดอุดรธานี

ประวัติความเป็นมา

จังหวัดอุดรธานี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยที่มีประวัติความเป็นมาที่นำศึกษาจังหวัดหนึ่ง (เสรี อุ่นยวง, 2543, หน้า 29-32) ได้กล่าวถึง การตั้งเมือง “อุดรธานี” มีสาเหตุสืบเนื่องมาจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ประเทศสยามกำลังถูกคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของอังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นอย่างมาก เนื่องจากอังกฤษได้พม่าทางตะวันตกของดินแดนไทย และทางใต้ก็ได้มลายูเป็นเมืองขึ้นเช่นกัน ส่วนฝรั่งเศสได้เวียดนาม และเขมรเป็นเมืองขึ้นทางตะวันออก ส่วนอาณาจักรลาวซึ่งตกเป็นประเทศราชของสยามมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2321 ในสมัยธนบุรี แต่ฝรั่งเศสได้อ้างว่า ลาวเป็นเมืองขึ้นของเวียดนาม เนื่องจากเคยส่งบรรณาการให้เวียดนาม เมื่อฝรั่งเศสได้เวียดนามเป็นอาณานิคม

อาณาจักรลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจึงควรเป็นส่วนหนึ่งในอินโดจีนของฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) ฝรั่งเศสใช้กำลังทหาร โดยการใช้เรือรบ 2 ลำ มาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา พร้อมทั้งบีบบังคับให้ฝ่ายไทยถอนทหารออกจากฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสาเหตุทำให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม หลวงผู้ใหญ่สำเร็จราชการมณฑลลาวพวน ซึ่งขณะนั้นตั้งกองบัญชาการอยู่ ณ เมืองหนองคาย ต้องย้ายมาตั้งที่ว่าการมณฑลใหม่ที่บ้านเดื่อหมากแข้ง มีการสร้างบ้านแปงขึ้น โดยให้สถานข้าราชการศาลาว่าการ และวังที่ประทับของพระองค์หันหน้าไปทางทิศเหนือ ซึ่งแล้วกันต่อมาว่าเป็นการเตรียมรับข้าศึกที่จะมารุกราน ต่อมาใน พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อมณฑลลาวพวน เป็น “มณฑลฝ่ายเหนือ” และในปีเดียวกันนี้เอง เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ได้จัดระเบียบการปกครองเรียบร้อย แล้วจึงได้เสด็จกลับกรุงเทพฯ โดยมีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวัฒนาวงศ์ เสด็จมารับตำแหน่ง ข้าหลวง ผู้สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือแทน ปีถัดมาก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ เป็น “มณฑลอุดร” และมีพระราชดำริให้รวมหัวเมืองในมณฑล ซึ่งมีฐานะเทียบเท่าจังหวัด และให้ยุบเมืองจัตวาบางเมืองลงเป็นอำเภอ มณฑลอุดรจึงมีบริเวณภายในปกครอง 5 บริเวณ คือ

1. บริเวณหมากแข้งมี 7 เมือง คือ เมืองหมากแข้ง เมืองหนองคาย เมืองห่าน เมืองกุมภวาปี เมืองกุมภวาปี เมืองโพนพิสัย เมืองรัตนวาปี โดยตั้งที่ว่าการเมืองหมากแข้ง

2. บริเวณพาสีมี 3 เมือง คือ เมืองขอนแก่น เมืองชนบท และเมืองภูเขียว ตั้งที่ว่าการบริเวณที่เมืองขอนแก่น

3. บริเวณธาตุพนมมี 4 เมือง คือ เมืองนครพนม เมืองไชยบุรี เมืองท่าอุเทน เมืองมุกดาหาร ตั้งที่ว่าการที่เมืองนครพนม

4. บริเวณสกลนคร มี 1 เมือง คือ เมืองสกลนคร

5. บริเวณน้ำเหือง มี 3 เมือง คือ เมืองเลย เมืองบ่อแดน เมืองแก่นท้าว ตั้งที่ว่าการเมืองอยู่ที่เมืองเลย

ในพ.ศ. 2450 โปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมือง คือ เมืองหมากแข้ง เมืองกุมภวาปี เมืองหนองหาน ขึ้นเป็นเมืองอุดรธานี มีฐานะเป็นเมืองจัตวา เป็นที่ตั้งของมณฑลอุดร โดยมีเมืองในปกครอง คือ เมืองขอนแก่น เมืองเลย เมืองสกลนคร เมืองนครพนม เมืองหนองคาย และเมืองโพนพิสัย จนกระทั่งประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 จึงเกิดการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาคขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ ราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 ได้ยกฐานะเมืองขึ้นเป็นจังหวัด และอำเภอเมืองอุดรธานี จึงกลายเป็นจังหวัดอุดรธานีจนปัจจุบัน

จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่บนที่ราบสูงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ เป็นดินแดนที่มีอารยธรรมเก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก จังหวัดอุดรธานีตั้งอยู่เป็นเส้นที่ 17 องศาเหนือ เส้นแวงที่ 103 องศาตะวันออก อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ประมาณ 564 กิโลเมตร มีพื้นที่ 11,730 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 7,331,438 ไร่ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากเป็นอันดับ 4 ใน 19 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองจากนครราชสีมา อุบลราชธานี และชัยภูมิ

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดจังหวัดหนองคาย

ทิศใต้ จดจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก จดจังหวัดสกลนคร

ทิศตะวันตก จดจังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดเลย

สภาพภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงกว่าระดับน้ำทะเล โดยเฉลี่ยประมาณ 187 ฟุต ที่เอียงลาดลงสู่แม่น้ำโขงที่จังหวัดหนองคาย พื้นที่ประกอบด้วยทุ่งนา ป่าไม้ และสภาพดินเป็นดินทรายปนดินลูกรังไม่เก็บน้ำ หรืออุ้มน้ำในฤดูแล้ง พื้นที่บางแห่งเป็นดินเค็ม ประกอบกิจกรรมไม่ค่อยได้ผลดี พื้นที่บางส่วนเป็นลูกคลื่นลอนลาด เป็นที่ราบตีนเล็ก ๆ แทรกอยู่กระจัดกระจาย

พื้นที่ทางทิศตะวันตกมีภูเขา และป่าติดต่อกันเป็นแนวยาว มีเทือกเขาสำคัญ คือ เทือกเขาภูพานทอดเป็นแนวยาว ตั้งแต่เขตเหนือไปจนจดทางใต้สุดเขตจังหวัดอุดรธานี มีลักษณะแบ่งจังหวัดอุดรธานีเป็นสองส่วน มีความสูงจากระดับ น้ำทะเล ประมาณ 200-700 เมตร

สภาพภูมิอากาศ

ภูมิอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเทือกเขาล้อมรอบทางตะวันออกทางด้านใต้ได้แก่ เทือกเขาเพชรบูรณ์ และคงพญาเย็นอยู่ทางตะวันตก เทือกเขาสันกำแพงพนมดงรักอยู่ทางด้านใต้ ทำให้ฝนที่เกิดจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีน้อยส่วนมากเป็นฝนที่เกิดจากพายุดีเปรสชันที่เคลื่อนผ่านเข้ามาในระหว่างเดือนสิงหาคมและกันยายน ค่าของปริมาณน้ำฝนของจังหวัดอุดรธานีประมาณปีละ 1,400-1,600 สภาพอากาศค่อนข้างรุนแรง โดยอากาศจะร้อนจัดในฤดูร้อน และจะหนาวจัดในฤดูหนาว ซึ่งในฤดูร้อนเคยมีอุณหภูมิสูงสุดถึง 43.9 องศาเซลเซียส และในช่วงฤดูหนาวเคยมีอุณหภูมิต่ำสุดถึง 2.5 องศาเซลเซียส ในรอบ 18 ปีที่ผ่านมา ในช่วง พ.ศ. 2539 เคยมีอุณหภูมิสูงสุด 39.2 องศาเซลเซียส ในเดือนมีนาคม 2539 และมีอุณหภูมิต่ำสุดในเดือนมกราคม 2539 ส่วนปริมาณน้ำฝนรวมจัดได้ 1,844.8

สภาพทางเศรษฐกิจและอาชีพ

1. การเกษตรกรรม พืชที่สำคัญได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น และปศุสัตว์ ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อการบริโภค ได้แก่ ไข่ เป็ด ไก่ กระบือ และสุกร ส่วนการเลี้ยงสัตว์เพื่อการจำหน่ายมีไม่มากนัก ที่สำคัญได้แก่ ไข่พันธุ์เนื้อ และสุกร

2. อุตสาหกรรม ส่วนมากจะเกี่ยวเนื่องกับการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานน้ำตาล โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง อุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ ผ้าทอพื้นเมือง ซึ่งมีชื่อเสียงมากจนเมืองอุดรธานีได้ชื่อว่า “มหาธานีผ้ามัดหมี่” เนื่องจากเป็นจังหวัดที่ได้ทอผ้ามัดหมี่จิดฝ้ายยาวที่สุดในโลก ประมาณ 1,199 เมตร มีการรวบรวมลายผ้าจิดไว้เป็นจำนวนถึง 660 ลาย ปัจจุบันผ้าผืนนี้ได้จัดแสดงไว้ที่ศูนย์รวม และจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านบ้านแม่ต๋อน ตำบลบ้านทอ อำเภอเมือง เป็นแหล่งผลิตผ้าทอพื้นเมือง และผลิตภัณฑ์จากผ้าทอที่มีชื่อเสียงที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัด (เสรี อุ่นยวง, 2543, หน้า 114-115) นอกจากนี้ยังมีเครื่องปั้นดินเผาแบบหม้อบ้านเชียง กระจิบข้าว เป็นต้น

3. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังมีโรงแรม ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก และมีบริการนำเที่ยว มีรถให้เช่า ไว้บริการนักท่องเที่ยวมากมาย ในภาพรวมทางด้านรายได้ต่อหัว ต่อปีของประชากรจังหวัดอุดรธานีมี ดังนี้

พ.ศ. 2546 มีรายได้ 32,604 บาทต่อหัวต่อปี

พ.ศ. 2547 มีรายได้ 34,335 บาทต่อหัวต่อปี

พ.ศ. 2548 มีรายได้ 38,112 บาทต่อหัวต่อปี

จากข้อมูลดังกล่าว เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้ต่อหัวต่อปีของจังหวัดอุดรธานีมีแนวโน้มสูงมากขึ้น เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในส่วนต่าง ๆ แล้ว ส่วนหนึ่งเกิดจากการแต่งงานของผู้หญิงชนบทกับชาวตะวันตกด้วย ที่นำรายได้เข้าสู่จังหวัดอุดรธานี

2. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์และพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านเชียงในประวัติศาสตร์

บ้านเชียงปัจจุบันเป็นชุมชนของชาวพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอาศัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมืองหลวง คือ เมืองเชียงขวาง ปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์เจ็ดเจียง และมีกษัตริย์สืบทอดกันมาโดยตลอด ชาวพวนจึงมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คู่กับวัฒนธรรมลาว เรียกตัวเองว่า ลาวพวน แต่ลาวพวนเป็นอาณาจักรเล็กที่ไม่สามารถสถาปนาเป็นรัฐใหญ่ที่เข้มแข็งได้ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อระหว่าง 3 อาณาจักรใหญ่ คือ เวียดนาม หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ปรากฏหลักฐานเมื่อประมาณ 200 ปี มาแล้ว (พิพิธภัณฑสถานบ้านเชียง, 2553) มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นระยะ ๆ ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในราวปีพุทธศักราช 2322 เกิดเหตุไม่สงบในนครเวียงจันทน์ ครั้งนั้นพระเจ้าสิริบุญสารยกทัพบุกรุกดินแดนไทย พระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (ภายหลังปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) เป็นแม่ทัพไปตีเวียงจันทน์ และได้หัวเมืองทั้งปวงของเวียงจันทน์เป็นของไทย จึงได้กวาดต้อนราษฎรทั้งลาวเวียง ลาวพวน ลาวโซ่ง และผู้ไทให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองชั้นในของไทย เช่น เมืองสระบุรี ลพบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา

ครั้งที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2335 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เจ้านันทเสน เจ้าเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นประเทศราชของไทยตีได้เมืองพวน ชาวไทพวนจึงถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในไทย ในฐานะราชบริพารต่อพระมหากษัตริย์ไทย

ครั้งที่ 3 ราวปีพุทธศักราช 2369-2371 เกิดกบฏ เจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทร์เดชาฯยกกองทัพขึ้นไปปราบ โดยไทยตีหัวเมืองที่ขึ้นกับลาวได้ทั้งสิ้น และได้กวาดต้อนชาวพวนและลาวเวียงมายังกรุงเทพฯ ฯ เป็นจำนวนมาก

ครั้งที่ 4 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกฮ่อปล้นสะดมชาวบ้านที่เมืองเชียงขวาง ชาวพวนถูกกดขี่ทารุณจึงอพยพเข้าไปอยู่ในเวียงจันทน์ หลวงพระบาง และ

หัวเมืองตามริมแม่น้ำโขง รวมทั้งแผ่นดินไทย โดยกระจายกันอยู่ตามที่ราบภาคกลาง และหัวเมืองภาคอีสาน ดำเนินวิถีชีวิตคู่กับวัฒนธรรมไทย เรียกตัวเองว่า ไทพวน จังหวัดในประเทศไทย ที่มีชาวไทพวนอาศัยอยู่ โดยใช้วิถีชีวิตควบคู่ไปกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ มีดังนี้

จังหวัดหนองคาย อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอโกสุมพิสัย (ศรีทธิ อินทรพานิช เป็นผู้บอกไม่ทราบว่ามีบ้านอะไรบ้าง)

จังหวัดอุดรธานี อำเภอบ้านฝืด และบ้านเชียง อำเภอหนองหาน

จังหวัดสุโขทัย อำเภอศรีสัชนาลัย มีหาดสูง หาดเสี้ยว บ้านใหม่ แม่ราก อำเภอสวรรคโลก มีบ้านคลองมะพลับ อำเภอลานหอย มีบ้านวังหาด

จังหวัดแพร่ อำเภอเมือง มีบ้านทุ่งโห่งเหนือ-ใต้

จังหวัดพิจิตร อำเภอตะพานหิน มีทุ่งโพธิ์ วังทับค้อ วังลุ่ม ป่าแดง

จังหวัดพิษณุโลก อำเภอวังทอง มีบ้านเข็ก

จังหวัดอุตรดิตถ์ อำเภอเมือง มีบ้านปากฝาง ผาจุก

จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอบางปลาม้า มีลานคา กทม่วง บ้านด่าน บ้านสูตร อุทุมพร บ้านหมี บ้านเก่า ดอกบัว ไร่เดี่ยว เก้าห้อง มะขามล้ม

จังหวัดสิงห์บุรี อำเภอพรหมบุรี มีเสาธงทอง กุฎีทอง โพธิ์เอน อุดมะพิสัย บางน้ำเชี่ยว โภคภิวัฒน์

จังหวัดสระบุรี อำเภอหนองโดน มีบ้านกล้วย บ้านครัว บ้างคลอง คลองบุญ คลองโดน บ้านสร้าง

จังหวัดลพบุรี อำเภอเมือง มีบ้านถนนใหญ่-แค โลกกระเทียม อำเภอบ้านหมี่ มีบ้านกลางสว่างอารมณ์ ราษฎร์ธานี โบสถ์ โพนทอง เชียงงา บ้านกล้วย มีบ้านหมี่ใหญ่-น้อยบางกะพี้ใหญ่-น้อย สะเตยใหญ่-น้อย สำโรงใหญ่-น้อย หินปักใหญ่-เหนือ-ทุ่งมะขามเอน-เต่าทุ่งทะเลหญ้า เขาวงกต บ้านทราย วังวัดเหนือ-ใต้ คลองไม้เสียง หัวเขานินยาว ดงพลับ ห้วยแก้ว หนองทรายขาว หลุมข้าว สระใหญ่ ไร่ใหญ่

จังหวัดนครนายก อำเภอปากพลี มีบ้านใหม่ ฝั่งคลอง ท่าแดง หนองแส หนองहुลิ่ง คลองตะเคียน คลองคล้า เกะกา แคมโค้ง สะแกชิง ขุมข้าว โพธิ์ศรี กลางโสภาโพธิ์ทอง เกะหวาย หนองหินแฮ่

จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอโคกปีบ และอำเภอศรีมหาโพธิ์ มีหัวซา หัวหว่า หัวนาหัวสระช้อย หายโศก โลกปีบ โลกวัด โลกพนมดี หนองเสื่อ หนองสะแก หนองเกด หนองนก หนองป่าหมู หนองปรือ หนองเหือ โพนไทร โพนกระเบา ดอนสับฟาก ดงกะทงยาม บ้านแล้ง คูลำพัน ไร่ผาด

ละเบาะไฝ่ ปรีอววย ส้มแสวง แปรงไฝ่ เกาะกะต่าย ม่วงขาวซำหว่า อำเภอรัฐประเทศ มีบ้านระหัดตึก

จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัย มีเมืองกลาง เมืองกลาย เมืองแมด หนองปรือน้อย หนองเค็ด หนองลิ หนองยางว หนองเต่าชน หนองปลาตองหนองน้ำคำ หนองเสือ หนองโพรง หนองแหน นาเหล่าน้ำ นาเหล่าบก จอมศรี จอมมะณีเชียงใต้ เต่าเหล็ก เต่าอิฐ มหาเจดีย์ ราชฮ้าง หัวกะสัง บ้านช่อง บางพะเนียง ชุมข้าว โพธิ์ใหญ่ บ้านค้อ บ้านแล้ง ลาดกะทิง ดอนทะนา

จังหวัดน่าน อำเภอเมือง บ้านห้วยเล็บมือ (เหล็กบ่มีน) อำเภอท่าวังผ่า บ้านฝายมูลชุมชนไท พวนบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี หรือเป็นที่รู้จักกันว่า “บ้านเชียง” เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีชาวพวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน โดยอพยพครอบครัวข้ามแม่น้ำโขง มาเพื่อหาทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

ชาวไทพวนบ้านเชียงเข้ามาทางหนองคาย มาอยู่ที่บ้านสามพร้าว บ้านเตาไห บ้านนาพัง บ้านบุญมี และบ้านยา เพื่อหาที่ตั้งบ้านเรือน จนมาพบพื้นที่บริเวณป่าดงดาว ซึ่งมีภูมิประเทศที่เหมาะสม เพราะเป็นที่ราบสูง มีห้วยหนอง และมีน้ำซึมอยู่ตลอดเวลา ชาวพวนกลุ่มนี้จึงช่วยกัน ถางป่า และสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 220 กว่า ปี

สันนิษฐานว่า ชื่อ “บ้านเชียง” นั้นตั้งขึ้นเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่บุคคล 4 ท่าน ที่อพยพ ครอบครัวมาอยู่ที่บ้านเชียงเป็นครั้งแรก ได้แก่ ท้าวเชียงใหญ่ (เฒ่าต่อนบุญ) ท้าวเชียง บุญมี (ท้าวศรีสุวรรณ ช่างคำ) ท้าวเชียงคะ และท้าวเชียงพิณ (ผู้ตั้งชื่อบ้านว่า “บ้านดงดาว”)

“บ้านเชียง” ชาวบ้านเรียกกันมากกว่า 100 ปีมาแล้ว ชาวไทยที่อาศัยบริเวณแห่งนี้เมื่อ มีการเพาะปลูกไถพวน หรือขุดบ่อน้ำ ขุดฝังเสา ปลูกบ้าน มักจะพบเศษภาชนะดินเผา ที่มีการตกแต่งด้วยการเขียนเป็นลายสีแดงเสมอ แต่ชาวบ้านในชุมชนนี้ยังมองเป็นเพียงเศษภาชนะ ดินเผาธรรมดา ปี พ.ศ. 2500 นายพรหมมี ศรีสุนาคร้ว ครูใหญ่โรงเรียนบ้านเชียง (ประชาเชียงเจ็ด) ได้เก็บรักษาและจัดแสดงให้คนเข้าชมที่โรงเรียน แต่ในช่วงเวลานี้เรื่องราวทางโบราณคดีสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ในไทยยังไม่เป็นที่สนใจกันมากนัก จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2509 นายสติเฟน ยัง (stephen yong) เป็นนักศึกษาวิชาสังคมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้เดินทางมาศึกษาเรื่อง ของหมู่บ้านชาวบ้านเชียง มีโอกาสพบเห็นเศษภาชนะดินเผากระจายเกลื่อนอยู่ทั่วไปตามผิวดิน ของหมู่บ้าน จึงได้เก็บตัวอย่างไปมอบให้ ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี ผู้เชี่ยวชาญด้าน โบราณคดีและ ได้ลงความเห็นว่า เป็นเศษภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ

ปี พ.ศ. 2510 กองโบราณคดีได้ดำเนินการขุดค้นทาง โบราณคดีครั้งแรกขึ้นที่บ้านเชียง จึงได้พบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่าง ๆ จำนวนมาก มีทั้งโครงกระดูกมนุษย์ภาชนะดินเผา

ทั้งชนิดลายเขียนสีแดงและลายอื่น ๆ โบราณวัตถุที่ทำด้วยหิน โบราณวัตถุที่ทำด้วยสำริด และ โบราณวัตถุที่ทำด้วยเหล็ก ภาชนะดินเผาลายเขียนสีแดงที่ได้มาจัดเป็นโบราณวัตถุที่เด่นมาก เพราะ พึ่งมีการค้นพบเป็นครั้งแรกในประเทศไทย จึงเป็นวัตถุที่ได้รับความสนใจมาก จึงนำตัวอย่างเศษ ภาชนะดินเผาลายเขียนสีแดง จำนวน 3 ชิ้น ส่งไปตรวจสอบอายุโดยวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา รายงานผลอายุระหว่าง 5,000-7,000 ปี นอกจากนี้ ตัวอย่างเศษภาชนะดินเผาส่งไปตรวจสอบหาอายุที่มหาวิทยาลัยนารา ประเทศญี่ปุ่น รายงานผลมีอายุรวม 6,400 ปี

เมื่อมีการค้นคว้าและการวิเคราะห์เพิ่มเติมในเวลาต่อมาทำให้ทราบว่า ผลการหาอายุ ภาชนะดินเผาเขียนสีแดงที่บ้านเชียงนั้น มีอายุเพียง 1,800-2,200 ปี เท่านั้น แต่นั่นเป็นเพียงวัตถุ โบราณภาชนะดินเผาเขียนสีแดงเท่านั้นที่บอกอายุ 1,800-2,200 ปี แต่ในบริเวณบ้านเชียงยังขุด พบวัตถุโบราณเป็นจำนวนมาก ผู้เชี่ยวชาญจึงได้แบ่งยุคบ้านเชียงตามวัตถุโบราณที่ค้นพบดังนี้

1. สมัยต้นของบ้านเชียง (early period) มีอายุระหว่าง 3,000-5,600 ปี

มีภาชนะดินเผาประเภทเด่น คือ ภาชนะดินเผาสีดำ-เทาเข้ม ใช้ในการฝังศพของคนสมัยต้น ของบ้านเชียง โดยมีประเพณีการฝังศพอย่างน้อย 3 แบบ คือ

- 1.1 วางศพในลักษณะนอนงอเข่า
- 1.2 วางศพในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว
- 1.3 บรรจุศพในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ก่อน แล้วจึงนำไปฝัง

ภาชนะดินเผาลักษณะเด่น (diagnostic types) ของบ้านเชียงสมัยต้นสรุปได้ดังนี้

1. ในระยะเริ่มแรกของสมัยต้น (ราว 4,500-5,600 ปี มาแล้ว) มีภาชนะเด่น คือ ภาชนะ มีเชิงหรือฐานเดี่ยว ๆ (short ring foot) ส่วนใหญ่เป็นภาชนะสีดำ ส่วนครึ่งบนของภาชนะมักตกแต่ง ด้วยเส้นขีดเป็นลายขด (หรือลายเส้นคด โค้ง) และมีลายกดหรือเส้นสั้น ๆ เดิมพื้นที่ระหว่างลายขีด ให้เต็ม ส่วนครึ่งล่างภาชนะมักตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ

2. ระยะที่ 2 ของสมัยต้น (ราว 4,000-4,500 ปี มาแล้ว) มีภาชนะประเภทเด่นที่ปรากฏเพิ่ม ขึ้นมา คือ ภาชนะขนาดใหญ่ที่ใช้ใส่ศพเด็กก่อนนำไปฝัง และภาชนะขนาดเล็กอื่น ๆ ซึ่ง มี การตกแต่งด้วยเส้นขีดเป็นลวดลายคดโค้งบนผิวส่วนใหญ่ของภาชนะจึงคว่ามีปริมาณลายตกแต่ง หนาแน่นกว่าลายขีดบนภาชนะดินเผาของระยะเริ่มแรก

3. ระยะที่ 3 ของสมัยต้น (ราว 3,500-4,000 ปี มาแล้ว) เริ่มปรากฏมีภาชนะ ที่ด้านข้างตรง หรือเกือบตรง (ทำให้ดูเหมือนภาชนะทรงกระบอก-beaker) และภาชนะตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ทั้งใบที่มีส่วนคอภาชนะตั้งตรง ก้นภาชนะกลม ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ได้พบใบหอกสำริด

ชั้นที่มีอายุเก่าสุดของบ้านเชียง ฝังอยู่กับโครงกระดูก นอนงอเข้าที่มีภาชนะแบบด้านข้างตรง (beaker) ฝังอยู่ด้วย

4. ระบุสุดท้ายของสมัยต้น (ราว 3,000-3,500 ปี มาแล้ว) เริ่มปรากฏมีภาชนะดินเผา “แบบบ้านอ้อมแก้ว” ซึ่งหมายถึง ภาชนะทรงก้นกลม ตกแต่งบริเวณไหล่ภาชนะด้วยลายขีด เป็นเส้นคดโค้งผสมกับการเขียนสีแดง และตกแต่งส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ใต้ลงมาด้วยลายเชือกทาบ สาเหตุที่เรียกภาชนะดินเผาแบบนี้ว่า “แบบบ้านอ้อมแก้ว” ก็เพราะได้ พบว่า เป็นประเภทหลักที่พบในชั้นดินล่างสุด หรือระยะการอยู่อาศัยเริ่มแรกของแหล่งโบราณคดีที่บ้านอ้อมแก้ว ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเชียงนัก

การฝังศพทางอเข้า (จากตัวอย่างหลุมศพหมายเลข 65 พบในหลุมขุดค้น D4 การขุดค้น พ.ศ. 2518) พบในชั้นดินล่างของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (ประมาณ 3,000-5,600 ปีมาแล้ว) เป็นโครงกระดูกเพศชาย อายุ 40-45 ปี ฝังในทางอเข้า และมีภาชนะดินเผาฝังอยู่ด้วย 1 ใบ ลักษณะการฝังศพในทางดังกล่าว พบเฉพาะในสมัยแรกเริ่มของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ และพบจำนวนไม่มากนักการฝังศพเด็กในภาชนะดินเผา (จากตัวอย่างหลุมศพหมายเลข 40 พบในหลุมขุดค้น C4 การขุดค้น พ.ศ. 2517) ประเพณีการบรรจุศพเด็ก วัย 2-3 ขวบ ไว้ในภาชนะดินเผาแล้วฝัง เป็นลักษณะการฝังศพแบบหนึ่งในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เมื่อราว 3,000-5,600 ปี มาแล้ว

การขุดค้นหลุมศพนี้ เมื่อเริ่มพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเรียงกันอยู่เป็นกลุ่ม นักโบราณคดี ได้ทำการแต่งเอาดินรอบ ๆ ออกจนเห็นรูปทรงภาชนะ จากนั้นจึงขุดดินที่อยู่ภายในออกครึ่งหนึ่ง วิธีนี้ทำให้เห็นภาชนะดินเผาตามสภาพเดิมกับสิ่งที่บรรจุภายในบางส่วน แล้วจึงเก็บชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่อยู่ด้านบนขึ้นและขุดค้นที่เหลือออก เพื่อตรวจสอบสิ่งที่บรรจุอยู่ในภาชนะดินเผานั้น

2. สมัยกลาง (middle period) อยุ่ราว 2,300-3,000 ปี มาแล้ว)

การฝังศพของสมัยกลาง เป็นแบบวางศพในลักษณะนอนหงายเหยียดยาวมีภาชนะดินเผาที่พบให้แตก แล้วโรยคลุมศพ ภาชนะดินเผาประเภทเด่นของสมัยกลาง คือ ภาชนะผิวนอกสีขาว ทำส่วนไหล่ภาชนะให้เป็นสันหักมุม (carinated pot) มีทั้งแบบก้นภาชนะกลมและแหลม บางชิ้น มีการตกแต่งด้วยลายขีดผสมกับลายเขียนสีที่บริเวณไหล่ภาชนะ ตอนปลาย ๆ สมัยกลาง เริ่มมีการตกแต่งภาชนะแบบนี้ด้วยการทาสีแดง ที่บริเวณปากภาชนะ เหล็กเริ่มปรากฏขึ้นที่บ้านเชียงในราวตอนกลางของสมัยนี้

การฝังศพด้วยวิธีหีบภาชนะดินเผาเป็นเศษวางคลุมทับศพ (จากตัวอย่างหลุมศพหมายเลข 40 พบในหลุมขุดค้น D4 การขุดค้น พ.ศ. 2518) พบในชั้นดินระดับกลางของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (ประมาณ 2,300-3,000 ปี มาแล้ว) เป็นโครงกระดูกเพศชาย อายุ 45-50 ปี ฝังท่านอนหงายเหยียดยาว หันศีรษะไปทางทิศใต้ แขนซ้ายสวมกำไลสำริด หลุมศพนี้มีเศษภาชนะดินเผา

สีขาวนวล คลุมทับอยู่จำนวนมาก ซึ่งสามารถนำมาต่อกันเป็นภาชนะดินเผาแบบมีสันที่ไหล่ 9 ใบ แสดงว่ามีการนำภาชนะดินเผาสภาพสมบูรณ์มาทาบให้แตก แล้วใช้เศษภาชนะเหล่านั้นคลุมทับศพ

3. สมัยปลาย (late period) อายุราว 1,800-2,300 ปี มาแล้ว การฝังศพของสมัยปลาย จะวางศพในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว แล้ววางภาชนะดินเผาทับไว้บนศพช่วงต้น ๆ ของสมัยปลาย มีภาชนะชนิดเขียนลายสีแดงบนพื้นสีนวล (red-on-bull painted pottery) เป็นภาชนะดินเผาประเภทเด่นที่เริ่มปรากฏขึ้นมาตอนกลางของสมัย จึงเริ่มมีภาชนะชนิดเขียนลายสีแดงบนผิวสีแดง (red slipped and burnished pot) เพิ่มขึ้นมา การฝังศพเด็กในสมัยปลาย (จากตัวอย่างหลุมศพหมายเลข 8 พบในหลุมชุดคัน D4 การขุดค้น พ.ศ. 2517)

โครงกระดูกของเด็กอายุ 3 ขวบนี้ อายุประมาณ 2,000 ถึง 2,200 ปี ได้พบลูกกลิ้งสลักลวดลาย 4 ชิ้นที่ปลายเท้า บนตัวมีภาชนะแบบที่ทำขึ้นในสมัยหลังวางอยู่ 3 ใบ ภาชนะทั้ง 3 ใบนี้แตกเป็นชิ้น ๆ เพราะถูกน้ำหนักดินกดทับเมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ นอกจากนั้นยัง ได้พบกระดูกกรามหมู 1 อัน และซากกระดูกไก่ที่ได้ภาชนะอีก

พื้นฐานทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง จากการสันนิษฐานว่าแหล่งโบราณคดีเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม เป็นชุมชนหนึ่งที่เป็นฐานเกษตรกรรมประมาณ 5,000 กว่าปีมาแล้ว (จากรอยเมล็ดข้าวที่ประทับติดบนเครื่องมือเหล็ก เมล็ดข้าวที่พบในหลุมฝังศพ ฯลฯ แสดงถึงความสำคัญของข้าวที่เป็นธัญพืชสำคัญเพื่อการดำรงชีพ นอกจากรู้จักการปลูกข้าว ยังรู้จักการเลี้ยงสัตว์ใช้แรงงาน และนำมาเลี้ยงไว้ เพื่อบริโภค จากหลักฐานที่เป็นกระดูกสัตว์ คือ วัว หมู สุนัข ไก่ และควาย นอกจากนี้ยังรู้จักวิธีทำภาชนะดินเผาเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันไม่ตกแต่สัตว์ แต่ภาชนะที่ใช้ประโยชน์พิธีฝังศพมีการแต่งผิวภาชนะ เช่น เขียนลายสีแดง ทาน้ำดินสีแดงและขัดมัน หลักฐานการพบร่องรอยของวัฒนธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีดังนี้

วัฒนธรรมการทำสำริด คนบ้านเชียงในอดีตเริ่มรู้จักทำสำริดขึ้นใช้ตั้งแต่ประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว สำริดเป็นโลหะส่วนผสมที่มีทองแดงเป็นส่วนประกอบหลักและดีบุกเป็นส่วนประกอบ โดยการค้นพบ ใบหอก หัวขวาน หัวธนู เบ็ด หัวงอ ก่าไล ฯลฯ รวมทั้งอุปกรณ์ การหลอมและหล่อสำริด เช่น เบ้าดินเผาปากจิบ แม่พิมพ์ที่ทำจากหินทราย เป็นหลักฐานแสดงถึงความสามารถในการหล่อสำริด และความรู้ทางโลหะกรรมเกี่ยวกับวิธีการทำเครื่องมือสำริดขึ้นใช้เอง ด้วยการหล่อในแม่พิมพ์แบบประกบ และการหล่อเครื่องประดับสำริดซึ่งมีลวดลายละเอียดซับซ้อนด้วยวิธีปั๊มขึ้น

สำริดที่บ้านเชียงส่วนใหญ่มีดีบุกผสมประมาณ ร้อยละ 10-15 ในระยะแรก ใช้ทำเครื่องประดับ และเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ต่อมาในระยะหลังเมื่อมีการใช้เครื่องมือเหล็ก

อย่างแพร่หลาย สำริดจึงเป็นโลหะที่นิยมใช้ทำเครื่องประดับเป็นหลัก โดยพบว่า มีการทำสำริดชนิดพิเศษที่ผสมดีบุกมากกว่าร้อยละ 20 ทำให้มีสีเหลืองคล้ายทองคำ แต่มีความเปราะมาก การขึ้นรูปสำริดชนิดนี้ต้องใช้วิธีการตีในขณะที่เนื้อสำริดร้อนแดง แล้วชุบลงในน้ำทันที จึงได้ชิ้นงานที่แข็งแรง อันแสดงถึงภูมิปัญญาการทำสำริดของคนบ้านเชียงในอดีตได้เป็นอย่างดี

การหลอมสำริด และการหล่อสำริดด้วยแม่พิมพ์แบบประกบ เบ้าหลอมสำริดที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ไม่ปรากฏร่องรอยการเผาไฟทางด้านล่าง ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการหลอมสำริดอาจใช้วิธีให้ความร้อนจากด้านบน โดยนำทองแดง และดีบุกใส่ในเบ้าวางลงในเตา แล้วใช้ถ่านไฟสุ่มกลบ เตาที่ใช้หลอมต้องมีกระบอกสูบลม เพื่อช่วยในการเผาไหม้ให้ได้อุณหภูมิสูงถึงจุดหลอมเหลวของทองแดงที่ 1,083 องศาเซลเซียส เมื่อทองแดงและดีบุกหลอมละลายรวมกันแล้วจึงนำไปเทลงในแม่พิมพ์การหล่อเครื่องมือเครื่องใช้ที่ไม่มีลวดลายประดับมาก เช่น ใบหอก หัวขวาน ใช้แม่พิมพ์แบบประกบ เมื่อสำริดแข็งตัว แล้วต้องนำชิ้นงานมาตีแต่งเพิ่ม ในขณะที่เย็นชิ้นตอนนี้ทำให้สำริดเกิดความเปราะ จึงต้องแก้ไขลดความเปราะ โดยนำไปเผาให้ร้อนจนแดงแล้วปล่อยให้เย็นลงช้า ๆ

การหล่อสำริดด้วยวิธีขี้ผึ้ง เครื่องประดับสำริดที่มีลวดลายสวยงามของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ทำขึ้นด้วยวิธีการหล่อแบบขี้ผึ้ง ซึ่งใช้สำหรับชิ้นงานที่มีรูปทรงซับซ้อนและลวดลายประดับมาก วิธีการนี้ยังนิยมใช้ในการหล่อโลหะมาจนถึงปัจจุบัน การหล่อด้วยวิธีนี้เริ่มจากการทำแม่พิมพ์โดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นแกนในเพื่อประหยัดเนื้อโลหะ แล้วนำขี้ผึ้งมาหุ้มทับและปั้นตกแต่งเป็นรูปร่าง ลวดลายตามต้องการ จากนั้นนำดินเหนียวมาพอกทับขี้ผึ้ง โดยทำช่องสำหรับเทสำริดไว้ นำแม่พิมพ์ไปเผาไฟให้ขี้ผึ้งละลายไหลออกจากพิมพ์จนหมด แล้วเทสำริดหลอมเหลวลงไปแทนที่ ทิ้งไว้ให้เย็น ทุบแม่พิมพ์ออก จะได้ชิ้นงานที่มีลักษณะเหมือนขี้ผึ้งที่ปั้นไว้ จากนั้นตกแต่งเก็บรายละเอียดให้เรียบร้อย แล้วขัดเงาด้วยไม้เนื้อแข็งหรือหินกรวดแม่น้ำสำริดของคนบ้านเชียงที่หล่อด้วยวิธีนี้ส่วนใหญ่มีการผสมตะกั่ว เพื่อให้มีความเหลวสามารถไหลเข้าไปในส่วนต่าง ๆ ของแม่พิมพ์ได้อย่างทั่วถึง

วัฒนธรรมการทำเครื่องมือเหล็ก คนบ้านเชียง โบราณเริ่มรู้จักใช้เหล็กเมื่อประมาณ 2,000 กว่าปี มาแล้ว ในระยะแรก เหล็กอาจเป็นโลหะมีค่าสูง และในการนำมาใช้ต้องอาศัยความรู้ด้านโลหกรรมค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นแร่ที่ต้องใช้อุณหภูมิสูงในการถลุงแยกสินแร่ ต่อมาระยะหลังเหล็กได้กลายเป็นวัตถุดิบที่ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป เนื่องจากมีความแข็งแรง คงทน เหมาะสำหรับการใช้งานหนัก แต่ไม่นิยมนำมาทำเครื่องประดับ

เครื่องมือเหล็กที่พบมากที่บ้านเชียง ได้แก่ ใบหอก หัวขวาน หัวลูกศร นอกจากนี้ยังพบเครื่องมือคล้ายเคียวและมีด ทั้งหมดทำจากเหล็กที่ได้มาจากการถลุงสินแร่เหล็ก

ด้วยความร้อนสูงจนได้ก้อนโลหะเหล็ก อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการถลุงเหล็กที่บ้านเชียง จึงสันนิษฐานได้ว่าคนบ้านเชียงอาจนำเหล็กที่ถลุงแล้วจากที่อื่นมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งแร่เหล็กที่สำคัญหลายแหล่ง เช่น ภูทองแดง ภูหินเหล็กไฟ จังหวัดเลย เป็นต้น นอกจากนี้ คนบ้านเชียงยังอาจได้เครื่องมือเหล็กมาจากการแลกเปลี่ยนค้าขายกับชุมชนอื่นด้วย การตีเหล็ก ในการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง ได้พบตะกรันจากการตีเหล็กซึ่งเป็นหลักฐานแสดงถึงการนำเหล็กมาตีขึ้นรูปเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ การตีเหล็กเริ่มจากการนำก้อนเหล็กที่ถลุงแล้ว ซึ่งยังเป็นเหล็กอ่อน มาเผาให้ร้อนแดง แล้วตีในขณะที่ยังร้อนเพื่อให้ก้อนเหล็กค่อย ๆ เปลี่ยนรูปทรง การเผา และตี ต้องทำซ้ำไปซ้ำมาหลายครั้ง เมื่อตีเหล็กได้รูปร่าง เป็นเครื่องมือตามต้องการแล้วต้องเผาเครื่องมือเหล็กนั้น ซ้ำให้ร้อนแดง แล้วชุบลงในน้ำเย็นทันที ขั้นตอนนี้ทำให้ธาตุคาร์บอนจากถ่านที่ค่อย ๆ แทรกเข้าไปในเนื้อเหล็กขณะเผาคงอยู่ถาวรในเนื้อเหล็กกลายเป็นเหล็กกล้า เครื่องมือเหล็กที่ได้จึงมีความแข็งแรง และใช้งานได้ดี

วัฒนธรรมการทอผ้า การทอผ้าบ้านเชียงในยุคก่อนประวัติศาสตร์ การพบเศษผ้าและรอยประทับของผ้าซึ่งติดอยู่บนโบราณวัตถุกว่า 130 รายการ อีกทั้งพบแนวคิดินเผาจำนวนมาก ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นด้าย ทำให้สันนิษฐานได้ว่าคนบ้านเชียงในอดีตมีการทอผ้าใช้ หลักฐานของผ้าซึ่งพบในหลุมศพ อาจเป็นเครื่องเครื่องนุ่งห่มของศพหรือผ้าที่ใช้ห่อคลุมศพ ซึ่งมีการสัมผัสกับเครื่องประดับ และเครื่องมือโลหะที่ฝังร่วมกับศพ แล้วต่อมาเกิดสนิมจากโลหะซึมเข้าไปในเนื้อผ้า เมื่อผ้าสลายตัวไปจึงเหลือรอยประทับของผ้าอยู่บนสนิมโลหะ และบางกรณีสนิมก็ได้รักษาเนื้อผ้าไว้ด้วย

ผ้าที่พบนั้นทอจากเส้นใยป่านักยุงและฝ้ายบางชนิด ซึ่งมีการใช้เส้นใยทั้ง 2 ชนิดในผืนเดียวกัน ทั้งหมดทอด้วยลายขัด มีเส้นพุ่ง และเส้นยืน ส่วนใหญ่เนื้อหนา และหยาบ เส้นด้ายที่ใช้ทอมีขนาดไม่สม่ำเสมอ มีจำนวนน้อยที่เป็นฝ้ายเนื้อแน่น ซึ่งเกิดจากการใช้เส้นด้ายขนาดเท่ากัน ซึ่งแนวคิดินเผาที่พบมีหลายรูปทรง ขนาดต่าง ๆ กัน นั้นอาจแสดงถึงขนาดที่แตกต่างของเส้นด้ายที่ปั่นเพื่อการใช้งาน

การปั่นด้าย และการทอผ้า แนวคิดินเผาที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นหลักฐานแสดงถึงวิทยาการของกลุ่มชนกลุ่มนี้ในการนำเส้นใยธรรมชาติของพืชมาตีเกลียวด้วยการใช้ไม้ปั่นด้ายซึ่งเป็นวิธีที่คนพื้นเมืองหลายชาติพันธุ์ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยใช้แฉเป็นอุปกรณ์สวมกับไม้ปั่นด้ายเพื่อถ่วงน้ำหนัก การปั่นด้ายด้วยวิธีนี้เริ่มจากดึงเส้นใยส่วนหนึ่งจากกลุ่มเส้นใยมาผูกไว้ที่ปลายไม้ จากนั้นปั่นไม้ แล้วทิ้งให้หมุนเหมือนลูกข่าง น้ำหนักของแฉจะเป็นตัวบังคับแรงเหวี่ยงในการหมุนของไม้ซึ่งจะดึงเส้นใยออกจากกลุ่ม พร้อมกับบิดเป็นเกลียวจนกลายเป็นเส้นด้าย

เมื่อได้เส้นด้ายเพิ่มขึ้นช่วงหนึ่งจึงพันเก็บไว้กับไม้ จากนั้นจึงปั่นเส้นด้ายต่อ และพันเก็บสลับกันไปจนกระทั่งหมดกลุ่มเส้นใย

ส่วนเครื่องมือทอผ้าแม้ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ลักษณะผ้าที่พบจากการขุดค้นทำให้สันนิษฐานว่าอาจใช้วิธีการทอผ้าแบบห้างหลัง ซึ่งไม่ต้องใช้กี่ทอผ้า อันเป็นวิธีดั้งเดิมที่กลุ่มชนพื้นเมืองหลายชาติพันธุ์ยังคงใช้ในปัจจุบัน โดยในการทอวิธียึดปลายด้านหนึ่งของด้าย เส้นยืนกับส่วนของบ้าน ปลายอีกด้านยึดไว้กับตัวผู้ทอโดยแผ่นคาดหลัง ซึ่งผู้ทอต้องใช้ลำตัวดึง หรือผ่อนด้ายยืนให้ได้จังหวะกับการทอคัดด้านเส้นพุ่ง ผ้าจึงจะเรียบแน่นสม่ำเสมอทั้งผืน

วัฒนธรรมการฝังศพ การฝังศพในวัฒนธรรมบ้านเชียง คนบ้านเชียงยุคก่อนประวัติศาสตร์มีการฝังศพโดยฝังสิ่งของต่าง ๆ ร่วมกับศพ เพื่ออุทิศให้กับผู้ตาย แสดงถึงความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย สิ่งของที่พบในหลุมศพ ได้แก่ ภาชนะดินเผา อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับที่สมใส่ไว้กับศพ ทั้งนี้ประเภท และปริมาณสิ่งของที่มีความแตกต่างกันในแต่ละศพ อาจแสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้ตาย นอกจากนี้ ยังพบว่า ปริมาณสิ่งของที่อุทิศให้กับศพ ในสมัยหลังมีเพิ่มมากขึ้นกว่าสมัยแรกเริ่มรวมทั้งแบบแผนการจัดการภาชนะดินเผาลงในหลุมศพแต่ละสมัยมีความแตกต่าง

สถานที่บริเวณหมู่บ้านเชียง 150 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มใหญ่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ป่าช้าฝังศพคนโบราณ เพียงแต่ความเชื่อและประเพณีการฝังศพในยุคนั้นนิยมฝังไว้ใต้ถุนบ้าน จากหลักฐานที่ประกอบ คือ พบหลุมเสาอาคารบ้านเรือนเป็นแห่ง ๆ ซึ่งประเพณีการฝังศพจะฝังแตกต่างกันแล้วแต่ยุคสมัยดังกล่าวนำมาข้างต้น จากพื้นฐานวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์บ้านเชียง คิดความเชื่อเรื่องการตายไปจะต้องมีภพหน้า จากการที่นำสิ่งของไปฝังเพื่ออุทิศให้ผู้ตาย วัฒนธรรมดังกล่าวได้สืบทอดเรื่อยมา ดังงานวิทยานิพนธ์ พระอธิการสมบัติ ธรรมานุโท (รักษาภักดี) (2555)

ความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือ ต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี ไม่ได้ผิดจารีตประเพณีได้เคยทำมา

มีรูปแบบของพิธีกรรมการฝังศพซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น คือ เมื่อมีคนตายแบบไม่ปกติ ห้ามเผาเด็ดขาด ต้องฝังอย่างเดียว เพราะจะผิดจารีตประเพณี (คะลำ) จะทำให้ญาติผู้ตายและชาวบ้านเดือดร้อนจึงไม่นิยมเผา ถ้าตายนอกบ้านหามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจูงศพไปป่าช้า การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้รอนจนกว่าจะถึงเช้าจึงนำไปฝัง และยังมีวิธีเลี้ยงตายไข่ เป็นการจัดพิธีกรรมที่ยังยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้

คุณค่าความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียนถือว่ามีแบบอย่างที่ดีที่เราได้ทำตามประเพณีปู่ย่าตายายได้เคยกระทำมา และเป็นการช่วยเหลือกันให้กำลังใจญาติผู้ตายและได้สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมที่มีแต่โบราณไว้ไม่ให้สูญหายไป ส่วนทางด้านชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีกันและเข้าใจซึ่งกันและกัน มีจุดประสงค์เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที และเป็นการแสดงออกถึงน้ำใจของญาติพี่น้องและคนในชุมชน ก่อให้เกิดสิ่งที่มีคุณค่าทางจริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีการบำเพ็ญบุญ ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น

วัฒนธรรมบ้านเชียงยุคสุดท้ายมีอายุประมาณ 1,800-2,300 ปี ช่วงเวลานี้ จัดเป็นช่วงระยะเวลาสุดท้ายที่มีการใช้เหล็กมาทำเครื่องมือเครื่องใช้อย่างแพร่หลาย ส่วนสำริดนั้นยังคงนิยมใช้ทำเครื่องประดับ มีรูปแบบและลักษณะที่ประณีตวิจิตรพิสดารมากขึ้นกว่าสมัยที่ผ่านมา ด้วยเพราะในช่วงแรก ๆ ของการผลิตเครื่องมือเหล็กยังคงมีกรรมวิธีที่ยุ่งยากและซับซ้อน เครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับ จึงมีรูปแบบที่ประดิษฐ์ขึ้นจากโลหะทั้ง 2 ชนิด (bimetallic) คือ สำริดและเหล็กประกอบกัน เช่น ใบหอก และกำไลข้อมือ

ชุมชนในบ้านเชียงในยุคนี้ เป็นสังคมหมู่บ้านใหญ่ที่มีประชากรหนาแน่น มีเครื่องขุดการติดต่อกับชุมชนภายนอกอย่างกว้างขวาง มีการนำเข้าเครื่องประดับประเภทลูกปัดหินกึ่งรัตนชาติ (semi-precious) ประเภทต่าง ๆ เช่น อะเกตคาดซีโดนิ (chalcedony-agate) คานเกลียน (carne; oan) โอนิกส์ (onyx) และควอทซ์ใสเนื้อละเอียด (rock crystal) รวมทั้งหยกเนฟไฟท์ (nephrite) หินเซอร์เพนทายน์ (serpentine) จากเส้นทางโครงข่ายการติดต่อที่เชื่อมโยงไปถึงอินเดีย และภูมิภาคจีนทางตอนเหนือ อีกทั้งลูกปัดแบบอินโด-แปซิฟิก (indo-pacific beads) หรือลูกปัด “ลมทะเลสีน้า” จากอินเดีย ที่ผ่านเข้าสู่ชุมชนโบราณในกลุ่มเขตเบงกอล อ่าวไทยเข้าสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา น้ำป่าสัก และแม่น้ำมูล ได้เดินทางตามเส้นทางเครือข่ายโบราณเข้าสู่วัฒนธรรมบ้านเชียงอย่างรวดเร็ว

3. เสนอผลการวิจัยเรื่อง สภาพปัจจุบันทางสังคมเศรษฐกิจ วิถีชีวิต อาชีพของชุมชนแหล่งมรดกบ้านเชียง

3.1 สภาพทางสังคมปัจจุบันของชุมชนบ้านเชียง ปัจจุบันบ้านเชียงเป็นหมู่บ้านในเขตการปกครองของตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี อยู่ห่างจากจังหวัดอุดรธานีไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามทางหลวงสายอุดรธานี-สกลนคร ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 เส้นทางอุดรธานี-สกลนคร ถึงกิโลเมตรที่ 50 แล้วเลี้ยวเข้าไปตามทางแผ่นดินหมายเลข 2225 เข้าสู่หมู่บ้านเชียง อีกประมาณ 6 กิโลเมตร รวมระยะทางจากตัวเมืองอุดรถึงบ้านเชียง 56 กิโลเมตร บ้านเชียงเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยตั้งอยู่บนเนินดินสูง

รูปยาวรี ตามแนวตะวันออก-ตะวันตกครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 400 ไร่ กลางเนินสูงกว่าพื้นที่รอบ ๆ ราว 8 เมตร ใกล้กับแหล่งเป็นจุดที่ลำน้ำ 2 สาย ได้แก่ ห้วยนาคำ ห้วยบ้านไหล มาบรรจบกัน ลำน้ำห้วยทั้งสองสายนี้เกิดจากแม่น้ำสงคราม บ้านหรือแหล่งมรดกโลกบ้านเชียงตั้งอยู่เทศบาลตำบลบ้านเชียง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอหนองหาน ห่างจากอำเภอหนองหาน ประมาณ 20 กิโลเมตร และตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดอุดรธานี ตามทางหลวงแผ่นดิน สายอุดร-สกลนครห่างจากตัวจังหวัดอุดรธานี ประมาณ 56 กิโลเมตร ที่ตั้งของแหล่งชุมชนบ้านเชียงอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17° 24' 18" เหนือ และเส้นแวงที่ 103° 14' 42" ตะวันออก อยู่บนเนินดินรูปไข่ตามแนวตะวันออก-ตะวันตกกลางเนินสูงจากระดับพื้นที่นาที่อยู่รอบ ๆ ประมาณ 8 เมตร สูงกว่าเนินดินธรรมชาติ ประมาณ 5.5 เมตร เนื้อที่ทั้งหมดกว่าครึ่งตารางกิโลเมตร พื้นที่รวมอาณาเขตในบ้านเชียงรวมทั้งสิ้น ประมาณ 18,000 ไร่ พื้นที่ทั้งตำบลบ้านเชียง ประมาณ 18,000 ไร่ มีเนื้อที่ทั้งหมด 3.37 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,606.25 ไร่ ในอดีตคนบ้านเชียงตั้งบ้านเรือนก่อนไปทางตะวันออกมากกว่าตะวันตกของหมู่บ้าน เพราะบริเวณนั้นมีที่ลุ่มทำนาได้ดีกว่าที่อื่น ๆ โดยมีหมู่บ้านที่อยู่ในอาณาเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียง จำนวน 10 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านเชียง หมู่ที่ 2 บ้านเชียง หมู่ที่ 4 บ้านดงเย็น หมู่ที่ 6 บ้านดงยาง หมู่ที่ 8 บ้านอ้อมแก้ว หมู่ที่ 9 บ้านเชียง หมู่ที่ 11 บ้านเชียง หมู่ที่ 12 บ้านเชียง หมู่ที่ 13 บ้านเชียง หมู่ที่ 15 บ้านเชียง

อาณาเขต ตำบลบ้านเชียงมีอาณาเขตติดต่อใกล้เคียง ดังนี้

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลหนองเม็ก

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลบ้านยา

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอทุ่งฝน

ทิศใต้ ติดกับตำบลหนองสระปลา

ด้วยปัจจัยสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานเนินดินที่ตั้งของบ้านเชียงปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของกลุ่มชนอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงต้นยุคประวัติศาสตร์จากนั้นจึงถูกทิ้งร้างไป จนกระทั่งเมื่อประมาณ 800-1,000 ปี มาแล้ว มีการอยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้อีกครั้ง และทิ้งร้างไปอีก

จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว มีชาวไทพวนกลุ่มหนึ่งอพยพจากแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านขึ้นที่นี่เรียกว่า “บ้านเชียง” และสืบเชื้อสายมาถึงปัจจุบัน หรือชาวไทพวนบ้านเชียงใช้ชีวิตกลมกลืนผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไทย ชาวไทพวนมีนิสัยโอบอ้อมอารี มีน้ำใจขยันขันแข็ง มีความผูกพันกับบ้านเกิดอย่างเหนียวแน่น รักครอบครัว รัก และสามัคคีในหมู่คณะ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง สืบเกิดจากมีวัฒนธรรมเคารพผู้อาวุโส ให้ความสำคัญกับ

ความเป็นเครือญาติ ในอดีตไทพวนมีลักษณะครอบครัวเป็นแบบขยาย คือมีคนมากกว่า 2 รุ่น เช่น มีปู่ย่า ลุง หลาน เหลน หรือตา ยาย ลุง หลาน เหลน อาศัยอยู่ในเรือนเดียวกัน นิทานพื้นบ้าน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งหล่อหลอมชาวไทพวนให้มีลักษณะนิสัย อันดีงามชาวไทพวนบ้านเชียงมีความเชื่อเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นผีฟ้า พญาแถน ผีปอบ ผีกองกอย ผีเป่า ผีโพง ผีพ่อผีแม่ ผีเชื้อ ผีบรรพบุรุษ อันเป็นที่มาของประเพณีและ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น การนับถือผี ไหว้ผี หรือลงผี (การเข้าทรง)

เมื่อพระพุทธศาสนามีบทบาทกับวิถีชีวิตของชาวไทพวนมากขึ้น พิธีกรรมและประเพณี บางอย่างจึงได้มีการผสมผสาน แต่ยังมีบางส่วนที่รักษาไว้ ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทพวน

นอกจากนี้ ชาวไทพวนในภาคอีสานยังมีการดำเนินชีวิตและประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่ โดยยึดถือฮีต 12 คอง 14 เช่นเดียวกับกลุ่มไท-ลาวกลุ่มอื่น ๆ แต่อาจมีความแตกต่างกันไปบ้าง

ฮีต 12 ของไทพวน คือประเพณี 12 เดือน

เดือนเจียง	(เดือนอ้าย) การทำบุญเข้ากำหรือเข้ากรรม
เดือนยี่	การทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลาน
เดือนสาม	การทำบุญข้าวจี
เดือนสี่	การทำบุญพะหวัดหรือบุญพระเวส
เดือนห้า	การทำบุญตรุษสงกรานต์
เดือนหก	การทำบุญวิสาขบูชา และบั้งไฟ
เดือนเจ็ด	การทำบุญซำฮะ บางท้องถิ่นเรียกว่า บุญเบิกบ้าน ส่วนที่บ้านเชียง เรียกว่า บุญบือบ้าน
เดือนแปด	การทำบุญเข้าพรรษาและแห่เทียนพรรษา
เดือนเก้า	การทำบุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบ	การทำบุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด	การทำบุญออกพรรษา ทำปราสาทถวายพระ และ จุดประทีปโคมไฟ
เดือนสิบสอง	การทำบุญทอดกฐิน และประเพณีการแข่งขันเรือ

คองลิบตี คือ การคองตน (ประคับประคองตนให้อยู่ในกฎ 14 ข้อ) คอง 14 สำหรับบุคคลทั่วไป มีดังนี้ (สัมภามณ์: คุณยาย บัวผัน ญาติสังกัต อายุ 89 ปี)

ข้อหนึ่ง เมื่อเข้ากล้าหมากเป็นสวง เป็นหมากแล้ว อย่าฟ้าวกินก่อน ให้เอาทำบุญให้ทานแก่ผู้มีศีลกินก่อน แล้วจึงกินภายหลัง ความหมาย คือ เมื่อข้าวออกรวง เป็นเมล็ดแล้ว อย่ารีบเอามากิน ให้เอาไปทำบุญถวายพระฉันก่อนแล้วค่อยกินภายหลัง

ข้อสอง อย่าโลกตาสาย อย่าจ่ายเงินแดง แบ่งเงินกว้าง และอย่ากล่าวคำหยาบช้ำกล้าแข็ง ต่อกัน ความหมาย คือ อย่ามีความโลภ อย่าจ่ายฟุ่มเฟือย ให้เก็บเงินออกและอย่ากล่าวคำหยาบ ก้าวร้าวต่อกัน

ข้อสาม ให้พร้อมกันเฮ็ดฮั่วด้าย และกำแพงอ้อมวัดวา อาสาม และบ้านเรือน ความหมาย คือ ให้มีความสามัคคี ล้อมรั้ววัดวาอารามและบ้านเรือน

ข้อสี่ เมื่อเจ้าขึ้นเรือนนั้น ให้ส่วยกล้างดิน เสียก่อนจึงขึ้น ความหมาย คือ เมื่อขึ้นบ้านเรือนให้ล้างเท้าก่อนแล้วค่อยขึ้น

ข้อห้า เมื่อถึงวันศีล 7 8 14 15 คำ ให้สมมา (ขอขมา) ก่อนเส้าแม่กิไฟหวัคันไค และประตุที่ตนอาศัยชู้คำคิน ความหมาย คือ เมื่อถึงวันพระ 7 8 14 15 คำ ให้ขอขมาเตาไฟและประตุที่ตนอาศัย ทุกวันพระ

ข้อหก เมื่อจิกนอนให้เอาน้ำส่วนล้างดินก่อน จึงนอน ความหมาย คือ เวลาจะเข้านอนให้ล้างเท้าก่อนค่อยนอน

ข้อเจ็ด ถึงวันศีล ให้เอาดอกไม้รูปเทียน สมมาผัวแห่งตน และถึงวันอุโบสถให้แต่งดอกไม้ รูปเทียน ไปเคนพระสงฆเจ้า ความหมาย คือ ถึงวันพระให้เอาดอกไม้รูปเทียนขอขมาสามี และมีดอกไม้รูปเทียน (จันทร์ 5) ถวายพระสงฆ์

ข้อแปด ถึงวันศีลดับ ศีลเพ็งมานั้น ให้นิมนต์พระสงฆเจ้ามาสูตรมุงกุลเฮือนและทำบุญใส่บาตรถวายทาน ความหมาย คือ เมื่อถึงวันแรม (7 คำ 8 คำ 15 คำ) ให้นิมนต์พระสงฆ์มาบ้านแล้วทำบุญใส่บาตร

ข้อเก้า เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาตนั้น อย่าให้เฟิ่นคอยถ้ำ และเวลาใส่บาตรอย่าชุนบาตร และยามใส่บาตนั้นอย่าใส่เกิบ (รองเท้า) กิ่งฮ่มผ้าปกหัว ฮุ้มหลาน หรือถือเครื่องศาสตราอาวุธ ความหมาย คือ เวลาพระมาบิณฑบาต อย่าให้พระคอย และเวลาใส่บาตรอย่าให้มีอุกบาตรพระ และเมื่อใส่บาตรอย่าสวมรองเท้า อย่างางร่มหรือเอาผาคุมหัว อย่าฮุ้มเด็ก หรือถือเครื่องศาสตราอาวุธ

ข้อสิบ เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรม ซ้ำซะเบื้องต้นแล้ว ให้แต่งขันดอกไม้รูปเทียนและเครื่องอรรถบริวารไปถวายท่าน ความหมาย คือพระภิกษุเข้าวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตนล้างกรรม ให้แต่งขันดอกไม้รูปเทียนและเครื่องใช้พระถวายพระ

ข้อสิบเอ็ด เมื่อเห็นพระภิกษุสังฆะเจ้ากายมา ให้นั่งลงขอมือไหว้ก่อนและจึงค่อยเจรจา ความหมาย คือพระภิกษุสงฆ์เดินมาให้นั่งลง แล้วยกมือพนมไหว้ก่อนแล้วค่อยถามไถ่

ข้อสิบสอง อย่าเหยียบขำเงาเจ้าพระภิกษุคนมีศีลบริสุทธิ์ ความหมาย คืออย่าเหยียบเงาพระภิกษุสงฆ์ เช่น เวลาเดินผ่านหรือใส่บาตร

ข้อสิบสาม อย่าเอาอาหารเฝื่อนกินจนเกินไปทานให้แก่พระสังฆะเจ้าและเอาไว้ให้พวกกิน จะกลายเป็นบาปได้ อันใดในชาติหน้าก็มีแต่แนวบ่ดี ความหมาย คือ อาหารที่ได้กินไปแล้วหรืออาหารที่เหลืออย่าถวายพระและอย่านำมาให้สามีกิน จะเป็นบาปติดตัวไปจนถึงชาติหน้า

ข้อสิบสี่ อย่าเสพเมถุน ในวันศีล วันเข้าวัสสา ออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ ถ้าคือ เสด็จได้ลูกได้หลานมาจะบอกยกสอนยาก ความหมาย คือ ห้ามมีเพศสัมพันธ์ในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสงกรานต์ ถ้าฝ่าฝืน มีลูกหลานเกิดมาจะเป็นคนสอนยาก

สภาพปัจจุบันทางสังคม วิถีชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ พบว่า ในด้านการใช้วิถีชีวิตของชาวไทยวน ได้เปลี่ยนไปตามยุคโลกาภิวัตน์ บ้านเมืองขยายตัว ความสัมพันธ์ของผู้คนไทยวนบ้านเชียงได้โยงใยกับผู้คนหลากหลายกลุ่มหลากหลายอาชีพตามบทบาท ได้เกิดความคิดที่แตกต่างกัน จึงมีอาชีพที่หลากหลาย เช่น มีอาชีพศิลปะ (ปั้นหม้อ) ตัดเย็บเสื้อผ้า อาชีพข้าราชการ อาชีพรัฐวิสาหกิจ อาชีพวิสาหกิจชุมชน อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว อาชีพค้าขาย ฯลฯ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม โดยทำนาเป็นอาชีพหลัก รายได้ประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ 35,000 บาท ต่อคนต่อปี (ข้อมูลจาก จปฐ. 49)

ประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียง มีอาชีพ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับจ้าง และอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ผลผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ในเขตเทศบาลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา คิดเป็นร้อยละ 60 ผลผลิตที่ได้จะเก็บไว้บริโภคเอง ส่วนหนึ่งจะไว้จำหน่าย ดังนี้

การพาณิชย์กรรมและบริการ

สถานที่ประกอบการด้านพาณิชย์กรรม

สถานบริการน้ำมันขนาดกลาง 13 แห่ง

ตลาดสด 1 แห่ง

ร้านค้าทั่วไป 80 แห่ง

สถานประกอบการเทศพาณิชย์

โรงฆ่าสัตว์ จำนวน 1 แห่ง

ประกอบการด้านบริหาร

สถานที่จำหน่ายอาหาร จำนวน 27 แห่ง

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำนวน 1 แห่ง

การอุตสาหกรรม

มีโรงงานมpingขนาดเล็ก 1 แห่ง

มีโรงงานน้ำแข็งขนาดเล็ก 1 แห่ง

โรงย้อมสีผ้าไหมขนาดเล็ก 7 แห่ง

ร้านตัดเย็บผ้า 39 แห่ง

ร้านเสริมสวย 11 แห่ง

การท่องเที่ยว

ปัจจุบันได้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่บ้านเชียงคิดเฉลี่ยต่อวันประมาณวันละ 684 คน หรือประมาณ 20,520 คนต่อเดือน ประมาณ 250,000 คนต่อปี (ข้อมูลสถิติพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง) ลักษณะการท่องเที่ยวไป-หลัก ไม่ค้างคืน

ประชากรในเทศบาลจะมีส่วนน้อยที่จะประกอบการ ด้านปศุสัตว์เพราะพื้นที่ประกอบการไม่เอื้ออำนวย ซึ่งจะใช้พื้นที่นอกเขตพื้นที่เทศบาลที่ประกอบการ เช่น การเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา และเลี้ยงโค หมู่บ้านในเขตเทศบาล ประกอบไปด้วย 10 หมู่บ้าน ประชาชนในเขตเทศบาล นับถือศาสนาพุทธ บ้านเชียงหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 11 หมู่ที่ 12 บ้านดงเย็น หมู่ที่ 4 บ้านดงยาง หมู่ที่ 6 บ้านอ้อมแก้ว หมู่ที่ 8 บ้านพิพิธภัณฑ หมู่ที่ 13 หมู่ที่ 15

วัฒนธรรมการบริโภคอาหาร

หลักฐานการขุดพบวัตถุโบราณบางชนิด สันนิษฐานว่า มีการทำปลาร้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการถนอมอาหารอย่างหนึ่งของคนอีสาน สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมชาวไทพวนบ้านเชียงเช่นกัน ในอดีตชอบหาปลาตามลำน้ำ แล้วนำมาปรุงเป็นอาหาร ถ้าได้เป็นจำนวนมากจะทำเป็นปลาแดดเดียวไว้บริโภค ถ้าหน้าน้ำมาจะมีปลาจำนวนมากเหลือบริโภค แจกจ่ายแลกเปลี่ยนกัน จึงนำมาทำปลาร้าหมักไว้เป็นเวลา 1 ปี จึงเปิดโหนดนำมาปรุงเป็นอาหาร หรือนำมาเก็บโดยใช้วิธีถนอมอาหารอย่างอื่น เช่น ทำปลาจ่อม ปลาต้ม ปลาเจ้า ปลาต้มผัก ซึ่งการถนอมอาหารที่กล่าวมานี้ ชาวไทพวนบ้านเชียงมีประจำทุกครัวเรือน

อาหารพื้นเมืองที่ชุมชนส่วนมากนิยมกันคือปลาเป็นหลักเช่น ต้มปลา นึ่งปลา แก้วปลา แกงอ่อมปลา ปลาลาบ ปลาบั้ง ปลาอย่าง ผักเม็ก ผักกะแยง ผักสะแงะ ผักตำลึง ผักบวบ (ยอดบวบ) ผักหวาน ผักกุ่มก้อ (อีตุ๋, แมงรัก) ผักหูเสือ ผักหอมเป ผักกะโดน อื่นผักเสี้ยน ผักสี่เสียด ผักอีลอก (กะปุก) ผักพูลิ่ง (ชะพู) ฯลฯ การบริโภคอาหารสำหรับคนไทพวน ที่มีอายุ 30 ปี ขึ้นไป จะนิยม

บริโภคอาหารตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่อายุต่ำกว่านี้ลงมานิยมทานอาหารประเภทลาบ ก้อย (เนื้อ) โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ยังนิยมความสะดวกสบายไปกับยุคเทคโนโลยี คือ ง่ายรวดเร็วสะดวก ตามตลาดนัดเคลื่อนที่หรือตลาดคลองถม วัฒนธรรมการทำอาหารไทพวนนับวันจะสูญหายไป บางครอบครัว เด็กรุ่นใหม่ล้างถ้วยชามไม่สะอาด และไม่มีความสามารถปรุงแต่งทำอาหารบริโภคเองได้ นอกจากหาซื้ออาหารตามร้านสั่งซื้อ แล้วยังนิยมทานอาหารหาซื้อง่าย และสะดวก ความอดทนในการหาอาหาร ความอดทนในการประกอบอาหารของคนดั้งเดิม ไทพวนชุมชนบ้านเชียงมีความอดทนสูง แต่เป็นที่น่าเสียดายวัฒนธรรมการบริโภคอาหารดั้งเดิมกำลังสูญสิ้นไป ยังคงเหลือแต่คนแก่เท่านั้นยังนิยมบริโภคแบบพื้นบ้าน การนิยมบริโภคอาหารในรูปแบบปัจจุบัน สอดคล้องกับการรายงานสภาพความเป็นอยู่ และการบริโภคอาหาร ของประชากรในอำเภอหนองหาน ดังนี้

พื้นที่อำเภอหนองหาน-กุँแก้ว โชนทางใต้เป็นพื้นที่ราบสูง มีอาชีพทำไร่ อ้อย ยางพารา มีลุ่มน้ำหนองหาน และลำน้ำป่าว เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ มีปลาน้ำจืด อุดมสมบูรณ์ ทางทิศตะวันออก มีโรงงานน้ำตาล ถนนยังไม่ได้รับการปรับปรุงเป็นสี่ช่องทางจราจร มีรถบรรทุก อ้อยจำนวนมาก การจราจรคับคั่งเนื่องจากเป็นถนนสายหลักระหว่าง จังหวัดอุดรธานี ไปจังหวัดสกลนคร ทางทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ราบ มีการคมนาคมสะดวก มีถนนสายหลักตัดผ่าน ถนนทางเชื่อมระหว่างหมู่บ้านสะดวก การจราจรพลุกพล่าน ส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุจราจร เป็นจำนวนมาก มีโรงงานยางพารา โรงงานไม้แปรรูปขนาดใหญ่ โรงงานผลิตปูนสำเร็จรูปและ โรงงานผลิตรองเท้าหนังสำเร็จรูป ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม อนามัยและการจราจร มีโรงสีข้าวขนาดใหญ่กระจายอยู่ทุกทิศของอำเภอหนองหาน จากสภาพพื้นที่ที่มีแหล่งส่งน้ำ ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับประชาชนมีความนิยมบริโภคปลาดิบทำให้ประชากรเจ็บป่วย เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ มะเร็งตับ มะเร็งท่อน้ำดี ในระยะ 3 ปี ที่ผ่านมามีการเพิ่มขึ้นของตลาดนัดเคลื่อนที่ที่สูงขึ้นทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ทำให้ประชากรเกิดเจ็บป่วยด้วยโรกระบบทางเดินอาหาร มีร้านอาหารประเภทนุฟเฟต์เนื้ออย่างกระจายอยู่ตามตำบล และหมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดพฤติกรรม การบริโภคที่ไม่ถูกต้อง นำมาซึ่งโรคอ้วน เบาหวาน ไขมันในเส้นเลือดสูง ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ จำนวนประชากรอำเภอหนองหาน จำแนกตามกลุ่มอายุ ชาย ร้อยละ 50.14 หญิงร้อยละ 49.86 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2552)

4. ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแห่งมรดกโลกบ้านเชียง นับว่าเป็นสินค้าการท่องเที่ยวที่สำคัญ อันนำมาซึ่งความพอใจ และความสุขในรูปแบบต่าง ๆ ได้ ทรัพยากรการท่องเที่ยว (tourism resource) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดการตัดสินใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ผู้วิจัยได้จำแนก และเสนอผลการวิจัยทรัพยากรแหล่งมรดกโลกบ้านเชียงดังนี้

4.1 พิพิธภัณฑสถานบ้านเชียงคือความเป็นของแท้และดั้งเดิม (authenticity) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ประเภทแหล่งอนุสรณ์สถานจัดตั้งขึ้นในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีปัจจุบันได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงได้จัดแสดงหลักฐานที่ได้จากการสำรวจขุดค้นที่บ้านเชียง และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง อันประกอบด้วยกลุ่มภาชนะดินเผา เครื่องมือ เครื่องใช้และสิ่งอื่น ๆ อีกมากมาย

จุดเริ่มต้นของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงมาจากการพบภาชนะลายเขียนสี เมื่อปี พ.ศ. 2503 โดยชาวบ้านเชียง ต่อมาปี พ.ศ. 2509 ชาวอเมริกันได้พบภาชนะดินเผาที่บ้านเชียงโดยบังเอิญจึงนำไปแจ้งที่กรมศิลปากร ปี พ.ศ. 2510 จึงได้มีการขุดค้นอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ปี พ.ศ. 2515 ได้ขุดค้นเป็นครั้งที่ 2 ในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จทอดพระเนตรแหล่งขุดค้นที่วัดโพธิ์ศรีในพร้อมกับแหล่งอื่นในบ้านเชียง และครั้งสุดท้ายปี พ.ศ. 2517-2518 กรมศิลปากรร่วมกับมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ได้ร่วมมือขุดค้นและหาข้อมูลใหม่เพิ่มเติมโดยเรียกโครงการนี้ว่า “โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง จึงได้เริ่มจัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี (2552) กระทรวงศึกษาธิการ ได้ของบประมาณสร้างอาคารหลังที่ 2 จากมูลนิธิจอร์นเคเนดีแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากรได้มีงบประมาณสนับสนุนครุภัณฑ์ เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 6,100,000 บาท เนื่องจากในวโรกาสสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุ 84 พรรษา กรมศิลปากรได้กราบบังคมทูลพระบรมราชานุญาตใช้ชื่ออาคารหลังนี้ว่า “อาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงเป็นผู้แทนพระองค์เสด็จทรงเปิด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ในวันเสาร์ที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ปัจจุบันมีพื้นที่เพิ่มขึ้นเป็น 25 ไร่ คือ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง หลุมขุดค้นทางโบราณคดีวัดโพธิ์ศรีใน และบ้านไทพวน ด้วยเหตุผลที่คนบ้านเชียงยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้มีหลักฐานชีวิตความเป็นอยู่ ที่บ่งบอกถึง

วัฒนธรรมของคนยุคนั้นให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้เป็นอย่างดี คณะกรรมการมรดกโลกได้ร่วมกันตกลงยอมรับให้ขึ้นบัญชี “แหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง” ไว้เป็นแหล่งหนึ่งในบรรดามรดกโลกเป็นอันดับที่ 4 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 359 ของโลก เมื่อปี พ.ศ. 2535

ในส่วนของพิพิธภัณฑ์ที่มีการปรับปรุงเราจะสร้างพื้นฐานในการรับนักท่องเที่ยว อย่างเช่น ห้องน้ำให้เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ปรับปรุงแหล่งที่เลขชุดค้น มาก่อนปรับปรุงอาคาร และนำวัตถุโบราณที่จำลองไว้มาแสดง สำหรับของจริงบางส่วนเราก็นำไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ด้วยทั้งหมด ในส่วนของพิพิธภัณฑ์ และกลางแจ้งเป็นของที่ค้นพบอยู่ที่บ้านเชียงทั้งหมด ในบริเวณที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมบ้านเชียง ซึ่งมี 100 กว่าแหล่ง ของที่ได้จากแหล่งวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งเรื่องราวความเป็นมาของอารยธรรมบนผืนแผ่นดินไทยได้ดีมากขึ้น พร้อมทั้งจะมีส่วนการเก็บรักษา และเพิ่มคุณค่าให้อยู่นานเท่านาน และทำให้คนไทยมีความรักในประเทศไทยมากขึ้น เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์อย่างแท้จริง การจัดแสดงแตกต่างจากการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ทั่วไปในประเทศ เพราะว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงในเรื่องของการดำเนินงานตามโบราณคดี ซึ่งพิพิธภัณฑ์อื่นไม่มีการจัดแสดงตรงนี้จะมียุทธศาสตร์ในด้านอื่น อันเป็นมรดกโลกแห่งเดียวในภาคอีสาน

4.2 การบริการความรู้ ความเข้าใจกับคุณค่าวัตถุโบราณแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ได้แบ่งการจัดแสดงออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ มีสองอาคาร โดยการจัดแสดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดไว้ที่อาคารสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ส่วนการจัดแสดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์วัฒนธรรมบ้านเชียง จัดไว้ที่อาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังนี้

อาคารสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลจัดแสดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

ห้องที่ 1 จัดแสดงขั้นตอนการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.1 การเตรียมการและการสำรวจ เริ่มตั้งแต่การจัดทำโครงการการหาทุน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น หาสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น การเก็บตัวอย่างโบราณวัตถุ เป็นต้น

1.2 เทคนิคและการขุดค้นจะถูกกำหนดขึ้นตามสภาพของแหล่งโบราณคดี การบันทึกข้อมูล ถ่ายภาพ วัตถุภาพ ซ่อมสงวนโบราณวัตถุ เป็นต้น

1.3 การศึกษาวิเคราะห์ และวิจัย นักโบราณคดีไม่ได้เชี่ยวชาญหมดทุกเรื่องเสมอไป จึงต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญหลายด้าน เช่น นักธรณีวิทยา นักมานุษยวิทยา

นักสัตววิทยา นักวิทยาศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญด้านอื่น ๆ เมื่อผลการศึกษาเป็นที่รู้แล้วนักโบราณคดีจะนำมาประกอบและร่วมพิจารณาตีความ ตั้งสมมุติฐานหรือสรุปต่อไป

1.4 การเสนอรายงาน ผลได้จากการสรุปข้อมูลต่าง ๆ ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงขั้นสมบูรณ์ จะต้องนำออกมาเผยแพร่ และจัดแสดงในรูปแบบต่าง ๆ

ห้องที่ 2 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยความมีพื้นที่กว้างขวาง มีแม่น้ำสำคัญหลายสาย การตั้งหลักแหล่งของคนจึงกระจายไปตามลุ่มน้ำต่าง ๆ ดังจะเห็นว่า ได้พบเครื่องมือหินกะเทาะที่เก่าแก่ที่สุดที่จังหวัดเลย มุกดาหาร และได้พัฒนาเครื่องมือมาเป็นโลหะสำริด จากหลักฐานการขุดค้นที่บ้านโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น หรือที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ทั้งสองแหล่ง กำหนดอายุได้ 5,000 กว่าปี นับเป็นจุดเริ่มต้นของยุคสำริดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ต่อมาประมาณ 2,700 ปี มาแล้ว คนยุคก่อนประวัติศาสตร์เริ่มมีการนำเหล็กมาใช้เป็นเครื่องมือแทนสำริด ส่วนเครื่องประดับยังคงนิยมทำด้วยสำริดอยู่บ้าง ช่วงระยะหลังต่อมาการตั้งถิ่นที่อยู่มักจะตั้งถิ่นฐานตามลำน้ำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการขยายพื้นที่การเพาะปลูกมากขึ้น การค้นพบโบราณวัตถุมักจะพบในแหล่งสกลนคร ซึ่งมีแม่น้ำสงคราม และลำน้ำสาขาเป็นแหล่งสำคัญ นอกจากนี้ยังกระจายไปถึงแอ่งโคราช ซึ่งได้พบจากหลักฐานการขุดค้นที่บ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

ห้องที่ 3 การจัดแสดงโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม บ้านเชียง จากบ้านนาดี ตำบลพัง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จากบ้านนาโก ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย และจากจังหวัดหนองคาย

ห้องที่ 4 การจัดแสดงโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ จากบ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

ห้องที่ 5 การจัดแสดงโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์วัฒนธรรมบ้านเชียง จากหลายแหล่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ที่จังหวัดอุดรธานี และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง

อาคารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจัดแสดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม บ้านเชียง แบ่งการจัดแสดง ดังนี้

ห้องที่ 1 ห้องโลหะกรรม จัดแสดงเกี่ยวกับการขุดค้นทางโบราณคดี บ้านเชียง และเรื่องราวของการทำสำริดและเหล็ก รวมถึงแหล่งแร่โบราณตามแหล่งต่าง ๆ ด้วย

ห้องที่ 2 ห้องเครื่องปั้นดินเผา เป็นห้องที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา การกำหนดอายุลักษณะเครื่องปั้นดินเผาแบบต่าง ๆ ภาชนะดินเผากับประเพณีการฝังศพ ตลอดจนเทคนิคการผลิตภาชนะดินเผาที่บ้านเชียง

ห้องที่ 3 ห้องบ้านเชียง การค้นพบสำริดที่สาบสูญ เป็นนิทรรศการที่จัดขึ้นเป็นครั้งแรกที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2525-2529 แสดงผลการสำรวจขุดค้นและศึกษาวิจัย หลักฐานทางโบราณคดี ที่ได้จากการขุดค้นร่วมกันระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัย เพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่บ้านเชียง เมื่อปี พ.ศ. 2517-2518

ห้องที่ 4 ห้องบ้านเชียงวันนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลและวัตถุพื้นบ้านของชาวบ้านเชียง ในปัจจุบัน ซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นชาวพวนมาจากเมืองเชียงขวาง ประเทศลาว มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านเชียง ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์หรือเมื่อประมาณ 200 ปี มาแล้ว ซึ่งเดิมมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่เมื่อมีการขุดพบโบราณคดีที่บ้านเชียง สังคม และการดำรงชีวิตส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงไป แหล่งขุดค้นทางโบราณคดีวัดโพธิ์ศรี

ในแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ศรีใน ห่างจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงไปทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร เป็น 1 ในหลายแห่งที่ขุดค้นทางโบราณคดีที่ บ้านเชียงแหล่งนี้ได้ขุดค้นเมื่อปีพ.ศ. 2515 เป็นหลุมขุดค้นที่จัดอยู่สมัยปลายของวัฒนธรรมบ้านเชียง มีอายุระหว่าง 1,800-2,300 ปี มาแล้ว สมัยนี้ภาชนะดินเผาจะเขียนลายพื้นสีแดงบนลายสีนวลเขียนลายสีแดงบนพื้นสีแดง และฉาบด้วยน้ำดินสีแดงแล้วขัดมัน ส่วนด้านโลหะกรรม ยุคนี้รู้จักการนำเหล็กมาใช้ได้แล้ว ส่วนสำริดถึงแม้จะพบทำเป็นเครื่องใช้บ่อยลง แต่ยังคงทำเป็นเครื่องประดับที่พัฒนาด้านความประณีต และสวยงามมากกว่าทุกสมัย

บ้านไทพวน อยู่ห่างจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 700 เมตร เดิมเป็นบ้านของนายพจน์ มนตรีพิทักษ์ มอบให้กรมศิลปากร เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นโบราณสถาน และได้มีการขุดค้นตามหลักวิชาการทางโบราณคดี ได้พบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาเยือนแหล่งโบราณคดีนี้ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จประทับบนบ้านหลังนี้ ได้ทรงถามทุกข์สุขของนายพจน์ มนตรีพิทักษ์และครอบครัวทรงถามถึงเรื่องความเป็นอยู่แบบ “คนไทพวน” เช่น กินอยู่อย่างไร ห้องครัวทำอย่างไร ห้องน้ำใช้อย่างไร สวนครัวปลูกอะไรบ้าง จนทำให้นายพจน์ มนตรีพิทักษ์ ชาบซึ่งในพระมหากรุณาธิคุณ ต่อมาจึงได้มอบบ้านและที่ดินหลังนี้ให้กรมศิลปากรเป็นผู้อนุรักษ์เอาไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้ศึกษา เนื่องจากบริเวณแห่งนี้มีเนื้อที่ค่อนข้างคับแคบ ไม่สะดวก ต่อมาผู้มาเยือนนางนิภาภรณ์ กลางพรหม จึงได้มอบที่ดินที่อยู่ติดกันให้แก่กรมศิลปากรมีเนื้อที่ประมาณ 41 ตารางวา รวมกับพื้นที่ทั้งหมด ได้ประมาณ 275 ตารางวา ปัจจุบันอยู่ในความรับผิดชอบของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง กำลังจะพัฒนาการจัดแสดงวัฒนธรรม “แบบไทพวน” ไว้ในอาคารดังกล่าว บริเวณบ้านไทพวน จะปลูกต้นไม้ พืชผักสวนครัวไว้บ้านกินได้ ให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบท้องถิ่นไทพวน

4.3 ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรม นันทนาการ และสถานที่ของชาวไทพวนนชุมชนบ้านเชียง ปัจจุบันที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว จากประเพณี 12 เดือน ที่กล่าวมาข้างต้นศิลปะของท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปท่องเที่ยว และศึกษามีหลายแขนง สาขาที่นำมาอภิปรายผลงานวิจัยเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในหัวข้อดังนี้

4.3.1 ประเพณีพระเวส พังเทศกัมมหาชาติ ประมาณเดือนมีนาคม

ประชาชนท้องถิ่นจะนำอาหารคาว หวานมาทำบุญที่วัดและจะมีการแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “พระเวสสันดรชาดก” โดยให้จับสลับภายในวันเดียวกัน และงานบุญมักมีผู้นำของมาถวายพระ เรียกว่า “กัณฑ์หลอน”

4.3.2 ประเพณีสงกรานต์ ประมาณเดือนเมษายน

ถือได้ว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยในอดีต มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง มีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น ขาโลกเถก มอญซ่อนผ้า มวยทะเล หมากเก็บ เป็นต้น และจะนิมนต์พระพุทธรูปลงมาสรงน้ำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ครอบครัวและชุมชน

4.3.3 ประเพณีบุญบั้งไฟ ประมาณเดือนพฤษภาคม

เป็นความเชื่อของประชาชนในอดีตเกี่ยวกับการบูชา “พระยาแถน” เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การจัดขบวนแห่บั้งไฟ การแห่นางแมว และการจุดบั้งไฟ

4.3.4 ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรณา ประมาณเดือนกรกฎาคม

การทำบุญวันเข้าพรรษาทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้าเพลแก่พระสงฆ์ มีการฟังพระธรรมเทศนา ประชาชนในท้องถิ่นแต่ละชุมชนมีการนำขี้ผึ้งมาหล่อเทียน เพื่อนำไปถวายแก่พระสงฆ์ตามวัดในเขตชุมชน พร้อมเครื่องอัฐบริขารสำหรับพระสงฆ์ที่จะใช้อุบัติการในวัด ตลอดฤดูกาลเข้าพรรษา

4.3.5 ประเพณีทำบุญข้าวสารท ประมาณเดือนกันยายน

เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยจะทำเป็นกระทงสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยม ภายในกระทงประกอบด้วย ข้าวแดง ข้าวดำ อาคารคาวหวาน แล้วนำไปวางไว้บริเวณวัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับได้รับส่วนกุศลที่อุทิศไปให้ ถือเป็นประเพณีที่กระทำสืบเนื่องกันมา

4.3.6 ประเพณีลอยกระทง ประมาณเดือนพฤศจิกายน

เป็นกิจกรรมที่ประชาชนในท้องถิ่นจัดขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระแม่คงคา ตามความเชื่อของชาวบ้าน ว่าเป็นการขอขมาต่อพระมีคงคาที่เราได้กระทำความผิดล่วงเกินลงไป เช่น การทำให้น้ำสกปรก หรือมีการกระทำที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ดังนั้น จึงเกิดเป็นประเพณีลอย

กระทงขึ้น โดยชาวบ้านจะนำเอาวัสดุที่ย่อยสลายได้ เช่น ต้นกล้วยมาเป็นกระทง และมีดอกไม้ รูป เทียนนำมาใส่ในกระทง เพื่อนำไปลอยในแม่น้ำภายในชุมชน ตอนกลางคืนมีมหรสพ เพื่อความสนุกสนานและสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชน

4.3.7 ประเพณีทำบุญทอดกฐิน ประมาณเดือนตุลาคม

โดยประชาชนในชุมชนจะนำเอาเครื่องอัฐบริวารที่จำเป็นในการทอดถวาย องค์กฐิน ซึ่งประกอบด้วย บาตร สังฆาฏิ จีวร สบง มิดโกน หรือมิดตัดเล็บ สายรัดประคต ผ้าสรองน้ำ และเข็มไปทอดยังวัดที่อยู่ในชุมชน เพื่อให้พระสงฆ์มีเครื่องอัฐบริวารไว้ใช้ในกิจของ สงฆ์ และเกิดอานิสงส์แก่ศาสนิกชนที่นำไปทอดถวายด้วย

4.3.8 วัฒนธรรมการใช้ภาษาของไทพวน ชาวไทพวนบ้านเชียง มีภาษา ไทพวนพูด เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยการถ่ายทอดวรรณกรรมพื้นบ้านเป็นนิทานพื้นบ้านในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องชูลูนางอ้าว เชียงงาม ผาแดงนางไอ่ ย่ากินปลิง นกกระเจกน้อย ฯลฯ นิทานพื้นบ้านที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ เรื่องเชียงงาม และเรื่องผาแดงนางไอ่ ด้วยภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็น ภาษาที่ถูกบังคับให้เรียนในหลักสูตร ภาษาไทพวนจึงหาฟังทั่วไปได้ยาก แต่ถ้าชาวไทพวน ทุกคนมีความคิดอนุรักษ์ภาษาพวนให้ได้ นั่นคือ ทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยว เช่น เวลาว่างงานพิธีการ งานเทศกาล งานประเพณีที่สำคัญ ชาวบ้าน และพิธีกร ยังนิยมใช้ภาษาไทพวนอยู่ เสมอ ซึ่งเป็นการสร้างสีสันให้กับงานบางท่านอาจจะสอบถามกันไปมา ถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ของการท่องเที่ยว ที่มีนักท่องเที่ยว มีความสนใจภาษาถิ่นเดิม จากความเชื่อมโยงหลากหลายอาชีพ ตามแหล่งพาณิชย์การและบริการของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ผู้คนในชุมชนมีวิถีชีวิต ที่กลมกลืนกัน ร่วมวัฒนธรรมที่หลากหลายใช้ร่วมกันอย่างสมดุล เห็นได้ชัดเจน อีกอย่าง คือ วัฒนธรรม “การใช้ภาษา” คนในชุมชนบ้านเชียงแทบทุกคนพูดได้ทั้ง 3 ภาษา ขึ้นอยู่ว่าจะสื่อภาษา กับใคร ซึ่งภาษาที่นิยมพูดกันในชุมชนมี 3 ภาษา คือ ภาษาไทพวน ภาษาไทยอีสานและภาษาไทย ตามตัวอย่างดังนี้

ภาษาไทพวน	ภาษาไทยอีสาน	ภาษาไทย
พ่อคู่	พ่อใหญ่	คุณตา
แม่คู่	แม่ใหญ่	คุณยาย
บะขาแปบ	หมากขามแป	มะขามเทศ
ภาษาไทพวน	ภาษาไทยอีสาน	ภาษาไทย
บะนัด	หมากนัด	ตับปรด
หมากหมุด	หมากสีดา	ฝรั่ง
ก้วยเต็ด	หมากหุ้ง	มะละกอ

บะเฝืด	หมากพิก	พริก
เข้าปุ้น	เข้าเหนียว	ข้าวเหนียว
บะหมี่	หมากมี้	ขนุน
หัวเจอ	หัวใจ	หัวใจ
หื้อ	ไห่	ให้
ผอ	ไผ	ใคร
โป่ง	บ่วง	ซ้อน
ไปกะเลอ	ไปใส่	ไปไหน
เอ็ดผิเลอ	เอ็ดหยัง	ทำอะไร
แท้บ่	อิลีบ้อ	จริง ๆ หรือ
อะปาด	ป้าตริ ไร่	ไอ้โห
ไม้อยู	ไม้พอย	ไม้กวาด
ผักพูลิง	ผักอีเลิศ	ชะพู
ตั้งเตียม	จี้เกี่ยม	จิ้งจก
เผอว่า	ไฟเว้า	ใครพูด
พะลาด	หมั่นล่อม	ถั่นล่อม
แจ้วเตอแ้วเหนื่อ	เบ็งซ่ายเบ็งขวา	มองซ้ายมองขวา
โป้	กะโป้	กะลา
บ่อนเสาหลิ	หม่องชอกหลิก	มุ่มอับที่มองไม่เห็น
เห็นเสอะ	จี้เตียด	น่าเกลียด น่ารังเกียจ
ฮ่าวว่า	คั่วบ้อ	ไม่จริงมั้ง ไม่ใช่
ทุ๊ดทัง	ย้อยกย้อยฮ่อน	ถั่งเลใจ

4.3.9 กิจกรรมนันทนาการของชุมชนยุคใหม่และสถานที่

ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมที่เด่นชัดดังกล่าวมาแล้ว ชาวชุมชนบ้านเชียงที่หลากหลายอาชีพ โดยจะแบ่งเวลาในงานที่ประกอบอาชีพส่วนหนึ่ง และแบ่งกิจกรรมนันทนาการถือว่าเป็นกิจกรรมที่พักผ่อนหย่อนใจและกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพซึ่งมีประชาชนในบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงนิยมมาร่วมกิจกรรมตามชุมชนเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียง ได้จัดสถานที่บริการประชาชนพื้นที่และชุมชนในเขตใกล้เคียง คือ สนามกีฬาอเนกประสงค์ จำนวน 1 แห่ง สนามฟุตบอล จำนวน 3 แห่ง สนามบาสเกตบอล จำนวน 3 แห่ง สนามตะกร้อ จำนวน 3 แห่ง ห้องสมุดประชาชน จำนวน 1 แห่ง สวนสาธารณะ จำนวน 3 แห่ง สนามเด็กเล่น จำนวน 5 แห่ง

สถานที่ในชุมชนแห่งนี้จะปรับใช้ตามเทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ ตามความเหมาะสม นอกจากนี้แล้ว ยังมีกิจกรรมการแสดงกลองยาว กิจกรรมการรำไทพวนเพื่อแสดงเมื่อมีงานเทศกาล จะมีสถานที่ทางศาสนาและสถานที่ทางการศึกษาเพื่ออบรมสั่งสอนเยาวชนในชุมชนงานมหรสพรวมพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับคติความเชื่อและประเพณีมีจัดในเขตเทศบาล จำนวน 3 แห่ง คือ วัดโพธิ์ศรีในวัดสระแก้ว และวัดเทพประทาน ส่วนกิจกรรมการแสดงนันทนาการทั่วไป เช่น ร้องเพลง หมอลำ ดนตรีพื้นบ้าน และการผลิตมัลติมีเดีย มีตามสถานที่การศึกษาในชุมชน มี 3 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเชียงวิทยา โรงเรียนบ้านดงเย็น และโรงเรียนบ้านเชียง (ประชาเขต)

4.4 ภาพลักษณ์ (image) ของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง “ภาพลักษณ์” ถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง คือ ความเห็นมุมมอง ความเชื่อ ความประทับใจ และความรู้สึกต่อแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ดังนั้น ภาพลักษณ์อาจถือความจริงและความไม่จริง ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยในภาพลักษณ์ที่เป็นพื้นฐานเดิมและภาพลักษณ์ในปัจจุบันทั้งด้านบวก และด้านลบ

ภาพลักษณ์ของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ตามข้อมูลพื้นฐานเดิมตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น และคนในชุมชนเรื่องเล่า และนิทานชาวบ้าน ยังมีผลต่อภาพลักษณ์ของผู้คนอย่างเช่น การถ่ายทอดนิทานพื้นบ้านหลายเรื่อง ล้วนเป็นสร้างคติสอนและความคิดอยากศึกษาวิถีชีวิตของคนในอดีตมากขึ้น ผู้วิจัยขอนำเสนอนิทานพื้นบ้าน เรื่องผาแดงนางไอ่ ถ้าฟังชาวไทพวนบ้านเชียงเล่าจะเชื่อว่าหนองหาน คือ สถานที่อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี แต่ถ้าฟังชาวสกลนครเล่าจะเชื่อว่า หนองหาน คือ อำเภอนองหาน จังหวัดสกลนคร ดังนี้

ตำนานผาแดงนางไอ่

นางไอ่เป็นธิดาพระยาของผู้ครองเมืองชะริตา นางไอ่เป็นสตรีที่มีสิริโฉมงดงามเป็นที่เลื่องลือไปในนครต่าง ๆ ทั้งโลกมนุษย์และบาดาล มีชายหนุ่มหมายปองจะได้อภิเษกกับนางมากมาย ในจำนวนผู้ที่มาหลงรักนางไอ่ มีท้าวผาแดง และท้าวพังคี่ โอรสสุทโชนาค เจ้าผู้ครองนครบาดาล ท้าวทั้งสองต่างเคยมีความผูกพันกับนางไอ่มาแต่อดีตชาติ จึงต่างช่วงชิงจะได้เคียงคู่กับนาง แต่ก็พลาดหวัง จึงมิได้อภิเษกทั้งคู่เพราะแข่งขันบั้งไปแพ้ ท้าวพังคี่นาคไม่ยอมลดละ แปลงกายเป็นกระรอกเผือกคอยติดตามนางไอ่ สุดท้ายถูกฆ่าตาย พญานาคผู้เป็นพ่อจึงขึ้นมาล่อมเมืองล่อมไปกลายเป็นหนองน้ำใหญ่ คือ หนองหาน อย่างไรก็ตามในตำราอ้างอิงถึงผาแดงนางไอ่ จบลงด้วยการเกิดเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่จากการต่อสู้ของพญานาคกับท้าวผาแดง ต่างก็มีข้อมูลอ้างอิงถึงหนองน้ำที่ชื่อหนองหาน แต่กล่าวต่างกันไปในตำราแต่ละเล่มถึงหนองน้ำ ทั้ง 3 แห่ง หนองหานที่อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี และหนองหาน อำเภอกุมภวาปี ซึ่ง ไม่ไกลจากที่แรกมากนัก

และอีกที่หนึ่ง คือ หนองหาน จังหวัดสกลนคร ซึ่งไม่ไกลจากที่แรกมากนัก และอีกที่หนึ่ง คือ หนองหาน จังหวัดสกลนคร

จากนิทานตำนานเรื่องนี้ ถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งที่ดึงดูด การตัดสินใจให้ผู้คนไปเที่ยวทั้งหนองหานจังหวัดสกลนคร และหนองหานจังหวัดอุดรธานี ถือว่าเป็นนิทานตำนานที่สร้างภาพลักษณ์ให้แหล่งท่องเที่ยวทั้งสองแหล่งได้ดี ทั้งในอดีตและ ปัจจุบัน และอีกเรื่อง ภาพลักษณ์บ้านเชียงในอดีต เมื่อก่อนราว 50 ปีที่ผ่านมา จากความเชื่อว่า ชุมชนที่ถูกสาปจึงมีคนไปมาหาสู่จึงน้อย จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “เชียงงาม” ซึ่งเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาดังนี้ (สัมภาษณ์: แม่นาง เปตมานันท์ อายุ 77 ปี)

ภาพลักษณ์ของบ้านเชียง ยังเกิดความเคลือบแคลงใจในผู้คนบางกลุ่มที่ยังไม่เข้าใจ การวิเคราะห์ ตรวจสอบอายุวัตถุโบราณ กล่าวคือ จากการพบหลักฐานทางโบราณคดี ประเภทต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งมีทั้งโครงกระดูกคน ภาชนะดินเผาทั้งชนิดลายเขียนสีแดง และลายอื่น ๆ ครั้งแรก โดยเฉพาะลายสีแดงเป็นลวดลายที่เด่นชัดมากได้ตรวจหาอายุวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา มีรายงานผลว่า วัตถุโบราณภาชนะดินเผา ลายเขียนสีแดงของบ้านเชียง มีอายุระหว่าง 5,000-7,000 ปี มาแล้ว ยังนำตัวอย่างวัตถุเศษภาชนะดินเผาไปหาอายุที่มหาวิทยาลัยนาราประเทศญี่ปุ่น ได้รับผลว่ามีอายุราว 6,400 ปี มาแล้ว ขณะนั้นทำให้ ผู้คนเข้าใจว่าบ้านเชียงมีวัตถุโบราณที่เก่าแก่ที่สุดของโลก เมื่อมีการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับ โบราณคดี มีการขุดพบวัตถุโบราณหลายบริเวณเพิ่มขึ้น แลบทะเลจีนได้จึงได้มีการค้นคว้าและวิเคราะห์การ เปรียบเทียบวัตถุโบราณ จำนวน 3 ชิ้นเพิ่มอีก จึงได้ทราบว่า ผลการหาวัตถุโบราณที่กล่าวมาได้มีอายุ เก่าถึง 7,000 ปี แต่มีอายุเพียงรวม 1,800-2,200 ปี เท่านั้น จากความจริงนี้ทำให้คำว่า “เก่าที่สุดใน โลกบ้านเชียง” ได้สิ้นสุดลง ประกอบกับมีการขุดค้นพบ วัตถุที่เก่ากว่าภาพลักษณ์ความสงสัย เคลือบแคลงในผู้คนที่ไม่เข้าใจยังมีอยู่ แม้อย่างไรก็ตามบ้านเชียง ในภาพลักษณ์ของนัก โบราณคดี ยังเป็นภาพลักษณ์ที่เก่าแก่ที่สุดในเขตอีสานและได้แบ่งอายุ บ้านเชียงออกเป็น 3 ยุค จากวัตถุโบราณ ที่ค้นพบ ผู้เชี่ยวชาญ ตั้งแต่ 5,000 กว่าปี จนถึง 1,800 ปี บริเวณบ้านเชียงมีมนุษย์อาศัยอยู่ จากนี้และ ยังไม่ได้ค้นพบหลักฐานเพิ่มอีก จากช่วงอายุ 1,800 ปี ถึง 200 ปี ว่ามีผู้คนอาศัยอยู่หรือย้ายถิ่นฐานไป ที่ใด ยังไม่พบหลักฐาน

ภาพลักษณ์ใหม่บ้านเชียงได้เกิดขึ้นอีก เมื่อวันเสาร์ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558 นายธีระ ไรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม ได้นำคณะทูตานุทูตและคู่สมรส จำนวน 26 ประเทศ ร่วมเดินทางศึกษาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง เป็นโอกาสในการสร้างภาพลักษณ์ อันเก่าแก่ของบ้านเชียงได้ดี และอีกภาพลักษณ์หนึ่งในปัจจุบันที่ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติ สนใจที่จะเที่ยวชมโดยไม่ลังเลใจ อย่างคือ ถิ่นคำขวัญของจังหวัดอุดรธานี และ

คำขวัญของอำเภอหนองหาน ถือว่าเป็นคำขวัญที่สร้างภาพลักษณ์ได้ดีอีกทางหนึ่ง คำขวัญจังหวัดอุดรธานี “กรมหลวงประจักษ์สร้างเมือง ลือเรื่องแหล่งธรรมะ อารยธรรมห้าพันปี ธานีผ้าหมี่ขิด ธรรมชาติเนรมิตทะเลบัวแดง” คำขวัญอำเภอหนองหานคือ “อารยธรรมห้าพันปี ธานีคนโบราณ ชำนาญการปั้นหม้อ บ่อเสวยสวนสวรรค์ พิพิธภัณฑ์บ้านเชียง ชื่อเสียงมรดกโลก” การเรียงร้อยถ้อยคำให้เป็นคำขวัญของจังหวัด และคำขวัญของอำเภอ เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่สร้างภาพลักษณ์ การส่งเสริมการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ในปัจจุบันได้อีกวิธีหนึ่ง

การการสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนบ้านเชียงถึงข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่าหน่วยงาน ภาครัฐ ได้สนับสนุนชุมชนบ้านเชียงให้เข้าใจศิลปะของชาวอีสานมีการพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล บ้านเรือนของชาวไทยพวนสร้างสถาปัตยกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษ ประเพณี ความเชื่อค่านิยมและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต เช่น ฮีต 12 คอง 14 ชุมชนบ้านเชียงยังต้องการให้ภาครัฐ หน่วยงาน เทศบาล สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสืบต่อไป

การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์พบว่า ศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ชุมชนบ้านเชียง เป็นแหล่งมรดกโลกที่มีศักยภาพชุมชน หลายอย่างที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ทุนชุมชน ประกอบด้วยวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านเชียง จนได้รับยกย่องและประกาศให้เป็นมรดกโลก คือ เป็นชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานทางโบราณคดี เช่น หม้อ ไห เครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือเครื่องใช้ โครงกระดูกทั้งมนุษย์และสัตว์ บ่งบอกถึงวิถีวัฒนธรรมชุมชนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในขณะเดียวกันในยุคประวัติศาสตร์ของบ้านเชียง มีวัฒนธรรมชุมชนที่ถือเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่น คือ ฮีต 12 หรือประเพณีวัฒนธรรม ในรอบ 1 ปี ที่ถือเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวในชุมชนบ้านเชียง

ส่วนศักยภาพการท่องเที่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียงนั้น พบว่า

2.1. ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

ผลจากการสัมภาษณ์ แกนนำพบว่า ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเชียง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงเนื่องจากมรดกโลกบ้านเชียงยังเป็นที่สนใจของภาครัฐ หน่วยงาน นักศึกษา ภาครัฐมีงบประมาณปรับปรุงให้ดีกว่าเดิมส่วนด้านการมีส่วนร่วมยังอยู่ระดับปานกลางเนื่องจากประชาชนบางกลุ่มยังไม่เข้าถึงข้อมูลภาครัฐ

2.2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

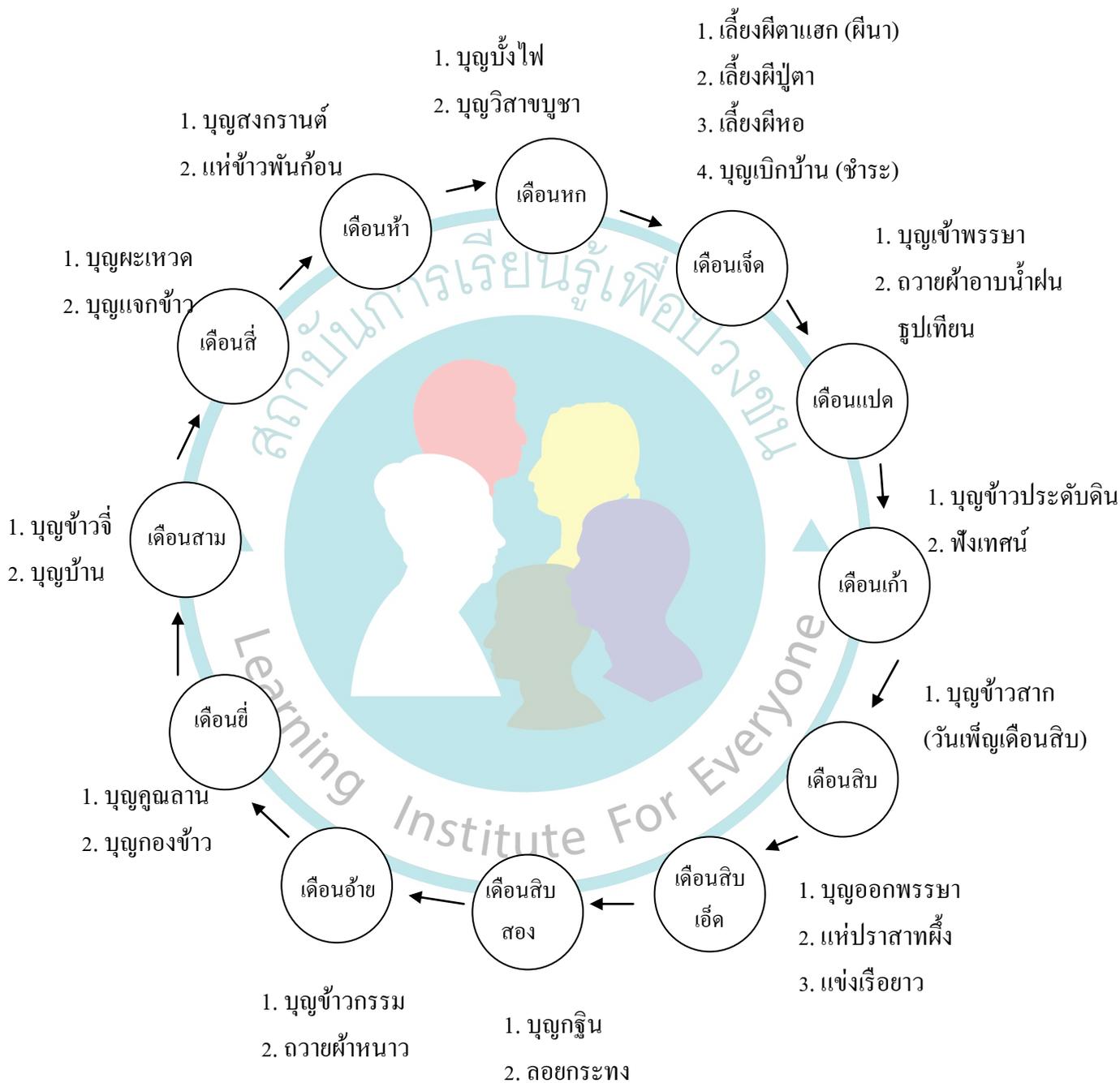
ผลจากการสัมภาษณ์ แกนนำกลุ่มโฮมสเตย์ พบว่า ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวสูงเนื่องจากเทศบาลบ้านเชียง มีกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว แยกบ้านแขกเมือง เช่นงานประจำปี บวงสรวงบรรพบุรุษชาวบ้านเชียง และกลุ่มโฮมสเตย์เชิงอนุรักษ์บ้านเชียง (ชุมชนบ้านเชียงอนุรักษ์อารยธรรมโบราณสืบสานวิถีไทพวน) ยังได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย เทศบาลให้ความสำคัญการรับรองการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนการรองรับการท่องเที่ยว ถือว่าประชาชนให้ความสำคัญเช่นเดิมกันแต่ยังขาดการจัดกิจกรรมต่อเนื่องเนื่องกิจกรรมจะจัดในช่วงงานประจำปีของบ้านเชียงเท่านั้น

2.3. ศักยภาพในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

การบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนเพื่อชุมชนอาจใช้รูปแบบของวิสาหกิจชุมชน โดยการรวมกลุ่ม และทำการจัดการเองภายในกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้และเกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยให้เทศบาลตำบลบ้านเชียงมีบทบาทสนับสนุน

ผลจากการสัมภาษณ์ แกนนำกลุ่มบ้านคำอ้อ พบว่า ศักยภาพในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว บริหารจัดการด้านอนุรักษ์ อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน อาหาร สมุนไพร ประชาชนบ้านเชียงยังให้ความสำคัญต่อประเพณี ฮีต12 คอง14 การแต่งกายตามประเพณี อาหารเน้นปลา ผัก วิถีชีวิตเรียบง่าย นับถือพุทธศาสนา ยึดถือความเป็นเครือญาติ วัฒนธรรมศิลปะและหัตถกรรม เช่น กิจกรรมปั้นหม้อเขียนลาย ซึ่งเป็นศิลปะงดงามมีลวดลายหลายแบบลายกันหอยลายสัตว์ แต่กิจกรรมปั้นหม้อเป็นศิลปะความชำนาญเฉพาะบุคคล การขยายเป็นอาชีพทำได้น้อย การมีส่วนร่วมจึงน้อยลง การมีส่วนร่วมลดลงเนื่องจากมีความเจริญเข้ามาผู้คนสนใจทางด้านเทคโนโลยีใหม่จึงเห็นเป็นของโบราณล้ำสมัย ภาครัฐ และเอกชนยังขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่องในการบริหารจัดการที่ชัดเจน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้คิดค้นใหม่ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนของบ้านเชียงที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้แก่ วัฒนธรรมชุมชน คือ ฮีต 12 พอสรูปได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.1 ประเพณีในรอบ 1 ปี (ฮีตสิบสอง)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี มีจุดประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแห่งมรดกโลกบ้านเชียง (2) เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด การสอบถาม การสัมภาษณ์ ตลอดจนการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความพร้อมของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคตต่อไป ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ตามกรอบแนวคิด ประกอบเอกสารงานวิจัย พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้รู้จริงและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 60 ราย มีผลสรุปดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูล สามารถนำมาเป็นข้อมูลสรุปผลการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแห่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี สรุปผลได้ดังนี้

1.1 พื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรทางท่องเที่ยวของชุมชน

จากการศึกษา และขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง พบหลักฐานประเภทต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญด้านทางสังคมและเทคโนโลยีของชุมชนบ้านเชียงในอดีต ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง มีโครงสร้างทางสังคมในระบบเครือญาติ วิถีชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อ และการประดิษฐ์คิดค้น นวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้สอย และอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน เครื่องปั้นดินเผาหลายเขียนสีบ้านจัดเป็นประดิษฐกรรมหนึ่งที่สำคัญ ที่แสดงถึงงานศิลปกรรมในวัฒนธรรมบ้านเชียงได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จะเป็นวัตถุที่ใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร และบรรจุสิ่งของต่าง ๆ ในสมัยโบราณ แล้วยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจ

1.2 สภาพปัจจุบันทางสังคมเศรษฐกิจ วิถีชีวิต อาชีพชุมชนบ้านเชียง

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม โดยทำนาเป็นอาชีพหลัก ชาวไทพวนบ้านเชียงเป็นคนมีน้ำใจ อ้อชาศัยเป็นมิตรกับทุกคนให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติ มีศิลปวัฒนธรรมสืบทอดกันมาเป็นเวลา 200 กว่าปี วัฒนธรรมที่ยังยึดถือ ปัจจุบันเห็นได้ชัดเจน คือ วัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ฮีต 12 คอง 14 และการพูดภาษาไทพวน ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง และยังยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ คอง 14 ยังปฏิบัติกันอยู่ การวิจัยนอกจากวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว แล้วยังพบวัฒนธรรมการกินของชุมชนบ้านเชียง ที่มีอาหารพื้นบ้านโดยเน้นการกินปลาและผักเป็นหลัก ผู้นิยมบริโภค คือ คนรุ่น 40 ปีขึ้นไป

2. เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี สรุปได้ดังนี้

- 2.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว
- 2.2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
- 2.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมชุมชน ชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมที่ฝึกแบบโฮมสเตย์การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวไทยพวนที่อยู่ร่วมกันอย่างเรียบง่าย มีอ้อชาศัยดี การได้ชิม และรับประทานอาหารพื้นบ้าน แต่หน่วยงาน ภาครัฐควรมีการพัฒนา มากกว่าที่ดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน ประเพณีของชุมชนจะได้ไม่เลือนหายไป แต่ยังไม่สามารถกำหนดบทบาทของแต่ละฝ่ายในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นเอกภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการศึกษา สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี สรุปว่า พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ชุมชนบ้านเชียง มีวิวัฒนาการมา 2 ยุค กล่าวคือ ยุคแรก เรียกว่า ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรืออารยธรรมยุคบ้านเชียง และยุคประวัติศาสตร์ไทย

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือยุคอารยธรรมบ้านเชียง เป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยชาวไทยพวนบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน

ได้ผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีและได้ลงความเห็นว่าเป็นเศษภาชนะดินเผา สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้พบหลักฐานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก มีการศึกษาสืบค้นหาอายุวัตถุโบราณจำนวนมากหลายร้อยชิ้น พบหลุมฝังศพและ โครงกระดูก หลักฐานวัตถุโบราณที่พบ คือ สิ่งที่มีคุณค่าทำให้ทราบถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนยุคก่อนโบราณ เช่น วัฒนธรรมการฝังศพ วัฒนธรรมความผูกพันของญาติ ที่มีการฝังมอบสิ่งมีค่าให้กับผู้ตาย เช่น พบภาชนะดินเผา พบโครงกระดูก พบกำไลสำริด ซึ่งเป็นโลหะส่วนผสมทองแดงและดีบุก พบใบหอก หัวขวาน ธนู ลูกศร เคียว มีด อุปกรณ์การหลอมหล่อ สำริด เบ็ด ห่วงคอ เศษผ้าจากเส้นใยป่าน กัญชา และฝ้าย ฯลฯ จากวัตถุโบราณต่าง ๆ ที่ค้นพบทำให้ทราบถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การประกอบอาชีพเกษตรกร ลำสัตว์ เลี้ยงสัตว์ อาหาร หอย ปู ปลา และสัตว์ต่าง ๆ มนุษย์ยุคก่อนได้สร้างถิ่นฐานดำเนินชีวิตอยู่บริเวณนี้ ตั้งแต่ช่วง 5,000 ปี ถึง 1,800 ปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวจึงเป็นประจักษ์พยานว่า บริเวณบ้านเชียงแห่งนี้ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533, สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549, นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2512)

ชุมชนบ้านเชียง ที่มีประชาชนบ้านเชียงในปัจจุบัน คือ ไทพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอาศัยอยู่เมืองเชียง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเรียกตัวเองว่าลาวพวน ซึ่งเป็นอาณาจักรไม่สามารถสถาปนาเป็นรัฐได้ และถูกกวาดต้อนเข้ามาในดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง จากสงครามกลางเมืองในอาณาจักรล้านช้าง ที่มีเจ้านาย และประชาชนพากันอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในภาคอีสาน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเชียง ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่บ้านเชียง คิดเฉลี่ยต่อวันประมาณวันละ 684 คน หรือประมาณ 20,520 คนต่อเดือน หรือ 250,000 คนต่อปี ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม โดยทำนาเป็นอาชีพหลัก และประกอบอาชีพอื่น ๆ มีรายได้ประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ 35,000 บาทต่อคนต่อปี (ข้อมูลจาก จปฐ. 49) ชาวไทพวนบ้านเชียง เป็นคนมีน้ำใจอัธยาศัยเป็นมิตรกับทุกคน ให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติ มีศิลปวัฒนธรรมสืบทอดกันมาเป็นเวลา 200 กว่า ปี วัฒนธรรมที่ยังยึดถือ ปัจจุบันเห็นได้ชัดเจน คือ วัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ฮีต 12 คอง 14 และการพูดภาษาไทพวน ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง และยังยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะ คอง 14 ยังปฏิบัติกันอยู่ การวิจัยนอกจากวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว แล้วยังพบว่า วัฒนธรรมการกินของชุมชนบ้านเชียง ที่มีอาหารพื้นบ้าน โดยเน้นการกินปลา และผักเป็นหลัก ผู้นิยมบริโภค คือ คนรุ่น 40 ปี ขึ้นไป

ทรัพยากรการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง สำหรับดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว คือ พิพิธภัณฑ์บ้านเชียง เป็น พิพิธภัณฑ์ที่ได้รับเกียรติให้เป็นแหล่งมรดกโลกในปีพ.ศ. 2535 ในพิพิธภัณฑ์ได้จัดแสดงความรู้ตามวัตถุโบราณที่ค้นพบ เช่น วัตถุเครื่องปั้นดินเผา โครงกระดูก วัตถุโบราณต่าง ๆ ฯลฯ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความเป็นธรรมด้านผลประโยชน์ ซึ่งในการศึกษาคั้งไม่ได้มองเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินอย่างเดียว แต่เป็นผลประโยชน์ของความเป็นคนลิตธิของความเป็นมนุษย์การให้ความสนใจ และให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาดั้งเดิม ตลอดจนกฎระเบียบและธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนบ้านเชียง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการจัดการทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญา และเทคโนโลยีเดิมให้เข้ากับความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย วัฒนธรรมวิถีชีวิตชาวไทพวนเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ต้องการศึกษาคความแตกต่างทางด้านสังคม และวัฒนธรรมอันหลากหลาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และรับผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

2. ศึกษาแนวทางการศักยภาพ ด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี พบว่า

2.1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว เช่น มรดกโลกบ้านเชียง วัฒนธรรมวิถีชีวิตไทพวน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่มากเป็นที่สนใจของภาครัฐ หน่วยงาน นักศึกษาครูเพิ่มในส่วนข้อมูลของภาครัฐให้เข้าถึงชุมชนบ้านเชียง

2.2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว เช่น ที่พักโฮมสเตย์บ้านเชียง เทศบาลมีการจัดงานบ้านพักอนุรักษ์บ้านเชียงโบราณ ได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยภาครัฐควรจัดงานอย่างต่อเนื่อง เช่น ถนนคนเดินมีการอนุรักษ์ปั้นหม้อ สอนปั้นหม้อ เขียนลายหม้อกับนักท่องเที่ยวที่มาพักโฮมสเตย์

2.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว เช่น เทศบาลบ้านเชียงได้จัดงานประจำปี งานมรดกโลกบ้านเชียง งานประเพณี สีต 12 คอง 14 จากการสัมภาษณ์ พบว่า จากบางกลุ่มที่มีส่วนร่วมในระดับปานกลางควรมีแกนนำให้ความรู้พัฒนาหัตถกรรมเป็นอาชีพ เช่น การปั้นหม้อ เขียนลายของบ้านคำอ้อ ส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ทางด้านศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังมีอยู่มาก แต่ขาดความรู้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการประสานงาน สร้างความเข้าใจบทบาท และการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดการจัดกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยว โดยทั่วไปมักจะมองข้ามประเด็นปัญหาพื้นฐานของการเมืองภายในชุมชนเอง เช่น ใครหรือกลุ่มใดเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์แท้จริงจากการท่องเที่ยว และกลุ่มผลประโยชน์เหล่านั้นมีบทบาท และอิทธิพลเพียงใดต่อกระบวนการกำหนดนโยบาย และวางแผนการท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ โดยสรุปนโยบาย และวางแผนการท่องเที่ยวมักถูกกำหนดโดยหน่วยงานหรือบุคลากรภาครัฐหรือเอกชนซึ่งมักจะตอบสนองต่อความคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ระดับสูง แต่ในขณะที่เดียวกันกลับไม่เคยให้ความสนใจกับปัญหาผลกระทบและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นฝ่ายถูกท่องเที่ยวมาโดยตลอด ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับบทบาท และการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ เป็นสำคัญ ชุมชนควรมีอำนาจของชุมชนในการควบคุมจัดการ และจัดสรรผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นชุมชนจึงจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดการ และพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ มีส่วนตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นประวัติความเป็นมาของแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง ประวัติเป็นมาของชุมชนบ้านเชียง ถึงการสร้างแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชนเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม และสร้างผลประโยชน์ต่อคนในชุมชนบ้านเชียง ดังนั้น ควรจะมี การดำเนินงานต่อเนื่อง และสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ควรจะมีการศึกษา และพัฒนาเพิ่มเติม ซึ่งผู้วิจัยแนะนำในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ประชาชนภายในชุมชนบ้านเชียง โดยเฉพาะผู้นำชุมชนต้องเปิดโอกาสและสร้างโอกาสให้ประชาชนได้คิดและลงมือปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนคือ เจ้าของโครงการที่แท้จริง ดังนั้นจึงต้องช่วยกันสร้างองค์กรของตัวเองในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชน ไม่ใช่ไปรอรับคำสั่งหรือกำหนดการต่าง ๆ จากบุคคลภายนอก นอก จากนี้ประชาชนภายในชุมชนบ้านเชียง ต้องร่วมกันศึกษาฟื้นฟู และสร้างความเข้าใจทรัพยากรภายในชุมชน ทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งจะเป็นต้นทุนในการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งเพื่อจะได้อธิบายให้แก่นักท่องเที่ยวเข้าใจคุณค่าความหมายและความงดงามระหว่างความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตในชุมชนกับทรัพยากรดังกล่าว เป็นต้น

2. ประธานและคณะกรรมการกลุ่มหรือชมรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนบ้านเชียงควรประสานงานกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทั้งภายใน และนอกพื้นที่ เพื่อสร้างพันธมิตรทางการตลาดตลอดจนสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนให้กับผู้ประกอบการได้รับรู้เป้าหมาย และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แท้จริงของชุมชน เพื่อลดปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้ประกอบการที่มีเจตคติไม่ดีกับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการภาคเอกชนบางราย มองว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผลประโยชน์ของภาคเอกชน โดยตรง ซึ่งถ้ามีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนได้มีโอกาสได้พูดคุยและสร้างความเข้าใจร่วมกันจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืนต่อไป

3. นำผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปใช้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติการ เช่น ใช้ในการท่องเที่ยวการพึ่งตนเอง การสร้างกลุ่มเครือข่ายทางสังคม และเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการศึกษาหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง เฉพาะหมู่บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียงเท่านั้น ควรมีการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวอื่นอีก เพื่อเพิ่มการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และชุมชนจะอยู่ร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวอันเป็นทรัพยากรของชุมชนตนได้อย่างไรจึงจะมีคุณค่า

2. ควรศึกษารูปแบบในการพัฒนา ให้การท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านนิเวศวิทยา วัฒนธรรม เกษตร โดยการเชื่อมโยงสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เหมาะสมกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่สนใจและมีคุณค่าเพิ่มขึ้น

4. ควรมีการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน โดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนจังหวัดอื่น ๆ

บรรณานุกรม

- กวิน วงศ์ลีดี. (2554). การศึกษาพฤติกรรมการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุต่างชาติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรีญา แสงลี้มสุวรรณ. (2556). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2539). ภาษนะดินเผาบ้านเชียง. กรุงเทพฯ: กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). อนุสัญญามรดกโลก. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2558, จาก <http://www.thaiwhic.go.th/convention.aspx>
- ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. (2556). แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ.
- กรองจิต ครอบแก้ว. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างงบประมาณรายจ่ายด้านการขนส่งและจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังประเทศไทย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จะเด็จ ศรีงาม. (2545). แนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวในเขตอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิตติมา คนตรง. (2548). ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จุฑารัตน์ เจือจิ้น. (2555). การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจียรินทร์ วัฒนสุนทร. (2549). การท่องเที่ยวบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- ชลธิ์ เจริญรัตน์. (2533). วิทยานิพนธ์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง. สืบค้น เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Cxm6Yyxq38YJ:www.msudru.com/web/wp-content/uploads/2012>
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2537). แหล่งท่องเที่ยวชุมชนจากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ แม่ฮ่องสอน. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].

- ชัยนต์ วรรณระภูมิจิต. (2536). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการศึกษา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2540). วิธีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. (2542). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. เชียงราย: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สุทธิศรี ชูชาติ. (2549). ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ญาณวุฒิ อภิวงค์ และพิทักษ์ แสนยาเกียรติคุณ. (2554). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านม้งดอยปุย ตำบลลู่เทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: [ม.ป.พ.].
- ญาณิศา บุญจิตร์. (2554). กลุ่มนโยบายและแผน 2554. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงคุณ จันทจร. (2552). การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- ธัญพร วนิชอุทธา. (2550). การจัดการความรู้ในชุมชน: กรณีศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- ธีรยุทธ บุญมี. (2546). ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: วิญญูชน จำกัด.
- นงลักษณ์ จันทาทากุล และนรินทร์ สังข์รักษา. (2542, เมษายน-มิถุนายน). การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสารวิทยบริการ, 24(2).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2512). ปัญญาชนไทย, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 7, 100-112.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2552). รายงานการวิจัยเครือข่ายการผลิตสินค้าเกษตร และห่วงโซ่อุปทานของจังหวัดนครปฐม เพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐม. นครปฐม: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภา.
- _____. (2556). การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาศิลปวัฒนธรรมไปสู่อารยธรรม จังหวัดราชบุรี. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นำชัย ทนุผล. (2542). แนวคิดและวิธีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2548). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- ประทีป มูลเกา. (2548). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง: กรณีศึกษาศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาหมู่บ้านคอยเหลียม ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัย และพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประภัสสร เผ่าพงศ์ช่วง. (2546). พฤติกรรมและปัจจัยจูงใจนักท่องเที่ยวไทยที่มาเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานี. มหาสารคาม: รายงานการศึกษาปัญหาพิเศษ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประเวศ วะสี. (2541). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรม, หมอชาวบ้าน.
- ประหยัด ตะคอนรัมย์. (2546). การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- _____. (2546). แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาตลาดริมน้ำดอนหวาย. นครปฐม: [ม.ป.พ.].
- พงศธร เกษสำลี. (2539). ตัวอย่างเส้นทางนิเวศสัญจร(Ecotour) ภาคอีสาน. จุลสารการท่องเที่ยว, 40-58.
- พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล. (2553). การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรรัชช แข็งขัน. (2555). รายงานผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. อุตรธานี: ศูนย์วิทย์พัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมราช อุตรธานี.
- พระอธิการสมบัติ ฐมฺมานนุโท (รักษากักดี). (2555). การศึกษาความเชื่อประเพณีการฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พลอยศรี โปราณานนท์. (2539). การท่องเที่ยว. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2552). พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงจังหวัดอุตรธานี. อุตรธานี: [ม.ป.พ.].

- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง. (2553). นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- เพียงกานต์ นามวงศ์. (2552). การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนไหล่ หิน อ่าเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยว คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). ก. โครงการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.). เชียงใหม่: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. [ม.ป.ป.]. การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ยุพดี ทองโคตร และคณะ. (2557). การจัดการภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี. อุดรธานี: คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- รชาดา เครือทิวา. (2555). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัดอ่างทอง. อ่างทอง: สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตอ่างทอง.
- รัฐนันท์ พงศ์วิสิทธิ์ธร. (2556, พฤษภาคม-สิงหาคม). ที่ศนะของชุมชนต่อโครงการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ อ่าเภอคอยสะเค็ด จังหวัดเชียงใหม่, วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร, 21(2).
- โรจน ไชยศ์ สมจันทร์. (2553). กลยุทธ์การตลาดบริการที่มีต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน. แม่ฮ่องสอน: บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา.
- วรรณ วลัยวานิช. (2546). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วาริชต์ มัชฌมบุรุษ. [ม.ป.ป.]. รูปแบบการท่องเที่ยว **tourism of world**. ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2558, จาก <https://tourismatbuu.wordpress.com>
- วิไลภา กาศวิเศษ. (2554, พฤษภาคม-สิงหาคม). การพัฒนาตลาดเที่ยวเพื่องานออกแบบจากอิทธิพลศิลปกรรมบ้านเชียง. กลุ่มศิลปะและการออกแบบ, 4(1).
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. (2530). วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง, จุลสารกับการท่องเที่ยว, 6(4), 10.

- วิระพล ทองมา. (2554). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://librae.mju.ac.th/government/20111119104834_librae/File20130311101037_28996.pdf
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2533). ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. 11(1).
- สมชาย สนั่นเมือง. (2541, เมษายน-มิถุนายน). ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว, จุลสารการท่องเที่ยว. 17, 2.
- สมักร ณะเกิงสุข. (2546). สภาพปัญหาและแนวทางการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีเกาะเสม็ด ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. ระยอง: [ม.ป.พ.].
- สมศักดิ์ รัตนกุล และคณะ. (2550). มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- เสฐียร โกเศศ นาคะประทีป. (2515). ความรู้เรื่องวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2552). วิธีสู่ชุมชนพอเพียง. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2553). ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2554). กระบวนทัศน์การพัฒนายั่งยืน. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี อุ้นยวง. (2543). หนองบัวลำภู. กรุงเทพฯ: บริษัท เลิฟแอนด์ลิฟเพลส จำกัด.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). ประวัติศาสตร์แห่งชาติ. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- สุดารัตน์ ศรีจันทร์. (2553). การมีส่วนร่วมของนักจัดรายการวิทยุชุมชนกับงานวัฒนธรรมในจังหวัดอุดรธานี. อุดรธานี: กลุ่มงานวิจัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- สุภา นาแซง. (2545). การศึกษาปัจจัยจูงใจในการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายของนักท่องเที่ยว. มหาสารคาม: สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุรพล นาคะพินธุ และประยูร ไพบูลย์สุวรรณ. (2550). มรดกโลกบ้านเชียง. กรมศิลปากร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และปรีชา กาญจนาคม. (2517). บ้านเชียงอดีตและปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สามพร มณีไมตรีจิต. (2539). **บทบาทวัฒนธรรมกับการจัดการท่องเที่ยว**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยนิยมไทย ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2550). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2554**, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ. (2541). **โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. เชียงใหม่: [ม.ป.พ.].
- สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดอุดรธานี. (2552). **งานยุทธศาสตร์**. อุดรธานี: สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดอุดรธานี.
- สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2550). **มรดกโลกบ้านเชียง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร อรุณการพิมพ์.
- สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2552). **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- เหรียญ แก้ววิเชียร. (2522). **ประชุมโคลงโลกนิติ**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสภา.
- อังกูต หงส์คณานุเคราะห์. (2540). **รายงานผลการศึกษาโครงการวิจัยทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มหัตถกรรมเรื่องทองลงหิน ชุมชนประดิษฐ์โทรการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร**. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- อุดมพร กงเพชร. (2548). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฝอยลม อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- อุษณีย์ ผาสุข และวารัตช์ มัชฌมบุรุษ. (2557). **การศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ในมุมมองของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น**. วิทยานิพนธ์ สาขาการจัดการ โรงแรมและการท่องเที่ยว ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา.
- Butler, R. W. sustainable tourism-astate of the artreview. **tourism geographies**, 1 (1), 7-25.
- Bywater, M. (1993). the market for cultural tourism in europe. **travel and tourism analyst**. 6, 30.
- Bywater. (1993). **the market for cultural tourism on the cape plat**. [n.p.]: [nl].
- Ivanovic, M. (2008). **cultural tourism. cape town, south africa**: Juta & Company.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

1. เพศ

☐ ชาย	☐ หญิง
2. อายุ..... ปี
3. การศึกษา

☐ ประถมศึกษา	☐ มัธยมศึกษา
☐ ปวช./ปวส. หรือเทียบเท่า	☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี	
4. อาชีพ

☐ เกษตรกร (ทำนา ทำไร่ ทำสวน)	☐ ค้าขาย
☐ พนักงาน/ลูกจ้าง	☐ อิสระ/เจ้าของกิจการ
☐ รับจ้างทั่วไป/ช่างฝีมือ	☐ พ่อบ้าน/แม่บ้าน
☐ รับราชการ	☐ อื่น ๆ
5. รายได้โดยรวมของครอบครัวต่อเดือน บาท
6. รายจ่ายในครอบครัวต่อเดือน บาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิศึกษาแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

1. ข้อมูลพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแหล่งมรดกโลกบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

1.1 การท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกบ้านเชียงมีความสำคัญและคุณค่าอย่างไร

.....

.....

1.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมรดกโลกบ้านเชียงมีผลต่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร

.....

.....

1.3 วิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

.....

.....

1.4 การท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกบ้านเชียงมีผลต่ออาชีพชุมชนอย่างไร

.....

.....

1.5 ประชาชนในชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดำรงอยู่
กลุ่มชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

1.6 ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ของท่านหรือไม่อย่างไร

.....

.....

1.7 การเมืองภาคประชาชน มีส่วนส่งเสริมหรือช่วยให้นำไปสู่การพึ่งตนเองได้หรือไม่
อย่างไร

.....

.....

1.8 ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบ้านเชียง มีอะไรบ้าง

.....

.....

1.9 สิ่งที่สามารถสร้างความประทับใจต่อผู้มาเยือนบ้านเชียง มีอะไรบ้าง

.....

.....

1.10 โครงสร้างเศรษฐกิจบ้านเชียงเป็นอย่างไร

.....
.....

2. แนวทางเพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

2.1 แนวทางเพื่อศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

.....
.....

2.2 ท่านคิดว่า ฮีต12 คอง14 มีประโยชน์ต่อชุมชน อย่างไร

.....
.....

2.3 ท่านคิดว่าสาเหตุที่ทำให้ประเพณีในรอบปี ฮีต12 ของเราถูกลบเลือนหายไปชุมชน และมีวิธีแก้ไข อย่างไร

.....
.....

2.4 ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมประเพณี ในท้องถิ่น หรือไม่ อย่างไร

.....
.....

2.5 ในฐานะที่ท่านเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ท่านได้มีส่วนร่วม ในการรักษาประเพณีพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

2.6 ชุมชนและภาครัฐบาลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาประเพณี พื้นบ้าน ฮีต12 คอง 14 หรือไม่ อย่างไร

.....
.....

2.7 ค่านิยม คติความเชื่อและศาสนา เป็นอย่างไร

.....

.....

2.8 ผู้คนในอดีต มีการทำมาหากิน เพื่อ “อยู่รอด อยู่ร่วม” กับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติ ก่อให้เกิดกระบวนการทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางความเชื่อและพิธีกรรมในรอบปีของชุมชน อะไรบ้าง (สิต 12)

.....

.....

2.9 ระบบการผลิตหรือทำมาหากินของชาวบ้าน ในอดีตมีลักษณะเป็นอย่างไร

.....

.....

2.10 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเชียง ที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีอะไรบ้าง
อย่างไร

.....

.....

ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก

กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ

1. นายเสวตฉัตร บรรเทาทุกข์ 144 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320 นายกเทศมนตรีตำบลบ้านเชียง
2. นายชุมพร สุทธิบุญ 9 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130 รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านเชียง
3. นางอังคณา บุญพงษ์ 15 นาคำ หมู่ 2 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130 รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านเชียง
4. นายสมบัติ มัญญาหงษ์ 325 หมู่ 2 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130 เลขาธิการนายกเทศมนตรีตำบลบ้านเชียง
5. นายประสิทธิ์ จันทะศรี 193 ดงเย็น หมู่ 4 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130 ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบ้านเชียง
6. นางสุรวิรัตน์ คุ่มบัว 213 พิพิธภัณฑ์ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130 หัวหน้าฝ่ายแผนงานและงบประมาณ
7. นายพิชิต พลอามาตย์ 6 ศรีเชียงใหม่ หมู่ 9 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130 ผอ. กองสาธารณสุข 7

กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ

1. นางกาญจนา ทันตาหะ 3 หมู่ 8 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
2. นางอนัญญา สุทธิวรรณ 2 หมู่ 12 ถนนเจริญพาณิชย์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
3. นายเสกฐาวุฒิ นิลยอง 33/1 หมู่ 13 ถนนสุทธิพงษ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
4. นางสาวคาริกา ชูกันหอม 18 หมู่ 7 หมู่บ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

5. อาจารย์ฉันทนา ศิริชุมแสง 301 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

6. นายเสริม ชำรงค์รักษ์ 88 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

กลุ่มชาวบ้าน

1. นางวันเพ็ญ เปตมานั่ง 358 หมู่ 12 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

2. นางไพลย์ ก้อนจันทร์เทศ 30 หมู่ 10 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

3. นางสุรพร กวางทอง 148 หมู่บ้านพิพิธภัณฑ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

4. นายสมคุณ โจมหาญ 35 หมู่ 2 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

5. นายฉกรรจ์ สิทธิพรหม 93 หมู่บ้านดงเย็น หมู่ 4 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

6. นายไพบูลย์ พุทธิรักษ์ 213 หมู่บ้านพิพิธภัณฑ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

7. นางสาวพรนิภา ราชโหดี 175/11 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

8. นายสมบัติ ราชโหดี 175/11 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

9. นางประกาย ราชโหดี 175/11 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

10. นายสันติ ราชโหดี 175/11 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

11. นายพนม สุทธิบุญ 172 หมู่ 13 หมู่บ้านพิพิธภัณฑ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

12. นางอังกาบ วังหอม 5 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

13. นายอำพล กาฬสินธุ 35 หมู่บ้านนาคำ หมู่ 2 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

14. นางจิตนา คำพิมาน 6 หมู่บ้านพิพิภณฑ์ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
15. นางประกาย สุทธิข 33 หมู่บ้านพิพิภณฑ์ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
16. นายไทรรัตน์ ทันตะ 213 หมู่บ้านพิพิภณฑ์ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
17. นางมิ่งเมือง บุราณ 144 หมู่บ้านพิพิภณฑ์ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
18. นางวงเดือน ชมพู 18 หมู่ 7 หมู่บ้านคำอ้อ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
19. นางรำไพ ระจันทร์ 137 หมู่ 15 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
20. นายสุพจน์ โคตรโสภา 144 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
21. ว่าที่พันตรีสุ่ม ชาวโพธิ์หลวง 241 หมู่ 9 ถนนบ้านเชียง-หนองเม็ก ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
22. นางละมัย โคตรโสภา 17/1 หมู่ 4 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
23. นางมลิวดี พันชนะบุรณ์ 12 หมู่ 3 หมู่บ้านพิพิภณฑ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
24. นางสาวรินทร์ พูลประเสริฐ 57 หมู่ 10 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
25. นางสาวนวลจันทร์ จอดนอก 35/1 หมู่ 2 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
26. นางเทียมจันทร์ บัวชา 66 หมู่บ้านพิพิภณฑ์ หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
27. นางอมรรัตน์ สุมาตรา 91 หมู่ 4 ถนนบ้านเชียง-หนองเม็ก ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
28. นายสุพจน์ โคตรโสภา 818 หมู่ 1 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130

29. ว่าที่พันตรีสุ่ม ชาวโพธิ์หลวง 337 หมู่ 5 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
30. นางศรีนวล พลนิโคตร 14/9 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
31. นางสาวอุไรวรรณ ชัยจุมพล 21 หมู่ 9 ถนนบ้านเชียง - หนง เม็ก ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
32. นายวิชัย พลประจักษ์ 2/9 ถนนเจริญพาณิชย์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
33. นายสิวกกร เหมือนสีเลา 3/1 หมู่ 3 ถนนสุทธิพงษ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41130
34. นางบัวบัน ญาติสังกัต 116 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
35. นางใหญ่ โยธาพันธ์ 85 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
36. นายพูล โยธาพันธ์ 85 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
37. นางมุล ศรีสุนาคร้ว 115 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
38. นางฉวีวรรณ เปตมานั่ง 57 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
39. นางทองรัตน์ เปตมานั่ง 40 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
40. นางประพันธ์ เปตมานั่ง 174 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
41. นางนาง เปตมานั่ง 50 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
42. นางนวลละออง สนิท 214 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320
43. นายจีระพงษ์ สนิท 214 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี 41320 (อดีตรองนายกเทศบาลตำบลบ้านเชียง)

44. นายธำรง สำคัญควร 210 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
41320

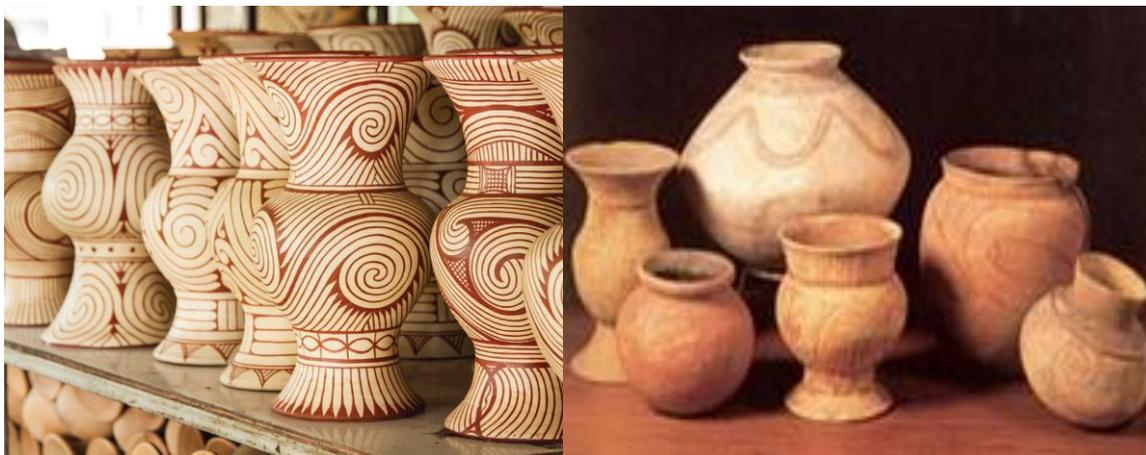
45. นางออน สำคัญควร 210 หมู่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
41320

46. นายชาวลิต ปักสงขานย์ 174 หมู่ 15 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัด
อุดรธานี 41320 (พนักงานรักษาความปลอดภัยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง)

47. นายสุทธิมิตร คำพิมาน หมู่ 126 หมู่ 15 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัด
อุดรธานี 41320 (พนักงานทำความสะอาดบ้านเชียง)

ภาคผนวก ก.
ภาพศิลปหัตถกรรมชุมชนบ้านเชียง

ภาพที่ 1 ภาพเครื่องปั้นดินเผา

ขั้นตอนการปั้นหม้อเริ่มจากการเตรียมดิน ซึ่งดินที่ใช้มี 2 ลักษณะ คือ เหนียวละเอียด และดินแข็ง ดินเหนียวละเอียด คือ ดินเหนียวที่ชาวบ้านได้มาจากแหล่งดินใกล้หมู่บ้าน เมื่อขุดมาได้แล้วจะนำมาผึ่งแดดให้แห้ง แล้วทุบให้ละเอียดแยกสิ่งเจอปนจำพวกเศษหินเศษไม้ ออก จากนั้นพรมน้ำให้ชื้นคลุมด้วยผ้าพลาสติกทิ้งไว้ 2 คืน นำมาใช้ได้ ส่วนดินแข็ง คือ ดินที่เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ช่วยให้เครื่องปั้นดินเผาไม่แตกร้าวใน จากนั้นนำมาตำในครกไม้ให้ละเอียดเอาผงดินไปร่อนในตะแกรง จะได้ดินเหนียวละเอียดขนาดเท่าเม็ดสาหร่ายที่จะนำไปใช้ปั้น เมื่อได้ดินเหนียวและดินเหนียวตามต้องการจะนำมาผสมกันในอัตราส่วน 1 ต่อ 1 นวดให้เข้ากันแล้วขึ้นรูปโดยใช้หินครูดเป็นรูปด้านใน ใช้ไม้ตีด้านนอกตามรูปโค้งของหินครูดหลังจากการตากแห้งจนได้ที่แล้วนำไปเผาด้วยฟางข้าวและฟืน หรือเรียกว่า “ตากกลางแจ้ง” จนสังเกตเห็นดินเป็นสีแดงสุกปลั่งเขียนลายเขียนแบบเครื่องปั้นดินเผา เช่น ลายก้นหอย ลายรูปสัตว์ และลายตามจินตนาการต่าง ๆ

ภาพที่ 2 รูปร่างโครงกระดูกมนุษย์โบราณบ้านเชียง

ภาคผนวก ง.
รูปภาพการแต่งกายบ้านเชียงแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 3 การแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไทพวนตำบลบ้านเชียง
อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 4 ทุกวันศุกร์ นักเรียนจะมีการแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไทยวน
ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 5 สัมภาษณ์ร้านค้าและพนักงานเทศบาล ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน
จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 6 ช่างปั้นหม้อบ้านเชียงภาชนะดินเผาเขียนลวดลายบ้านเชียงเป็นสินค้าที่ระลึก
บ่งบอกถึงความเป็นบ้านเชียง

Learning Institute For Everyone

ภาพที่ 7 สัมภาษณ์อดีตความเป็นมาจนถึงปัจจุบันของบ้านเชียง
นายจีระพงษ์ สนิท อดีตรองนายกเทศมนตรี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางนภัท สมพงษ์
วันเดือนปีที่เกิด	วันที่ 26 สิงหาคม 2517
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 231/143 ถนนอุดรคุษฎี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
เบอร์โทรศัพท์	080-4613584
อีเมลล์	nok_udonskm11@hotmail.com
สถานที่ทำงาน	บริษัท จัดหางาน อุดรเอส เค เอ็ม อินเตอร์เนชั่น โรงเรียนอุดร เสริมทักษะภาษา
ประวัติการศึกษา	
2530	สำเร็จประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนมุกดาลัย
2536	สำเร็จมัธยมศึกษาปีที่ 6 แผน วิทย์ คณิต จากโรงเรียนปานะพันธุ์วิทยา
2540	ปริญญาตรี คณะบัญชี จากมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

